

STUDIA UNIVERSITATIS
BABEŞ-BOLYAI

EPHEMERIDES

1/2012

YEAR
MONTH
ISSUE

Volume 57 (LVII) 2012
JUNE
1

STUDIA UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI EPHEMERIDES

1

EDITORIAL OFFICE: 51ST B.P. HASDEU, CLUJ-NAPOCA, ROMANIA, PHONE + 40 264-40.53.52

CUPRINS - CONTENT - SOMMAIRE - INHALT

ALINA OPREA, Paradigmes de la violence dans deux talk-shows télévisés français * <i>Paradigms of Violence in Two French Television Talk Shows</i>	5
ANDREEA MOGOȘ, Jurnalismul analitic și vizualizarea științifică * <i>Analytic Journalism and Scientific Visualization</i>	31
MIHAELA MUDURE, Cenzura în oglindă * <i>Censorship in Mirror</i>	43
BOGDAN FICEAC, Presa românească între cenzură și incultură * <i>Romanian Press between Censorship and Ignorance</i>	47
ANGELICA TEOCAN, Utilizarea comunicatului de presă în paginile de economie ale publicațiilor din Cluj-Napoca * <i>The Usage of the Press Release within the Economy Pages of the Daily Papers in Cluj-Napoca</i>	59

RECENZII - BOOK REVIEWS - COMPTES RENDUS

<i>Al X-lea Simpozion Național de Jurnalism, cu participare internațională Cenzura în România - ieri și azi, Cluj-Napoca, 28-29 octombrie 2011 (ILIE RAD)</i>	75
Brîndușa Armanca, <i>Frontieristii. Istoria recentă în mass-media</i> , ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Curtea Veche, București, 2011 (IOAN-CĂLIN HURGOIU).....	76
Ștefan Borbély, <i>Homo brucans și alte eseuri</i> , Editura Contemporanul, București, 2011 (CONSTANTINA RAVECA BULEU).....	78

Ștefan Borbély, <i>Existența diafană</i> , Editura Ideea Europeană, București, 2011 (CONSTANTINA RAVECA BULEU)	81
Viorel Cacoveanu, <i>Interviuri literare</i> , Editura Porto-Franco, Galați, 2001 (JULIA SZAMBOLICS)	83
Constantin Cubleşan, <i>În jurul începuturilor romanului românesc</i> , Editura Gramar, București, 2010 (IOAN-CĂLIN HURGOIU)	85
Constantin Cubleşan, <i>Eminescologi clujeni</i> , Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011 (GELU TEAMPAU)	86
Bogdan Ficeac, <i>Cenzura comunistă și formarea „omului nou”</i> , prefață de Daniel Barbu, postfață de Petru Ignat, Editura Nemira, București, 1999 (JULIA SZAMBOLICS)	88
Bogdan Ficeac, <i>De ce seucid oamenii</i> , Editura RAO, București, 2010 (GELU TEAMPĂU)	90
Alexandru Graur, <i>„Capcanele” limbii române</i> , Editura Humanitas, București, 2009 (MIHAELA MUREȘAN)	92
Alexandru Graur, <i>Mic tratat de ortografie</i> , Editura Humanitas, București, 2009 (MIHAELA MUREȘAN)	95
Győrfy Gábor, <i>Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában – Cenzură și propagandă în România comunistă</i> , Editura Komp-Press, Cluj-Napoca, 2009 (SZAFI SZENDE)	97
Liviu Malița, <i>Teatrul românesc sub cenzura comunistă</i> , Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009 (ANGELICA TEOCAN)	99
Liviu Malița, <i>Ceaușescu Critic Literar</i> , ediție, studiu introductiv și note de Liviu Malița, Editura Vremea, București, 2007 (RAMONA ONCIU)	100
Nicolae Melinescu, <i>Urișul care se trezește: Africa subsahariană în ultimele trei decenii</i> , CA Publishing, Cluj-Napoca, 2009 (ANDRA CAMELIA CORDOȘ)	101
Mihaela Mudure, <i>Lecturi canadiene. Canadian Readings</i> , Editura Napoca Star, 2009, Cluj-Napoca (RAMONA ONCIU)	103
Mihaela Mudure, Richard Proctor. <i>Proverbe românești / Romanian Proverbs</i> , ediția a II-a revăzută, Editura Pro Vita, Cluj-Napoca, 2010 (ALINA NECHITA)	105
Gelu Neamțu, <i>Religia română din Transilvania, 1848-1918</i> , Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2010 (MIHAI CROITOR)	107
Gelu Neamțu, <i>Documente pentru viitorime privind genocidul antiromânesc din Transilvania: 1848-1849</i> , Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009 (SANDA BORȘA)	108
Ovidiu Pecican, <i>Pâlnia și Burduful: teorie și practică în istoriografie: texte escortă, articole și polemici</i> , Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011 (MIHAI CROITOR)	110
Ovidiu Pecican, <i>Avalon: întâmpinări istoriografice</i> , Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011 (SANDA BORȘA)	112
Marian Petcu (coordonator), <i>Cenzura în spațiul cultural românesc</i> , Editura Comunicare.ro, București, 2007 (EMILIA ȘERCAN)	113

Marian Petcu (coordonator), <i>Puterea și cultura. O istorie a cenzurii</i> , prefată de Mihai Coman, Editura Polirom, Iași, 1999 (EMILIA ȘERCAN)	115
Marta Petreu, <i>Cioran sau un trecut deocheat</i> , ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2011 (VIOREL NISTOR)	116
Marta Petreu, <i>Acasă, pe Câmpia Armaghedonului</i> , Editura Polirom, București, 2011 (VIOREL NISTOR)	118
Mircea Popa, <i>Panoramic jurnalistic: presa de ieri și de azi</i> , Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011 (CORNEL CRIȘAN)	120
Mircea Popa, <i>Prezențe literare. Oameni și cărți</i> , Casa cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011 (FLAVIA TOPAN)	123
Doina Rad, <i>Viața ca rescriere. Cella Serghi</i> , Editura Accent, Cluj-Napoca, 2010 (FLAVIA TOPAN)	124
Doina Rad, <i>Eta Boeriu</i> , Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005 (ANDRA CAMELIA CORDOȘ)	127
Fănuș Neagu, <i>Interviuri</i> , ediție îngrijită, prefată și notă asupra ediției de Ilie Rad și colaboratorii săi, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011 (RALUCA-SIMONA DEAC) ...	129
Ilie Rad (coord.), <i>Documentarea în jurnalism</i> , Tritonic Publishing, București, 2011 (RALUCA-SIMONA DEAC)	131
Romulus Rusan, <i>România în timpul războiului rece. Scurtă cronologie a evenimentelor, instituțiilor și mentalităților (1945-1989)</i> , Fundația Academia Civică, București, 2008 (FLAVIA TOPAN)	133
Aurel Sasu, <i>Noapte după noapte</i> , Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010 (ALINA NECHITA) ...	135
Aurel Sasu, <i>Dragostea și vântul. Glose la Memoriile lui Valeriu Anania</i> , Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011 (RAMONA ONCIU)	138
Adriana Săftoiu, <i>Vocile puterii. De vorbă cu purtătorii de cuvânt</i> , postfață de Emil Hurezeanu, Editura Trei, București, 2007 (CRISTINA PÎRVU)	140
Nicolae Scurtu, <i>Cercetări literare: scriitori dâmbovițeni</i> , Vol. 3, Editura Ars Docendi, București, 2009 (LUCIAN CIUPEI)	141
Nicolae Scurtu, <i>Ion Stăvăruș și contemporanii săi: mărturii, corespondențe iconografie</i> , Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2008 (LUCIAN CIUPEI)	143
Robert Turcescu, <i>Dans de Bragadiru. Cum se vede România în direct</i> , Editura Polirom, Iași, 2004 (CRISTINA PÎRVU)	145
Ion Zainea, <i>Istoriografia română și cenzura comunistă (1966-1977)</i> , Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011 (MIHAELA TEODOR)	146

PARADIGMES DE LA VIOLENCE DANS DEUX TALK-SHOWS TÉLÉVISÉS FRANÇAIS*

ALINA OPREA**

RÉSUMÉ. Le présent article se propose d'analyser la notion de violence dans le cadre de deux *talk-shows* télévisés français (*On n'est pas couché* et *Tout le monde en parle*). Partant de l'idée répandue selon laquelle ce genre d'émission permet le recours à une certaine dose d'impolitesse et de violence, nous allons en séparer et décrire trois paradigmes: la violence conversationnelle, la violence langagière et son summum, la violence physique. Nous nous intéresserons au fonctionnement de ces manifestations ainsi qu'à leur mise en scène et leur bon ou mauvais usage dans le contexte des *talk-shows* cités. Cette étude est censée fournir le cadre théorique et les outils nécessaires pour l'analyse de nos données. La notion de la violence vient ainsi s'intriquer dans le système de la politesse et de l'impolitesse qui ont constitué le point de départ de notre travail de recherche.

Mots clés : discours médiatique, *talk-show*, impolitesse, violence langagière, violence conversationnelle, K.O. verbal, mise en scène.

Dans le cadre de notre recherche de la politesse et surtout de l'impolitesse dans les *talk-shows* télévisés *On n'est pas couché* (désormais *ONPC*) et *Tout le monde en parle* (*TLMP*), nous avons estimé nécessaire d'insérer le concept de violence. Souvent, la violence et l'impolitesse sont considérées comme des notions connexes, voire similaires, certains auteurs évaluant l'impolitesse comme une sous-catégorie de la violence verbale. En effet, les deux partagent un nombre de dénominateurs communs, tout en étant pourtant des concepts distincts et qui doivent être traités de façon différente.

* Remerciements : *Investește în oameni !* FONDUL SOCIAL EUROPEAN. Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013. **Axa prioritară 1.** Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere. **Domeniul major de intervenție 1.5.** Programe doctorale și postdoctorale în sprijinul cercetării. Contract nr: POSDRU/88/1.5/S/60185: „STUDII DOCTORALE INOVATIVE ÎNTR-O SOCIETATE BAZATĂ PE CUNOAȘTERE”.

** Doctorandă în anul III (Filologie) la Facultatea de Litere Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca (coord. prof. univ. Ligia Stela Florea), și Univ. Lyon 2 (coord. prof. univ. Alain Rabatel). Université « Babeș-Bolyai », Cluj-Napoca, Roumanie Université « Lyon 2 Lumière », Lyon, France.

Culpeper (1998) et Archer (2008) ont conçu l'impolitesse comme une sous-catégorie de la violence (ou l'agression) verbale ; si, pour Culpeper, le critère qui les distingue est l'intention de « blesser »¹, pour Archer² c'est leur légitimité en relation avec les normes de l'interaction en question. Bien qu'elle apporte quelques éclaircissements importants dans l'étude de la violence verbale, le critère de distinction de la légitimité d'Archer ne peut pas s'appliquer en vérité à notre corpus³, et ce d'autant moins que le cadre ainsi que les enjeux interactionnels sont complètement différents.

En réalité, l'impolitesse et la violence ne sont pas véritablement des synonymes, ni ne s'excluent mutuellement. D'un côté, l'occurrence d'un acte impoli ne mène pas automatiquement à la violence ; de l'autre côté, on peut être violent sans forcément recourir aux insultes ou aux injures, des actes impolis par excellence. La violence, c'est de l'impolitesse, certes, mais pas seulement. La principale différence qui sépare les deux réside dans le fait que la violence suppose un *crescendo*, une « montée en tension » (voir plus loin) ; elle repose essentiellement sur l'**accumulation**, la **répétition** et l'**intensification** ou l'**aggravation** d'actes : « [c]'est donc la surabondance de propositions agressives qui transforme une simple opinion en une entreprise de démolition » (Vincent *et al.*, 2008 : 85). Comment naît la violence ? Selon Héritier (*apud* Vincent *et al.* 2008) :

« [t]oute forme de violence vient du désir de contrer une différence d'opinion ou de position (sociale, intellectuelle, physique, ethnique), en imposant son point de vue ou en s'imposant soi-même comme supérieur'. Ainsi, la violence émerge de la prétention d'un individu à la légitimité de son pouvoir sur autrui. » (*ibid.* : 83)

En effet, la violence est intimement liée à ce projet d'obtention d'une victoire symbolique sur autrui, et se fait à travers une « intrusion dans le domaine de l'autre », par l'imposition (de ses propres idées et positions, etc.),

¹ "[A]n *intentionality scale* (which can differentiate between a strong and weak *intent to harm* in a way that takes account of the presence of multiple goals) might prove a useful means of further enhancing our understanding of the relationship between verbal aggression, its sub-category of impoliteness, and the fuzzy area that seems to exist between them". (Archer, 2008: 204-205)

² Analysant le fonctionnement des deux concepts dans un cotexte où la violence verbale est ratifiée (les interactions aux tribunaux), Archer argumente que l'impolitesse (ou l'« incivilité », comme l'appelle l'auteure) apparaît lorsque les stratégies de violence sont utilisées par des participants dont le rôle ne justifie pas l'emploi de ces stratégies. En d'autres termes, les juges, avocats, etc. recourent à l'agression verbale, tandis que les témoins, les inculpés, etc. recourent plutôt à l'impolitesse. L'opposition violence – impolitesse repose donc, selon Archer, sur le rapport entre les droits du locuteur, le système d'attentes et le seuil d'acceptabilité des attaques des faces.

³ Que se passe-t-il quand les actants qui ont le droit d'user de l'agression verbale dépassent le seuil de tolérance ? Aussi, les actants qui ne possèdent pas ce droit, ne peuvent jamais employer les attaques des faces ? Archer ne semble pas envisager ces deux situations...

« 'par la force et sans consentement' » (Lardellier cité par *ibid.*). C'est une forme d'action axée donc sur la force,

« – *violence* contient *viol*, après tout – [c'est] une forme de domination exercée sur autrui, de nature physique ou verbale, morale ou psychologique. Et, finalement, on peut retenir que la violence signifie le mépris d'autrui, l'utilisation de la force étant la manifestation la plus concrète de ce mépris. » (Lardellier, 2003 : 18).

L'éventail des types de violence, et notamment de violence verbale est avant tout une question d'intensification. *Intensification* et *abus*, comme le suggère l'étymologie même du mot : « violence » vient du latin "*violentia*" désignant plus précisément l'« abus de la force », le « caractère de ce qui se manifeste [...] avec une force intense »⁴.

La violence vient compléter notre système de manifestations langagières et interactionnelles de la politesse (impolitesse, politesse, a-politesse). La question du seuil de la tolérance quant à la violence (verbale ou physique) est peut-être plus problématique que dans le cas de la politesse, car ce seuil ne fait pas toujours l'unanimité et nous renvoie constamment au système d'attentes attaché aux *talk-shows*. La violence devrait être évaluée en fonction des critères établis pour la politesse et l'impolitesse, mais aussi selon des critères spécifiques que nous énumérerons plus loin. En outre, il y a plusieurs types de violence, plus ou moins aggravés, que nous avons identifiés dans notre corpus : violence conversationnelle, langagière, et physique. L'application des théories de la violence à nos extraits nous confirme la complexité aussi bien que la difficulté d'appréhension et d'analyse de ce phénomène ainsi que de son fonctionnement.

1. La violence Conversationnelle

Nous avons identifié dans notre corpus deux formes dominantes de violence verbale : la violence conversationnelle et la violence langagière ou lexicale⁵ (qui peut aller au paroxysme de la violence physique). Cette première forme — la **violence conversationnelle** (cf. Luginbühl 2007) — se situe strictement au niveau des **droits et devoirs conversationnels** alloués par le contrat de communication :

⁴ Source : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/violence#>.

⁵ Nous nous sommes appuyée, pour l'étude de la « violence verbale » sur les travaux du centre de recherche dirigé par Claudine Moïse (l'Université des Pays du Vaucluse). Suite à l'observation de notre corpus, nous avons estimé nécessaire d'effectuer une classification des manifestations de la violence afin d'éviter une éventuelle confusion entre celles-ci. Dans cette optique, nous allons parler de violence verbale en tant que type, et de la violence langagière (ou lexicale), violence physique et conversationnelle en tant que sous-types.

"I will speak of an act of conversational violence when a person is saying something as a result of which — whether it happens intentionally or not — another participant in the conversation is drastically restricted in his or her conversational rights as determined by the type of conversation and his or her role in this conversation. This restriction of the individual's conversational rights may affect his or her integrity as well as the person's possibilities to influence the direction in which the conversation is going and his or her 'conversational efficiency'." (Luginbühl, 2007: 1374)

Desmarchelier⁶ (2003) qui s'intéresse, entre autres, à cette même forme de violence, l'appelle violence verbale ; pour accentuer davantage la distinction entre les deux formes, nous préférons employer le syntagme de « violence conversationnelle » pour désigner les actes transgressant les normes qui régissent la prise de parole. Selon ces règles, chaque participant a le droit de la prendre, mais aussi l'obligation de la céder, et il peut, sous certaines conditions, essayer de la garder. Le contrat de communication de chaque interaction prévoit donc des clauses concernant la prise et la distribution de la parole :

"every participant has a number of conversational possibilities at his or her disposal, and each participant has, at the same time, the obligation to respect the territory of the others. How large this freedom of action is, and whether it is the same for everyone, depends [...] on the conditions imposed by the particular type of conversation' (Burger, 1995: 102)." (*ibid.*)

Si nous avons, jusqu'à présent, parlé de FTA ("Face Threatening Acts"⁷), actes menaçants, et de FFA ("Face Flattering Acts"⁸), actes flatteurs, nous pouvons maintenant parler de RTA (**Rights Threatening Acts**) pour désigner les actes qui empiètent sur les droits de parole de quelqu'un. Les transgressions des normes régissant l'alternance de la parole peuvent prendre plusieurs formes :

(a) intrusion (prise non-autorisée de la parole), qui est moins fréquente dans notre corpus, car, même si tous les actants ne participent pas de façon directe dans la polémique, nous avons déduit qu'ils ont toutefois le droit de s'exprimer lorsqu'ils le souhaitent :

(1) émission 5⁹

⁶ Desmarchelier distingue, lui aussi, entre deux types de violences, dont une est justement celle que nous analysons dans cette section ; il y a donc, chez Desmarchelier (2003 : 25) : « une violence liée à la prise de parole (considérée en tant qu'acte), à l'interruption d'un orateur (violence qui me semble sortir de l'*ethos* et/ou du *pathos*), et une violence lexicale liée au contenu d'une intervention (violence directement liée au *logos* mais pouvant participer également du *pathos*). »

⁷ Voir Brown & Levinson 1987.

⁸ Voir Kerbrat-Orecchioni 1992.

⁹ Nous faisons quelques remarques concernant les exemples cités, dans le but de faciliter la lecture de notre thèse :

- a. Nous avons, tout d'abord, numéroté tous les exemples utilisés ((1), (2), (3)...), recommençant la numérotation dans chaque partie.
- b. Nous avons ensuite mentionné le numéro de l'émission d'où l'exemple avait été extrait (par exemple 1 : émission 1).
- c. Enfin, nous avons gardé, pour chaque prise de parole, le numéro qu'elle occupe dans l'émission (1A, 2 JG).

200 CF - écoutez\ alors là je demande aux gens d'aller vérifier sur l'internet/ parce que vous êtes incroyable/ moi je l'ai vu et revu cette scène/

201 CB - *alors oui ça il faut vérifier/*

À remarquer que les intrusions, bien qu'elles aient une nature menaçante pour la face d'autrui de par leur caractère invasif, peuvent être « coopératives », comme c'est le cas ici, car l'intervention de Charles Berling (CB) vient appuyer la position de Caroline Fourest (CF).

(b) interruption — prise de parole avant que le locuteur ait fini son tour. L'interruption peut surgir au début, au milieu ou à la fin de la phrase de l'interlocuteur (dans ce cas, elle déclenche, le plus souvent, un chevauchement) ; lorsque l'un des actants coupe son interlocuteur en plein milieu de son intervention, ce RTA est doté d'une fonction évidente de déstabilisation et de provocation :

(2) émission 5

271 EN - non/ je trouve- non\ je dis pas que c'est comparable/ je dis/ il n'écrivait pas dans des journaux officiels\ évidemment je ne compare pas *Le Monde* à *La Pravda*\ mais/ cette posture un peu facile de dissidente/ alors que vous avez

272 CF - *alors vous/ vous êtes un grand rebelle vous/*

(c) chevauchement — juxtaposition de deux ou plusieurs tours de parole qui accompagne souvent l'interruption. Interrompre autrui et s'emparer du crachoir et essayer de l'occuper le plus longtemps possible revient à se placer dans une position « haute » par rapport à son interlocuteur qui est ainsi réduit au silence (exemple 3) — cas dans lequel l'animateur¹⁰ (A) se voit obligé d'intervenir pour rétablir l'ordre des tours de parole — , ou contraint de récupérer la parole¹¹ (exemple 4). Jetons un coup d'œil aux extraits suivants qui mettent face-à-face Tariq Ramadan (TR) et Claude Askolovitch (CA) d'un côté, et Robert Ménard (RM) et Arno Klarsfeld (AK) de l'autre côté :

(3) émission 17

12 TR- vous vous rendez compte de ce que vous dites[†] j'aimerais vous dire une chose

13 CA- [non non/]

14 A - *il doit répondre Tariq Ramadan*

(4) émission 21

11 RM - c'est une loi inique/\ et je précise tout de suite/ que je ne partage en rien le point de vue des révisionnistes\ ce qu'ils disent sont des absurdités/ [...] ça reste des idées MONSTRUEUSES/ choquantes/ blessantes/ vous avez raison\ mais des idées/ des idées fausses [c'est complet- c'est

12 AK - [non/ une seconde [ce ne sont pas des idées/

13 RM - *attendez est-ce qu'on peut parler une minute[†]*

¹⁰ Laurent Ruquier dans *ONPC* et Thierry Ardisson dans *TLMP*.

¹¹ « Les techniques sont également différentes pour s'imposer en cas de chevauchement compétitif : on peut recourir à l'augmentation de l'intensité vocale, et/ou à la répétition du segment recouvert ('recycling') jusqu'à ce que la place soit enfin libre. » (Kerbrat-Orecchioni, 1994 : 30)

Bien évidemment, le non respect des règles des tours de parole est inhérent dans une situation par définition conflictuelle qui est plus ou moins strictement gérée par l'animateur. Les « ratés » ou les « accidents » (Kerbrat-Orecchioni 1994) de parole peuvent être générés par de nombreux facteurs interactionnels et discursifs comme la vitesse d'élocution, l'« invisibilité » ou la « visibilité » réduite des « points de transition possibles », le rythme accéléré de la conversation, etc. De plus, les Français seraient « prédisposés » à la réalisation de ces accidents, car ils ont la « réputation de se couper sans cesse la parole, et de parler tous à la fois » (Kerbrat-Orecchioni, 1994 : 26). En réalité, les interruptions deviennent violentes lorsque leur emploi est abusif ; leur répétition traduit une lutte au niveau des rapports de dominance. Dans un contexte agonale, cela est permis sous condition que l'on n'aille pas trop loin, c'est-à-dire jusqu'« à l'aliénation du droit [...] à la parole » (Vincent *et al.*, 2008 : 87). Nous avons identifié cette « aliénation » ou enlèvement du droit à la parole dans les débats Arno Klarsfeld vs. Robert Ménard, et Claude Askolovitch vs Tariq Ramadan ; dans les deux cas, les participants (Klarsfeld et Askolovitch) qui recourent (aussi) à d'autres types de violence (verbale et physique) se servent de la violence conversationnelle comme arme afin d'empêcher leurs opposants de se défendre ou de contre-attaquer. Nous sommes arrivée aux résultats suivants :

Actant	Nombre total d'interventions	Nombre d'interruptions légitimes	Nombre d'interruptions illégitimes
Claude Askolovitch	19	1	12
Tariq Ramadan	27	2	4
Arno Klarsfeld	20	0	13
Robert Ménard	27	5	2

Figure 1 : illustration de la violence conversationnelle

Nous remarquons que plus de 60% des interventions des actants qui recourent à cette forme de violence sont des interruptions, dans la plupart des cas, de nature illégitime ; les interruptions systématiques d'Askolovitch et de Klarsfeld sont d'ailleurs pénalisées par l'animateur qui essaie, plus ou moins agressivement, de rappeler les règles des tours de parole et de contrôler, autant que possible, le conflit :

(5) émission 21

14 A- Arno/

18 A- on comprend bien on comprend bien\ attendez\

39 A- c'est pas- c'est pas ça Arno/

(6) émission 17

14 A- il doit répondre Tariq Ramadan

28 A- j'ai compris Claude\ j'ai compris

58 A- arrêtez Claude\

La violence dépasse les normes dans les deux cas, un indice supplémentaire étant le nombre d'interruptions légitimes de leurs opposants ; nous désignons par ce syntagme les interruptions à fonction « réparatrice » à travers lesquelles le locuteur tente de garder ou de récupérer la parole qui lui a été « frauduleusement » enlevée. Dans le cas de Robert Ménard, la majorité des interruptions sont de nature « compensatrice » ou « réparatrice ». Aussi, le fait que le nombre total d'interventions de Ramadan et Ménard est supérieur à celui d'Askolovitch et de Klarsfeld peut être trompeur ; même si les deux premiers participants prennent la parole plus souvent que leurs adversaires, leurs interventions sont généralement courtes, de sorte que ce sont toujours les deux derniers qui occupent le plus longtemps, et indûment, la parole.

Nous pouvons donc parler de violence conversationnelle lorsque nous avons accumulation, répétition et systématisme de ces « accidents » qui empiètent sur les droits conversationnels d'autrui, le réduisant au silence. Ce n'est pas l'occurrence occasionnelle de tels ratés qui mène à la violence, mais leur surabondance. Si le chevauchement, l'interruption et l'intrusion sont *a priori* tolérables et tolérés (pourvu qu'ils restent entre les bornes admises), la violence conversationnelle ne l'est pas et sera considérée comme inadéquate eu égard aux normes en vigueur.

3. La violence Langagière

3.1. Définition

La notion de violence langagière repose sur deux aspects essentiels pour la compréhension de son fonctionnement. Premièrement, comme nous l'avons déjà évoqué, la violence suppose **la réitération** aussi bien que **l'aggravation et l'intensification** (*via* diverses stratégies d'aggravation) des actes menaçants ; l'occurrence isolée d'un FTA, quel que soit son degré d'impolitesse, ne conduira pas forcément à la violence. La véritable violence doit être constamment alimentée et suppose une montée en tension, un *crescendo* sur l'axe de l'agressivité. Secondairement, la violence est essentiellement **orientée vers l'identité** de quelqu'un, vers **l'image projetée** :

"Consistent with the work of Chory (2000), verbal aggression was defined as an attack on the self-concept of another person instead of, or in addition to, the person's position on a topic of communication. These forms of verbal aggression included: swearing, rejection, dislike, sarcasm, competence attacks, character attacks, physical appearance attacks, threats, maledictions, demands, and mocking." (Tamborini *et al.*, 2008 : 248)

Comme le soulignent Tamborini *et al.*, ce paradigme de la violence est une tentative de disqualification de l'éthos, en tant que concept englobant toutes les facettes de la personnalité d'une personne (le "self-concept") que l'interlocuteur projette, à la différence de l'impolitesse qui peut être dirigée uniquement vers les théories, les avis d'une personne. De nombreuses techniques de dévalorisation renforcées, reprises, accumulées, peuvent alimenter la violence : « [l]e dénigrement d'autrui se fait notamment au moyen de formes insultantes, d'images fortes (métaphoriques ou métonymiques et souvent hyperboliques), [...] de propositions fausses, d'insinuations et de sous-entendus » (Vincent *et al.*, 2008 : 81). Bien que la disqualification du discours de l'adversaire équivaille, dans une certaine mesure, à la disqualification de son éthos, selon la « maxime argumentative du dire » (Plantin 1990 : 255) — qui implique une loi de passage de l'argument « ça s'appelle du sectarisme » vers la conclusion « vous êtes une sectaire » — les attaques centrées sur l'image de soi restent nettement plus agressives ; l'enjeu identitaire l'emporte surtout, et cela non seulement en interaction télévisée :

« 'Tous les individus, affirme Redfield (1957), cherchent le succès reconnu' ; il ajoute que tous fuient l'humiliation. [...] C'est aussi la thèse de Tzvetan Todorov (1995), dans un livre assez inattendu. On peut la résumer ainsi : la principale motivation de l'homme est le désir d'être 'reconnu' par autrui. Qu'il s'agisse de gloire, de respect, de célébrité, ce besoin qui serait l'un des plus puissant ressort de notre conduite. Todorov a certaines raisons d'inclure le 'regard d'autrui dans la définition même de l'homme', suivant en cela Rousseau et Adam Smith. » (Moessinger, 2000 : 140-141)

Il faut noter aussi qu'une telle dévalorisation de l'éthos s'accompagne généralement d'une transformation ou ré-aiguillage de celui-ci.

Dans le contexte des *talk-shows*, l'émergence de la violence langagière est inhérente ; qui dit *talk-show*, dit conflit, désaccord, et dit, en conséquence, violence. La violence est d'autant plus radicale qu'elle s'inscrit dans un climat de tension et d'exacerbation du désaccord propre à la polémique. Comme dans le cas de l'impolitesse, de l'« agression tropique », etc., le même phénomène peut avoir deux manifestations complètement différentes et contradictoires en termes de légitimité interactionnelle. Même si la violence n'est pas facile à repérer et à définir, car il n'y a pas de répertoire linguistique de la violence langagière, le vrai défi vient lors de la distinction de ces deux types de violence : légitime ou ratifiée et illégitime ; nous essayerons, après l'avoir définie, de dresser une liste des critères d'identification de la violence et de décrire les formes identifiées dans notre corpus.

Pour définir la violence verbale, nous allons nous appuyer sur les travaux de Moïse *et al.* (2008). Selon elles, la notion de violence verbale renvoie à

« des pratiques langagières [...] [qui] peuvent être ressenties comme violentes, c'est-à-dire comme des infractions contre la personne en tant qu'individu et en tant que membre d'une collectivité ».

(Moïse *et al.*, 2008 : 5)

Elle représente un processus, ou plutôt le résultat d'un processus désigné par le syntagme « montée en tension » contextualisée « qui se décline à travers différentes étapes (incompréhension, négociation, évitement, renchérissement, renforcement...) », et qui est « marquée par des 'déclencheurs de conflit' et par l'emploi d'une importante variété d'actes de langage (harcèlement, mépris, déni, insulte...) » (Auger *et al.*, 2010 : 1). Nous retrouvons dans cette définition les notions-clés pour la compréhension du fonctionnement et des enjeux de la violence langagière :

(1) C'est une **montée en tension**, aspect que nous avons déjà surligné ; la violence a donc, tout comme les manifestations de la politesse et de l'impolitesse, un **caractère graduel** ; cette gradualité est déterminée par le cumul **de stratégies menaçantes** pour les faces de la cible. Autrement dit, c'est la force exercée par les facteurs de « surenchère », leur réitération et leur accumulation qui délimitent le gradient de la violence que nous représentons ainsi :

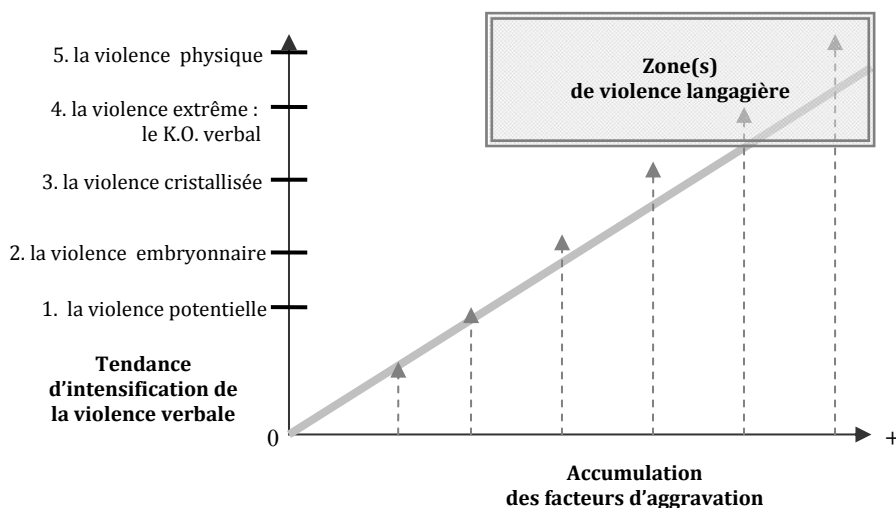

Figure 2 : les étapes et l'intensification de la violence langagière

Les zones de violence langagière résultent d'une montée en tension fluctuant en fonction de la densité des facteurs d'aggravation ; plus il y a de tels facteurs (et moins il y a de procédés d'adoucissement), plus les chances d'entrer dans les zones de violence augmentent. Dans ce sens, la notion de violence se rapproche de celle de "**negativity cycles**" de García-Pastor (2008), que nous

avons traduits par des « **cycles de négativité** » et qui sont définis comme des séries ou des enchaînements ("chains") de menaces constituées de stratégies d'impolitesse, une impolitesse qui a tendance à s'intensifier, à « s'aggraver » :

"chains of positive and negative aggravating moves compounded by a series of impoliteness strategies [...]. Impoliteness in negativity cycles was found to be strategic and volcanic, and had a tendency to escalate." (García-Pastor, 2008 : 110)

(2) La violence est constituée de différentes *étapes*,

(3) des étapes à leur tour marquées par des *déclencheurs de conflit* ; ces stades, repérables dans des actes de paroles, dans la fluctuation des rapports de domination entre les interactants, dans la transgression des normes préétablies par le contrat de communication, sont autant de critères d'identification de la violence langagière.

(4) Enfin, la violence est *contextualisée*, ce qui veut dire que le seuil de tolérance varie largement d'un point de vue interactionnel, mais aussi social et personnel.

3.2. Critères d'évaluation et d'identification de la violence langagière

Nous avons trouvé nécessaire la formulation de critères d'évaluation de la violence verbale afin de pouvoir estimer à partir de quel moment l'expression du désaccord ou de critiques devient excessive, à partir de quel moment l'insulte vire à la pure diffamation qui se situe en dehors des normes de nos *talk-shows*. La violence langagière est, en effet, liée au divertissement, tout comme l'impolitesse, et fait partie des lois du genre ; cependant, le type de *talk-show* qui fait l'objet de notre recherche n'est pas exclusivement articulé autour du dénigrement et de l'injure systématiques. Cela caractérise le genre médiatique *trash* (genre « poubelle ») qui

« se démarque d'autres formes de productions médiatiques de controverse par son ambiguïté : selon le contexte – et les intérêts du jeu –, elle prétend informer ou divertir, être sans conséquence ou influencer l'opinion publique. En semant la confusion entre les types de discours, par exemple entre la moquerie et la diffamation, elle dichotomise des catégories de public et impose une confrontation injustifiée entre les défenseurs de la liberté d'expression et ceux qui demandent un contrôle des propos haineux, confrontation injustifiée parce que, dans la réalité, il ne s'agit pas de catégories de public mutuellement exclusives. » (Vincent, 2008 : 82)

Tout n'est pas permis dans *ONPC* et *TLMP*, et les critères que nous allons discuter dans les sections suivantes sont censés nous orienter afin de distinguer entre la violence conventionnalisée ou ratifiée par le contexte, et la violence non-appropriée.

3.2.1. Le contenu des attaques

Le contenu ou la portée des FTAs peuvent jouer sur leur évaluation comme FTAs tolérés ou non tolérés. Il en va de même pour la violence langagière. D'ailleurs, nous avons souligné au début de cette partie que la violence, notamment la violence susceptible de passer au-delà de ce qui est permis, visait justement l'identité de l'interlocuteur. Mais cette identité comporte plusieurs dimensions organisées en quatre sphères ("bubbles" chez Hall 1966) : publique, sociale, personnelle et intime. Les attaques visant les dimensions ou les sphères intime et privée sont donc particulièrement offensantes : plus l'intrusion (dans la zone de ces « sphères ») est « profonde », plus elle est « endommageante » pour la cible :

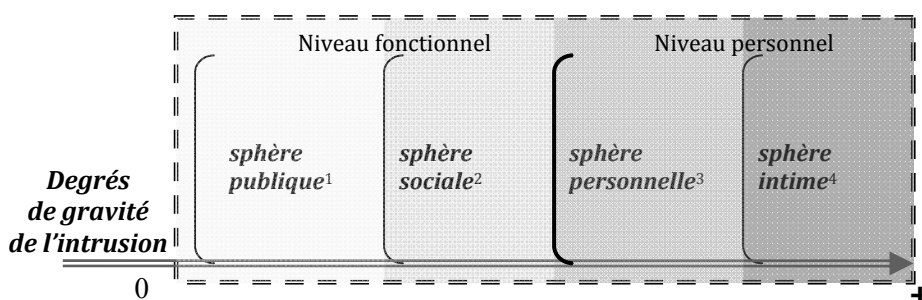

Figure 3 : le rapport gravité – intrusion de la violence langagière

Il n'est donc point surprenant qu'une seule attaque de ce genre puisse causer plus de « dégâts » que la répétition et l'intensification des FTAs visant l'image publique et médiatique, ou bien le discours de l'invitée. Nous citerons les exemples où les attaques visent les sphères intimes des interlocuteurs :

(7) émission 5

115 EZ - l'enfant des divorcés c'est vous/ c'est pas moi\

118 CF - *qu'est-ce que ça veut dire ça¹* ah non mais vous ramenez pas mes parents dans cette histoire de divorce en liaison avec le féminisme/ vous plaisantez ou quoi¹

120 CF - vous êtes en train de vous révéler Eric Zemmour/ dans ce que vous avez de plus DÉGUEULASSE/

L'agressivité et l'inadéquation de l'insinuation de Zemmour (EZ) déclenche chez Caroline Fourest (CF) des réactions extrêmement violentes mais légitimes eu égard au type d'attaque subie. Mais l'agresseur, en l'occurrence Eric Zemmour, réagit à l'instar de sa victime lorsqu'il devient lui-même la cible de cette forme d'insulte proférée par Francis Huster (FH) :

(8) émission 10

111 FH - tu penses que le rôle de l'homme ce n'est pas de faire ce travail-là¹ mais alors c'est que tu aimes pas ton enfant/

112 EZ - *mais pas du tout/ mais je te permets pas de dire ça/ enfin qu'est-ce que ça veut dire*[†]

113 FH - *qu'est-ce que ça veut dire*[†]

114 EZ - *je te permets pas de dire ça/*

La brutalité de ces intrusions est d'autant plus importante que la transgression s'opère du niveau « fonctionnel » (Lagorrette 2006) comprenant les sphères publique et sociale, au niveau « personnel », privé, incluant les deux dernières sphères. Autrement dit, insinuer devant quelqu'un qu'il est un mauvais père à « huis clos » serait moins violent que le faire devant les caméras. Dans nos extraits, la violence comporte un côté stratégique, car on est en plein duel verbal (notamment dans le duel Fourest vs. Zemmour) et la formulation d'un tel FTA est censée déstabiliser l'adversaire et offrir plus de « pouvoir » au locuteur.

3.2.2. *La réception de la violence : réactions et métacommentaires*

Comme dans le cas des formes d'impolitesse, la réception et la perception de la violence est un outil indispensable pour l'identification et l'analyse de celle-ci. Les effets de la violence trouvent écho dans les manifestations du public (les huées des spectateurs indiquent généralement que le locuteur a dépassé le seuil de tolérance), l'attitude des autres participants et notamment de l'interlocuteur-cible qui ressent cette violence et montre qu'il se sent agressé, disqualifié, harcelé et manipulé. Ces sentiments sont provoqués par une répétition et une montée en intensité de FTAs tels que la critique, l'accusation, l'interruption, etc. On peut donc parler de violence langagière lorsque les victimes des attaques montrent qu'elles se sentent agressées, mais aussi lorsque l'animateur ou l'auditoire s'exprime dans ce sens.

Nous insistons pourtant sur le fait que les jugements de violence des participants directement impliqués dans le conflit ont un fort degré de subjectivité et ne sont pas, de ce point de vue, très fiables. En outre, d'autres facteurs peuvent contribuer à l'exagération de leur réaction (une hypersensibilité, la compétitivité, la mauvaise foi, etc.). Nous voyons que les jugements des « agresseurs » contrastent fortement avec ceux de la victime ; la personne critiquée — dans ces exemples : Annie Lemoine — , la perçoit comme « particulièrement » agressive (« vous très êtes particulièrement violents », « je sers un peu de chair à canon »), tandis que l'agresseur s'en innocente soutenant que la violence, c'est la flagornerie (« la violence [...] c'est passer en face de quelqu'un qui a pas lu votre livre et vous dit que c'est super »). Il est donc évident que « l'interprétation de violence va généralement être plus faible de la part de celui qui produit les actes agressifs que de la part des cibles » (Vincent *et al.*, 2008 : 95, note en bas de page). C'est pourquoi nous devons prêter attention aux « indices » fournis par les autres participants qui peuvent s'exprimer explicitement ou implicitement sur la violence : invités, public (huées, sifflements), journalistes ou téléspectateurs.

Dernière observation avant de passer aux étapes de la violence : nous avons estimé comme violent le dénigrement *in absentia* défini comme

« construction discursive complexe qui repose sur la coalition et l'antagonisme : bien que la personne ou le groupe (cible) ne puisse pas répliquer, l'animateur génère une tension entre l'auditoire et cette cible. C'est donc une forme d'attaque en différé, si on peut dire, animateurs et auditeurs étant d'accord pour se liquer contre le ou les tiers » (Vincent *et al.*, 2008 :98)

Nous avons retrouvé ce type de FTA dans deux cas — après le départ inopiné de Jacques Attali, et lors de la polémique Fourest (CF) vs. Eric Zemmour (EZ) et Eric Naulleau (EN) :

(9) émission 3

87 EZ - moi je voulais dire c'est ce que j'aurais voulu lui dire en fait/ c'est un livre c'est très intéressant/ parce que là il y a une grande constance\ Attali c'est c' que je voulais lui dire/ malheureusement il s'en va\

88 A¹² - *c'est un mauvais caractère*[†]

90 A - oui mais nous ne sommes pas assez intelligents pour pouvoir avoir un entretien normal avec Jacques Attali

91 EN - Laurent/ moi je propose de rebaptiser Jacques Attali Jacques Attila/ parce que après lui/ le débat ne repousse pas\

(10) émission 5

185 CF - [...] vous avez invité un *prédicateur intégriste*/ qui est le représentant de l'une des confréries les plus dangereuses qui existent/ c'est les frères musulmans\ pour la petite histoire/ c'est juste elle qui a fait échouer la réforme de l'islam^\ et qui est responsable d'un certain nombre de dégâts/ en Egypte et en Algérie\ c'est pas n'importe qui Tariq Ramadan/ [...] Tariq Ramadan/ pendant dix minutes\ *MENT*\ il sous-entend que je suis islamophobe/ si vous aviez lu mon livre\ vous auriez peut-être compris que c'était faux/

234 CF - [...] la réalité c'est que Tariq Ramadan a été limogé de la mairie de Rotterdam parce qu'il travaille pour une télévision iranienne financée par le gouvernement d'Ahmadinejad

Attaquer quelqu'un à son insu est sans aucun doute violent, puisque, vu que la personne visée n'est pas capable de se défendre au moment de l'attaque, le locuteur a plus de chances d'imprégner l'esprit du public de l'image dévalorisante attribuée à sa victime. Cependant, malgré la bassesse de cette stratégie, nous ne pouvons pas la qualifier de non-appropriée car elle fait partie des règles de l'émission : nous rappelons que l'émission *ONPC*, par exemple, comporte plusieurs rubriques axées autour de la dérision et du dénigrement (plus ou moins violent) des personnes absentes du plateau : « ceux qui n'ont pas pu venir ce soir », le choix des caricatures, le « mur d'images », parfois le moment de sketch humoristique.

¹² L'animateur de l'émission (Laurent Ruquier dans *ONPC* et Thierry Ardisson dans *TLMP*).

3.2.3. Les étapes de la violence langagière

L'identification de la violence langagière peut être parfois problématique, parce que, comme les formes de la politesse et de l'impolitesse, elle ne peut pas être limitée à un répertoire de formules linguistiques. L'occurrence d'un FTA pourrait nous conduire à le considérer comme impoli (et encore cela dépend de plusieurs paramètres...), ou, à la limite, agressif et *potentiellement* violent, mais jamais comme *véritablement* violent, car la violence s'inscrit « dans une dynamique de surenchère de coups frappés » (Vincent *et al.*, 2008 : 85).

Dans l'analyse de cette manifestation de la violence, l'identification de ses différentes étapes peut offrir des indices quant à l'adéquation des attaques, car, plus on avance vers l'apogée de cette montée, plus les attaques sont susceptibles de transgresser les lois sur lesquelles reposent les deux *talk-shows*. Moïse & Fracchiolla (2007), et Moïse, Auger, Fracchiolla & Schultz-Romain (2008) parlent de quatre étapes du processus de la violence, que nous allons traiter à part, en traçant à chaque fois des parallèles avec la théorie similaire de Wagoner (2009).

1ère étape : « la violence potentielle »

L'étape de la « violence potentielle » trouve son équivalent dans ce que Wagoner appelle la « fluctuation » : c'est le stade où « les interactants constatent l'émergence d'un désaccord » (Wagoner, 2009 : 146). Si la montée en agressivité s'arrête à cette première étape, elle ne générera pas de violence qui n'émerge que lorsque « les zones de fluctuation sont transformées en zones d'amplification » (*ibid.* : 190). Si ces « fluctuations » restent faibles et isolées, la probabilité d'apparition de la violence reste également faible ; si elles s'accumulent et s'intensifient, l'émergence de la violence devient presque inhérente.

Cette étape est étroitement liée au contexte de l'échange. Dans un contexte *potentiellement* agressif, la probabilité qu'un état de violence s'instaure est très élevée ; le *talk-show*, dans le cadre duquel tous les dispositifs (mise en scène, décor, choix des invités, cadres de filmages etc.) favorisent l'hyperbolisation du désaccord et du conflit, est susceptible de générer cette violence. Les co-animateurs de Ruquier ont d'ailleurs souligné le climat potentiellement conflictuel et violent de l'émission :

(11) émission 1

107 EN- [...] *c'est pas la première fois qu'on a des jugements euh très très tranchés*/ rétorque Naulleau à Annie Lemoine lorsqu'elle l'accuse d'un excès de violence envers elle, tandis que Michel Polac répond sèchement à Muriel Robin qui n'a pas « envie d'entendre des choses désagréables : « il fallait pas venir à l'émission alors ».

Nous n'allons plus insister sur ce critère dont nous avons déjà discuté. Il nous semble important de rappeler pour autant que la violence potentielle peut être aussi liée :

- à la personne elle-même. Une personne peut avoir, de par son statut social, ou ses positions idéologiques, l'image d'un personnage médiatique controversé ou, en tout cas, qui ne laisse pas l'opinion publique indifférente. Ce sont des personnages en quelque sorte « fauteurs de trouble » dans les polémiques et les débats. Cette image peut être l'image que l'on leur attribue et donc ne pas correspondre à celle qu'ils veulent véritablement projeter. Un tel personnage controversé est, par exemple, Caroline Fourest, l'invitée de Laurent Ruquier dans l'émission diffusée le 24 avril 2010 ; journaliste française, féministe militant pour l'égalité et la laïcité, elle est souvent au cœur des débats parmi les plus vifs. La présence de tels acteurs dans les *talk-shows* équivaut à une promesse de production d'un duel agressif, mais néanmoins spectaculaire.
- au type de discours (ou style de débat) d'une personne. Nous allons voir que les deux co-animateurs de *ONPC*, *EZ* et *EN*, ont un style de polémique assez agressif, qui peut aller de l'ironie mordante jusqu'aux attaques virulentes, voire au K.O. verbal de leur interlocuteur.
- à la thématique abordée : les discussions tournent généralement autour de sujets à controverse entraînant une forte tension entre les locuteurs et déclenchant souvent des débats violents, voire passionnés – parfois, les émotions vont se mêler à l'argumentation et vont introduire un nouveau degré de violence (c'est l'exemple de l'émission 2 ayant comme invités Arno Klarsfeld et Charles Berling et comme thème de débat la régularisation des immigrés).

IIème étape : la violence « embryonnaire » ou « l'amorce » de la violence

La « violence embryonnaire ou l'amorce de la violence » consiste dans la production effective de comportements agressifs, de « joutes verbales caractérisées par des changements de registres verbaux, l'impolitesse et l'incivilité » (Moïse *et al.*, 2006 : 105) ; à ce niveau, la violence est identifiable linguistiquement. Pour Wager, c'est le stade de « nucléation » : l'expression du désaccord s'amplifie par « l'émergence de comportements, qualifiés de FTA verbaux, non verbaux ou paraverbaux » (Wager, 2009 : 146). Les attaques constituent des « déclencheurs potentiels » et peuvent être conciliées, ou renforcés par des procédés augmentant le degré d'agressivité — « stratégies d'aggravation ».

Ces déclencheurs peuvent aller d'une modification de l'intonation ou d'un geste, jusqu'à la production d'une attaque frontale (qui peut être réitérée ou non). Nous soulignons les déclencheurs et nous mettons en italiques les réactions immédiates afin de montrer que la violence est partagée par les deux opposants :

(12) émission 21

- 22 RM - [...] l'insulte personnelle\ vous avez le droit de vous défendre/\ à partir de là on DOIT pouvoir débattre\ [...]
- 23 AK - *c'est pas une insulte[†] - c'est pas une insulte[†] - c'est pas une- c'est pas une insulte/ de dire à des gens qui ont perdu leur père qui ont perdu leur mère\ en fait vous avez perdu personne vous êtes un escroc[†] [et vous*
- 24 RM - [si c'est une insulte]
- 25 AK - *[alors si c'est une insulte- pourquoi dans un cas oui dans un cas non[†]]*
- 26 RM - *[non non/ on le dit pas à vous/*
- 27 AK - *(plus fort) [si je vous dis vous êtes une ordure et un pédophile[†] pourquoi xxx*

Après que la violence est provoquée, il y a d'autres changements visibles en dehors du verbal ; l'intonation d'Arno Klarsfeld (AK) est constamment montante, son débit s'accélère, les interruptions sont plus fréquentes et il refuse de céder le crachoir indûment occupé (23 AK). Un malentendu (consciemment provoqué ou non) peut aussi déclencher un cycle d'agression :

(13) émission 5

- 38 CF - *oui voilà\ on en reparlera juste après\ et quand vous nous dites/ mettre entre toutes les religions égalité/*
- 39 EZ - *[non non/ mettre dans le même sac/ c'est pas égalité*
- 40 CF - *dans le même sac\ ce que vous laissez entendre/ c'est que l'islam c'est fondamentalement/ une religion plus frénétique/ [que les autres*
- 41 EZ - *[ah pas du tout/ vous voyez[†] c'est votre spécialité/ c'est votre spécialité/ [vous passez votre temps à me prêter/ des arrière-pensées alors que je*
- 45 CF- *j'ai pas besoin de vous prêter des choses/ parce que/ contrairement à d'autres\ vous avez une GRANDE qualité/ c'est que vous dites exactement/ toutes les saloperies que vous pensez\ alors là*

Défini par le Larousse (1974) comme « une divergence d'interprétation d'une action, d'une parole entraînant un désaccord, une mésentente, une contestation », le malentendu suit ici le un schéma (cf .Auger & Moïse, 2005 : 300) qui combine désaccord, lutte pour le pouvoir et violence :

1. Fourest reprend l'énoncé de Zemmour avec un sens modifié (38 CF et 40 CF)
2. Zemmour signale le malentendu à plusieurs reprises (39 EZ)
3. À la place d'une résolution du malentendu et de l'accord entre les deux interlocuteurs (selon le schéma classique du malentendu), nous avons l'instauration d'un climat de tension et conflit.

Les déclencheurs et les réactions entrent dans un cercle vicieux, car la réaction provoque, à son tour, une réponse violente, c'est la raison pour laquelle nous avons souligné et mis en italiques l'intervention 41 EZ.

Nous voyons donc que les déclencheurs identifiés sont de véritables « hameçons » ou « amorces », c'est, en effet, l'étape de la « nucléation » qui ponctue le début des séquences violentes dans la confrontation (car une confrontation est composée de plusieurs séquences, ou épisodes de violence, et peut comporter aussi des moments de calme).

IIIème étape : la « cristallisation » de la violence langagière

La violence initiative va trouver un écho dans les réactions des invités, c'est le moment où la violence se « cristallise », s'installe dans l'échange. Chez Wagener, c'est le stade de l'« amplification » où « les interlocuteurs se mettent à amplifier leur désaccord par une dispute susceptible d'altérer durablement leur relation » (Wagener, 2009 : 29). Dans les exemples antérieurs nous avons vu que, tout de suite après l'amorce, la violence s'est véritablement installée. Mais, puisque toute action entraîne une réaction qui, elle aussi peut provoquer une autre (ré)action, etc., la violence se joue et se rejoue constamment dans des cycles d'agressions qui traduisent les négociations et les permutations de rapports des places. Une fois la violence cristallisée, la poursuite de l'échange peut varier :

- de l'évitement ou du dépassement du conflit (à travers des négociations telles le changement de sujet, l'humour, etc.),
- au renforcement de la violence,
- au compromis (qui supposerait une sorte d'entente entre les adversaires, soit sur l'objet du conflit, soit sur le rapport interpersonnel),
- et à la « fuite » (qui consiste à se taire ou à refuser le débat, à faire semblant de ne pas remarquer l'attaque, voire à quitter le plateau).

Ainsi, dans le duel Fourest vs. Zemmour & Naulleau nous pouvons remarquer de véritables séquences interactionnelles de violences, des attaques qui rebondissent, s'intensifient et s'accumulent jusqu'à ce que l'animateur y met fin, mais continue en dehors du *talk-show*, dans d'autres émissions ou sur internet.

IVème étape : la violence extrême ou le K.O. verbal

Dernier degré de violence langagière : la violence extrême ou le K.O. verbal symbolique. Il s'agit du « coup » final qui anéantit l'adversaire. Nous avons retrouvé dans notre corpus deux cas de K.O. verbaux que nous analyserons dans un chapitre suivant : il s'agit des émissions centrées sur Annie Lemoine et Patrice Leconte. Dans le premier cas, l'invitée subit un véritable lynchage symbolique de la part des co-animateurs de Ruquier qui, pendant toute la durée de l'échange, n'ont pas cessé de multiplier, intensifier et accumuler leurs attaques ; une seule victime face à deux agresseurs réputés pour leur violence, résultat final : mise à mort d'Annie Lemoine.

Dans le second cas, le dialogue prend une tournure du moins surprenante ; si on parle de K.O., celui qui est mis K.O. est un des précédents « bourreaux », Eric Zemmour. Les rôles sont renversés : après avoir subi sans riposte la critique impitoyable de Zemmour, l'invité « détruit » son interlocuteur d'une seule intervention « foudroyante » (voir la partie suivante). L'invité, qui a visiblement un talent rhétorique et excelle dans l'art de la pointe, « tue » son agresseur sans en avoir l'air, sans recours à l'offense ou à l'impolitesse explicite.

Tout le sens et tout l'effet du coup final réside dans cette mise en scène particulière où sont alliées l'agression diffuse et la dérision fine enveloppées dans un humour en apparence ludique, mais au fond doté d'une force « nihilisante ».

Nous voyons donc que le K.O. verbal peut être réalisé par deux voies différentes : (a) à travers une violence « ouverte », explicite (voir l'analyse de l'extrait « Annie Lemoine »), dont l'accumulation et la répétition des actes d'agression (attaques et critiques directes, sarcasme, ironie, etc.) d'un côté, et la riposte « faible » de la victime, de l'autre côté, mènent à la mort symbolique de celle-ci ; (b) à travers une violence implicite, subtile, détournée et « diluée » dans un conte moralisateur brillamment mis en scène par Patrice Leconte incarnant la figure tridimensionnelle de l'« insulteur héros rhéteur » (Rosier 2012). Conclusion : l'« invisibilité » (au niveau linguistique) de cette forme de violence langagière ne neutralise pas ses effets, ni ne diminue sa force illocutoire.

Vème étape : la violence physique

L'étape ultime de la violence, l'apogée, est représentée par la violence physique. Si généralement, le recours à cette solution « ultime » est « annoncé pragmatiquement – par la parole ou le mimo-gestuel – dans les montées en tension ('si tu continues, ça va mal se passer') » (Auger & Moïse, 2005 : 300), dans notre seul cas d'agression physique, l'« agresseur » (Arno Klarsfeld) ne donne aucun signe qui pourrait mettre en garde son adversaire (Robert Ménard). Autant le geste de Klarsfeld (il jette son verre d'eau vers Ménard) est inattendu et spectaculaire dans sa brutalité, autant il est illégitime (les attaques, d'ailleurs indirectes, de Ménard ne justifient nullement la violence de ce geste extrême) et inadéquat ; cela nous aurait peut-être pas choquée dans une émission *trash*, mais décidément cela contrevient aux règles qui régissent *TLMP*.

4. Bilan

L'analyse de notre corpus a posé la question d'une notion connexe de l'impolitesse, la violence verbale. La répétition, la densité et la constante intensification des attaques faisaient monter l'impolitesse à des cotes supérieures, raison pour laquelle nous avons trouvé impératif d'introduire la violence dans notre modèle. La violence et l'impolitesse entretiennent des rapports étroits et souvent complexes. Sans forcément considérer, comme d'autres linguistes, que l'impolitesse est une sous-catégorie de la violence, nous avons constaté, suite à nos analyses, que, par exemple, on peut être impoli sans être violent, et on peut être violent sans accomplir des actes impolis implicites (insultes, outrages, etc.) ; la simple occurrence d'un acte dévalorisant pour la face de l'autre suffirait pour qu'on le qualifie d'impoli, mais non pour que l'on parle de violence verbale. Qu'est-ce que c'est alors que la violence ? Plusieurs aspects doivent être pris en compte lorsque l'on définit la violence :

a. Elle résulte d'un processus de « montée en tension », de *crescendo* ; c'est une « entreprise de démolition » comme la décrivent Vincent *et al.* (2008) et ne réside pas dans un seul ou quelques acte(s) démolissant(s). La violence verbale naît et escalade à travers l'accumulation, la répétition et l'intensification ou l'aggravation des FTAs.

b. En vertu de ce trait, elle se décline en plusieurs étapes.

c. La montée en tension est ponctuée par divers « déclencheurs de conflit » (Auger *et al.* 2010, etc.), tels les actes dévalorisants explicites¹³ (offense, insulte provocation, etc.) dont la présence est l'indice d'une violence potentielle.

d. Et, bien évidemment, elle est contextualisée, ce qui veut dire que le seuil de tolérance varie largement d'un point de vue interactionnel, mais aussi social et personnel.

Il y a plusieurs niveaux de violence, comme il y en a aussi plusieurs formes. Dans notre corpus, la forme prédominante est, évidemment la **violence langagière** qui, eu égard au cotexte dans laquelle elle est pratiquée, est du genre « polémique » (Moïse 2011), s'articulant autour d'« une argumentation et des figures de rhétorique à visée polémique et persuasive ». Souvent intégrée dans et appuyée par l'argumentation, la violence ne réside pas exclusivement dans l'emploi des mots ou phrases qui « tuent »¹⁴, mais elle peut être aussi détournée et la tentative de démolition n'est pas toujours (du moins au début) explicite. L'observation du corpus nous a permis justement de comprendre la complexité et la diversité des procédés menant à la violence langagière; les insinuations et les implicites, les mots et les silences, les gestes et la mimiques, peuvent tous être intégrés et accumulés dans le processus de montée en tension d'où résulte la violence langagière qui parfois va plus loin que les normes admises, plus précisément jusqu'à la **violence physique**.

Une troisième manifestation à laquelle nous nous sommes intéressée a été la **violence conversationnelle**, notion que nous avons empruntée à Luginbühl (2007) et qui porte sur les abus faits au niveau des droits et devoirs conversationnels (restriction de la parole, interruptions, chevauchements répétées, etc.). Si, pour les actes menaçant ou valorisant la face de l'autre nous avons déjà les notions de FTAs, *Face Threatening Acts* (Brown & Levinson), respectivement de FFAs, *Face Flattering Acts* (Kerbrat-Orecchioni), nous avons pensé à attribuer

¹³ Cela ne veut pas dire que la violence repose uniquement sur des actes d'agression explicite ; parfois elle est détournée, comme dans l'ironie (et les autres formes d'humour vexatoires), ou diluée dans le texte.

¹⁴ À propos des marques lexicales de la violence, Desmarchelier (2003 : 226) note :

« Il n'existe *a priori* aucun outil linguistique susceptible de permettre au linguiste de déceler des propos qualifiés de violents, si ce n'est qu'une compétence lexicale qui le fera classer tel mot ou tel syntagme dans ce champ sémantique. En paraphrasant la célèbre formule de Jean-Paul Sartre, on pourrait même faire l'hypothèse que 'La violence, c'est les autres'. Les autres à travers le regard ou l'émotion qu'ils nous renvoient. »

aux actes de violence conversationnelle la dénomination de **RTAs, *Rights Threatening Acts***. Si les RTAs (interruptions, chevauchements, etc.), supposés non intentionnels, sont généralement tolérés dans tout échange oral, leur forte densité ainsi que leur emploi particulier (en milieu d'une phrase, etc.) dénotent une fonction de déstabilisation et mènent à cette forme de violence qui n'est point acceptée dans le cotexte des *talk-shows*.

Comment évaluer, quantifier et surtout qualifier la violence ? Comme dans le cas de l'impolitesse et de la politesse, nous nous sommes confrontée au besoin d'avoir quelques repères d'analyse. Ainsi avons-nous formulé des **critères** adaptés à cette notion, mais que l'on pourrait toujours fusionner avec ceux utilisés pour la politesse et l'impolitesse. Hormis le cotexte, qui reste le critère majeur et primordial dans l'analyse de tout phénomène discursif, nous avons mentionné :

1. Le contenu (la portée) des attaques, avec la remarque que la gravité des actes et leur niveau(x) de violence étaient étroitement liés aux sphères de Hall (1966) : publique, sociale, personnelle et intime. Dans la figure 3, nous avons esquissé comment fonctionnent ces corrélations, montrant que, plus l'attaque entre dans la profondeur de ces sphères, plus elle sera considérée violente et endommageante pour la face de la cible.

2. La réception de la violence (réactions et métacommentaires) : la façon dont les attaques sont décodées par les victimes, par le public, et par les autres actants, nous offrent un aperçu plus vaste et plus complet de la violence langagière. Prendre en compte les réactions des autres participants, en dehors de la victime, nous semble essentiel puisque, pour celle-ci, la force illocutoire d'un acte peut apparaître comme plus importante qu'elle ne l'est en réalité — les négociations portant sur les registres de l'agressivité prétendus ou attribués, en témoignent.

3. L'identification des étapes de la violence peut fournir des indices précieux sur le(s) niveau(x) atteint(s) par celle-ci ainsi que sur sa (non)légitimité. Dans les travaux de Vincent, Moïse, etc., sont identifiées quatre étapes que nous avons comparées à celle de Wagoner (2009), et auxquelles nous avons ajouté nous-mêmes une étape supplémentaire :

- la première étape, « la violence potentielle » (Moïse *et al.*) ou la « fluctuation » (Wagoner), a trait au contexte de l'échange ; dans un contexte potentiellement agressif, comme la polémique ou le débat, il est fort probable que la violence monte à des niveaux supérieurs ;
- la deuxième étape, la violence « embryonnaire » ou « l'amorce » de la violence, correspond au moment où le désaccord ou le conflit émerge. C'est l'étape de « nucléation » (Wagoner) ;
- la troisième étape, la « cristallisation » (Moïse) ou l'« amplification » de la violence, suppose une exacerbation des attaques à travers les différents facteurs d'aggravation. C'est le point où il n'y a plus de retour ; la possibilité d'un consensus disparaît et la seule finalité de l'échange sera la mort symbolique de l'un des actants ;

- ainsi avons-nous considéré nécessaire d'insérer, à ce stade de la montée en tension, l'étape du K.O. verbal (la violence symbolique extrême), « l'enjeu et la jouissance suprême des polémiqueurs » (Windisch, 1987 : 21). Nous avons identifié dans notre corpus deux cas de K.O. que nous analyserons séparément dans la partie suivante. Il a été intéressant d'observer qu'il y a (au moins) deux moyens d'« anéantir » l'autre : *via* une violence explicite qui se dégage de la répétition et de l'aggravation des FTA, et *via* une violence implicite, détournée, marque du talent et de la ruse oratoire et rhétorique du locuteur.
- l'étape finale, la violence physique, correspond à un niveau d'agression que les acteurs de nos *talk-shows* atteignent très rarement (nous avons enregistré un seul cas dans notre corpus). Il en va de soi qu'il s'agit d'un comportement blâmable et inadéquat, que l'on classe dans la catégorie des « délits » commis par rapport aux normes en vigueur.

Le cadre des *talk-shows* nous a fait nous interroger sur la relation violence – argumentation visible notamment à travers les arguments *ad hominem*. Cette relation a été d'ailleurs expliquée et commentée dans l'ouvrage de Marc Angenot consacré au genre pamphlétaire :

« Ce qui nous retient ici, c'est la coexistence dans le texte de l'argumentation et de l'agression, de l'enthymème et de l'injure, de la persuasion et de l'intimidation : ambiguïté fondamentale. Elle nous fait souvenir que l'argument peut être lui-même une forme de violence ». (Angenot, 1995 : 250)

La violence et l'argumentation ne s'excluent pas réciproquement ; les arguments *ad hominem*, qui sont une « forme de violence », sont acceptés dans le contexte des polémiques et des duels verbaux, d'autant plus qu'ils sont justifiés, appuyés par des preuves et intégrés pertinemment dans le discours. La violence du modèle de débat démocratique connaît, d'ailleurs, ce « bon » usage depuis l'Antiquité où la polémique recourait « volontiers à l'insulte » qui a été « dès lors bien intégrée dans un processus discursif qui se veut une arme politique » (Rosier, 2012 : 5). Si offense il y a dans notre corpus, elle n'est pas gratuite ; de plus, elle est souvent accompagnée d'une mise en scène qui lui est propre et qui s'articule autour des procédés discursifs spectacularisants qui nuisent (à l'image de la cible) et séduisent (l'auditoire). Allant plus loin, nous dirions que la violence est non seulement théâtralisée, dramatisée, mais aussi ritualisée : dans *ONPC*, les séquences de critique et de débats débutent avec une virulence explicite (le fait que Zemmour prend la parole au début ne nous semble point aléatoire) qui choque, blesse et fait rire (*cf.* Lagorgette 2006). Cette violence initiale est renforcée, relancée lorsque le deuxième chroniqueur prend la parole : l'invité, déjà déstabilisé après la première partie de l'échange, entre dans un deuxième *round*. Les tentatives d'atténuation entreprises par l'animateur réussissent, parfois, à adoucir cette

violence, mais c'est un adoucissement ponctuel, qui n'a pas d'effets à long terme. C'est souvent une violence brillante, dans le sens où elle permet de briller aux dépens des autres. Dans *TLMP*, la violence de l'animateur est plus directe : son « interrogatoire » habituel est parsemé de questions qui choquent et blessent, sans forcément faire rire ; son style de questionnement est, d'ailleurs, reconnu comme agressif, impertinent, voire insolent et vulgaire...

En vertu de ce rapport qu'elle entretient avec l'argumentation, la violence dans les *talk-shows* est doublement ratifiée : sa spectacularité et sa mise en scène font qu'elle est tolérée voire appréciée sur la scène médiatique ; placée au cœur de la polémique et de toute autre forme de duel verbal, elle démonte la conception largement répandue selon laquelle :

« l'insulte, comme le coup de poing, c'est l'absence d'arguments : impuissant devant un adversaire, l'individu n'a plus que cette ressource comme réponse. Or, cette vision extrême de l'insulte ne tient compte que d'une faible part de la réalité, celle où l'insulte marque à la fois la capitulation devant l'adversaire et le coup final qu'on tente de lui porter. Dans les faits, l'insulte permet à l'énonciateur de poser un jugement négatif sur autrui ou sur ses actions. » (Vincent & Bernard Barbeau, 2012 : 2)

En fin de compte, l'argumentation ne comprend-elle pas toute technique mise en place par le locuteur afin de faire les autres « adhérer », ou tout simplement afin de « susciter leur réflexion sur un problème donné » (Amossy, 2006 : 37) ? Alors, tant qu'elle est articulée autour du fil argumentatif, pourquoi ne serait-elle pas partie intégrante de l'argumentation ? Dans cette optique, la violence semble faire partie des règles du jeu...

La tâche la plus délicate qui nous est revenue a été de cerner la frontière où la violence passe dans le registre de l'illicite. Bien sûr, on ne peut pas trancher avec beaucoup de netteté entre une violence permise et une violence non tolérée, car entre les deux existeront toujours des zones grises. Communément réprouvée, la violence est pourtant pratiquée et tolérée dans ces émissions, et elle est d'autant plus appréciée qu'elle se fait au moyen du rire. Dans le cas de la violence, le rire¹⁵ est un moyen doublement exploité — il « spectacularise » les offenses et aide à établir une relation de complicité avec le public :

« Pour les raisons de 'médiagénie' déjà évoquées plus haut, les stratégies polémiques comme la recherche de la connivence avec le public et l'attaque personnelle de l'adversaire qui exacerbent les tensions, les sanctions réciproques et les enjeux de face sont sinon encouragés, du moins tolérés par les médias. » (Burger, Jacquin & Micheli, 2011 : 14)

¹⁵ « Certains registres se situent à la limite de l'injure mais ils s'autorisent à la méconnaître ou à la minimiser sous prétexte de faire rire ». (Larguèche, 2009 : 46)

S'il faut offenser ou insulter, il faut au moins le faire « convenablement », comme le suggère Watterson¹⁶. À travers ces procédés « nihilisants », le locuteur se donne le double avantage de paraître bénin et jovial, lors même qu'il s'abandonne à sa passion agressive » (Angenot, 1982 : 250). Cette violence « brillante » comme nous l'avons appelée en partant de la notion de Simonin (2010), présente encore un atout qui lui assure la rentabilité ; les répliques fines, les petites phrases qui tuent, mettent la cible dans une situation sans issue (la réduire au silence, lui « clouer » le bec) d'où elle ne peut s'en sortir qu'en égalant (ou dépassant) la maîtrise rhétorique de l'agresseur (rappelons-nous le bref duel entre Eric Zemmour et Patrice Leconte...). Être violent et séduire le participant tiers, tout en restant dans les bornes admises, semble être un art¹⁷ (art de la controverse) que peu maîtrisent. Non seulement la violence langagière peut être érigée en principe général et, comme nous le voyons, en art, mais elle peut aussi, comme l'impolitesse, avoir une fonction en quelque sorte justicière : l'agresseur se voit doté d'une mission qui n'est pas (uniquement) de détruire l'autre mais de révéler ses défauts et de « parler vrai », bien que la vérité toute crue blesse et peut tuer. Zemmour s'explique :

« 'Je ne me vois pas comme un sniper, mais comme un critique qui va voir des pièces de théâtre et des films, lit des livres et donne son avis en toute subjectivité. [...] 'Le simple fait de ne pas obéir à la logique promotionnelle donne l'impression de lancer des flèches. Mais la véritable dureté, c'est de dire du bien d'un livre sans l'avoir lu. Je peux me tromper, mais je les lis jusqu'au bout et j'argumente mes critiques.' »¹⁸

Parfois, cette violence n'est que de l'insolence, mais une insolence telle qu'elle a été comprise et définie par Meyer (1998), sincère, « salvatrice et bienvenue, dans une société policée » (Rosier, 2012 : 5), qui vise à « dépasser les mots pour devenir un acte de création, de jubilation, de libération » (Rosier, 2006 : 9).

La violence verbale fait partie de l'horizon d'attentes lié au conflit, mais elle en est aussi sa limite ; tout comme certaines formes d'agression verbale sont acceptées, d'autres sont rejetées. Nous avons constaté que les attaques portant sur les sphères intime et privée de la cible (Eric Zemmour), les actes formulés avec une intention de vengeance personnelle aussi bien que le geste de violence physique (Arno Klarsfeld) et les accusations diffamatoires, susceptibles d'impliquer l'intervention de la loi (Roger Cukierman), sortaient du cadre de légitimité. Notre hypothèse est que, tout acte portant atteinte à l'image

¹⁶ « 'Je ne connais pas assez de gros mots pour insulter convenablement !' » (Watterson cité dans Rosier, 2006 : 7).

¹⁷ La polémique même serait érigée en art, selon Greive (1985) : « 'l'art de mener la dispute' ».

¹⁸ Source : <http://www.parismatch.com/Culture-Match/TV/Actu/Eric-Naulleau-livres-edition-ruquier-eric-zemmour-232864/>.

de l'interlocuteur qui n'est pas intégré dans une démarche argumentative, tels les exemples évoqués, devient illicite et, par conséquent, n'est pas toléré. Sans cette dimension rhétorico-argumentative, nous n'avons qu'une série d'actes dévalorisants comprise dans une tentative de dénigrement.

RÉFÉRENCES BIBLIOGRAPHIQUES

- AMOSSY, R., 2006, *L'argumentation dans le discours*, Paris, Armand Colin, 2e édition.
- ANGENOT, M., 1995 (1982), *La Parole pamphlétaire. Typologie des discours modernes*, Paris, Payot.
- ARCHER, E., 2008, "Verbal aggression and impoliteness: Related or synonymous?", in BOUSFIELD D. & LOCHER M. A. (eds.), *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*, Mouton de Gruyter.
- AUGER N. & MOÏSE C., 2005, « De la violence verbale, pour une sociolinguistique des discours et des interactions », consulté le 05 juin 2012 (URL : <http://bearfrac.free.fr/ViolVerbCMLF007.pdf>).
- AUGER N., MOÏSE C., FRACCHIOLLA B., & SCHULTZ-ROMAIN, 2010, « Interpellation et violence verbale : essai de typologisation », mis en ligne le 23 novembre 2010, consulté le 05 juin 2012 (URL : <http://corela.edel.univ-poitiers.fr/index.php?id=1023>).
- BROWN P. & LEVINSON S., 1987, *Politeness*, Cambridge, Cambridge University Press.
- BURGER m., JACQUIN j. & MICHELI R. (éds.), 2011, *La parole politique en confrontation dans les médias*, Bruxelles, DeBoeck.
- CULPEPER, J., 1998, "(Im)politeness in drama", in Culpeper J., Short M. & Verdonk P. (eds.), *Studying Drama: From Text to Context*, Routledge, pages 83-95.
- GARCÍA-PASTOR, M. D., 2008, "Political campaign debates as zero-sum games: Impoliteness and power in candidates' exchanges", pages 101-126. In Bousfield D. & Locher M. (éds.) *Impoliteness in Language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*, Mouton de Gruyter.
- GREIVE, A., 1985, "Comment fonctionne la polémique ?", in G. Roellenbleck (éd.), *Le discours polémique*, Paris/Tübingen, Jean-Michel Place/Gunter NarrVerlag, pp. 99. 17-30.
- HALL, E. T., 1966, *La dimension cachée*, Paris, Du Seuil.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C., 1992, *Les interactions verbales*, Paris, Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C., 1992, *Les interactions verbales*, Tome1, Paris, Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C., 1994, *Les interactions verbales*, Tome 3, Paris, Armand Colin.
- LAGORGETTE, D., 2006, « Insultes et conflits : de la provocation à la crise - et retour ? », in Pain J. & Leeman D. (éds.), *Crises, conflits, médiations, Cahiers des Etudes doctorales de Paris*, n° 10 (5), pp. 26-44.
- LARDELLIER, P. (éd.), 2003 « Des violences médiatiques », *Violences médiatiques*, Paris, L'Harmattan, pp. 17-25.
- LARGUECHE, E., 2009, *Espèce de... ! Les lois de l'effet injure*, Chambéry, Éditions du Laboratoire Langages, Littératures, Sociétés, Université de Savoie.

- LUGINBÜHL, M., 2007, "Conversational violence in political TV debates: Forms and functions", *Journal of Pragmatics*, number 39: 8, pages: 1371-1387.
- MEYER, M., 1998, *De l'insolence. Essai sur la morale et le politique*, Paris, Grasset & Fasquelle.
- MOESSINGER, P., 2000, *Le jeu de l'identité*, Paris, PUF.
- MOÏSE C., AUGER N., FRACCHIOLLA B., & SCHULTZ-ROMAIN C. (éds.), 2008, *La violence verbale*, Tome 1 : *Espaces politiques et médiatiques*, Tome 2 : *Des perspectives historiques aux expériences éducatives*, Paris, L'Harmattan.
- PLANTIN, C., 1990, *Essais sur l'argumentation*, Paris, Kimé.
- ROSIER, L., 2006, *Petit traité de l'insulte*, Loverval, Éditions Labor.
- ROSIER, L., 2012, « Introduction », *Argumentation et Analyse du Discours*, mis en ligne le 15 avril 2012, consulté le 03 juin 2012 (URL : <http://aad.revues.org/1321>).
- ROSIER, L., 2012, « Introduction », *Argumentation et Analyse du Discours*, mis en ligne le 15 avril 2012, consulté le 03 juin 2012 (URL : <http://aad.revues.org/1321>).
- SIMONIN, O., 2010, « Impolitesse, coopération et principes d'inférence », consulté le 03 juin 2012 (URL : http://lexis.univ-lyon3.fr/IMG/pdf/Lexis_special_2_-_Simonin.pdf).
- TAMBORINI R., CHORY-ASSAD R. M., LACHLAN K., WESTERMAN D. & SKALSKI P., 2008, "Talking smack: Verbal aggression in professional wrestling", *Communication Studies*, number 59(3), pages 242-258.
- TURBIDE O., VINCENT D. & LAFOREST M., 2008, « Les 'X' de Québec : la construction discursive d'un groupe exclusif », *Recherches sociographiques*, Numéro spécial pour les 400 ans de la ville de Québec 49 : 1, pp. 87-112
- VINCENT D. & BERNARD BARBEAU G., 2012, « Insulte, disqualification, persuasion et tropes communicationnels : à qui l'insulte profite-t-elle ? », *Argumentation et Analyse du Discours*, mis en ligne le 15 avril 2012, consulté le 04 juin 2012 (URL : <http://aad.revues.org/1252>).
- WAGENER, A., 2009, *Le désaccord conversationnel : enjeux d'un processus interactionnel et applications interculturelles*, thèse en ligne, consulté le 05 juin 2012 (URL : <http://tel.archives-ouvertes.fr/docs/00/39/06/61/PDF/wagener.pdf>).
- WINDISCH, U., 1987, *Le K.O. verbal. La communication conflictuelle*, Lausanne, L'âge d'homme.

Sites internet :

<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/violence#>.
<http://www.parismatch.com/Culture-Match/TV/Actu/Eric-Naulleau-livres-edition-ruquier-eric-zemmour-232864/>.

JURNALISMUL ANALITIC ȘI VIZUALIZAREA ȘTIINȚIFICĂ*

ANDREEA MOGOȘ**

ABSTRACT. Analytic Journalism and Scientific Visualization. Analytic journalism is a response to an increasing repertoire of digital data, effect of the digital information revolution. This type of journalism is not simply trying to communicate science, but to produce knowledge by retrieving and analyzing disparate information and constructing a critical discourse towards other arguments and explanations. Digital data is identified, retrieved, analyzed and communicated via a variety of media.

Science imaging and visualization (SIV) studies how visual knowledge is produced, what is the role of the image in creating science knowledge and how images diffuse into nonacademic environments. SIV analyze the intersections of different forms of (visual) knowledge.

This paper's purpose is to examine how several data visualization tools produce knowledge and to what extent they succeed to offer the appropriate and reliable tools to present data from various fields and how they can be used by analytic journalists.

Keywords: *information revolution, analytic journalism, scientific visualisation and imaging*

Revoluția informațională în știință

Mediul electronic stochează majoritatea covârșitoare a informațiilor noi. Conform unui studiu realizat de Lyman & Varian (2003, Universitatea California – Berkeley), aproximativ 92% din informația nou produsă (text, imagine, audio-video) era stocată pe suport magnetic (în principal, hard disk-uri). Același studiu estimează că anual sunt produși 800 de MB de informație pe cap de locuitor al Terrei (ar fi nevoie de aproximativ 9 metri de cărți pentru a transpune pe hârtie informația cuprinsă în 800 MB). Însă profesorul Lyman atrăgea atenția: „Nu este cunoaștere, sunt doar date [...] Pentru a conferi sens tuturor acestor informații, este nevoie de oameni înțelepți, care folosesc tehnologii inteligente.”

* Acest articol este rezultatul cercetărilor realizate în cadrul proiectului POSDRU/89/1.5/S/63663, „Rețea transnațională de management integrat al cercetării postdoctorale în domeniul Comunicarea științei. Construcție instituțională (școală postdoctorală) și program de burse (CommScie)”.

** Lect. dr., Departamentul Jurnalism, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, andreea.mogos@polito.ubbcluj.ro

Revoluția informațională, care marchează începutul secolului 21, oferă oportunități nemaîntâlnite în ceea ce privește identificarea, accesarea, analiza și comunicarea informațiilor. O masă critică de date electronice se află la dispoziția utilizatorilor, puterea analitică și de calcul este tot mai diversificată și mai ieftină, iar aplicații puternice și tot mai facil de operat sunt disponibile.

Lenoir (2002:28) atrage atenția asupra noilor coordonate ale existenței umane: „media marchează situația noastră. Ajungem să fim tot mai cufundați într-un repertoriu crescând de medii computaționale destinate creării, distribuției și interacțiunii cu versiunile electronice ale lumii [...] În numeroase zone ale activității noastre zilnice suntem martorii unei fuziuni între realitatea digitală și cea fizică...”.

Au avut loc schimbări dramatice atât în mediul informațional, cât și în modul în care societatea modernă se raportează la date/informații. Acest mediu informațional a fost numit *datosferă* (*datasphere*¹). Mediul informațional desemnat de termenul *datosferă* are un dublu sens (după Johnson and Ross, 2001): în primul rând, se referă la mediul conceptual unde toate datele există în toate formele și în toate mediile (știri, demografie, istorie, economie, drept, divertisment etc.); în al doilea rând, *datosfera* se referă la mediul conceptual în care toate există speciile procesatoare de informații. *Datosfera* este un mediu dinamic, în permanentă schimbare, astfel încât pot fi identificate o serie de tendințe majore: competențele informaționale generale ale publicului cresc, transparența guvernelor, a ONG-urilor și a corporațiilor se extinde la un nivel global, puterea de achiziție a datelor migrează către individ, iar noi surse de date se conturează.

Resursele web informaționale sunt de o extraordinară varietate: baze de date, biblioteci digitale, instrumente virtuale de cercetare, chestionare web, motoare de căutare, web crawler-e², obiecte din realitatea virtuală, instrumente de analiză a rețelelor, GIS-uri (Geographical Information Systems³), colecții digitale on-line, baze de date specializate ale unor date brute adnotate și standardizate, sisteme de monitorizare ale tuturor log-urilor din cyberspațiu etc.

¹ **Dataspheres** sau **Data-Sphere** (engl.) erau, în *Star Wars* (epopeea cinematografică SF a lui George Lucas) module care puteau fi folosite pentru stocarea și accesarea datelor, acestea fiind folosite de Haninnum Tyk Rhinann împotriva lui Jax Pavan. În acest studiu, termenul va fi folosit pentru a desemna mediul informațional specific noilor tehnologii.

² **Web crawler-ul** este un program care caută în World Wide Web într-o manieră metodică, automată sau într-un mod ordonat.

³ **Geographical Information Systems - GIS** – combină „straturi” de informații referitoare la o locație. Nu se referă doar la realizarea unor hărți, ci la analiza unor seturi mari de date pentru a genera informații – ipoteze, concluzii, intuiții – despre diferite fenomene socio-economice. Hărțile sunt doar un aspect al metodologiei.

Revoluția informațională își pune amprenta asupra tuturor domeniilor de activitate, modificând comportamentul tuturor categoriilor de utilizatori, de la simplii consumatori la oamenii de știință. Astfel, demersurile oamenilor de știință și ale cercetătorilor iau noi forme, care se adaptează la vechile metodologii și identifică altele noi. *U.K. Research Councils* a lansat în 2001 programul *E-science* (e-știință): „Ce se înțelege prin e-știință? În viitor e-știința se va referi la știința la scară largă, care va fi realizată prin colaborări la nivel global, făcute posibile de Internet. O trăsătură a acestor «cooperative» științifice este aceea că vor facilita accesul cercetătorilor individuali la seturi mari de date, resurse computaționale vaste, vizualizări performante.” Consecințele indirecte ale acestor schimbări vor afecta substanța cercetării, care se va modifica sub trei aspecte: metodologie, mod de lucru și reprezentare, configurând domeniul cyberștiinței (Nentwich, 2003:64). Interacțiunea dintre media și metodologie este complexă și nu poate fi redusă la afirmația „noile media cer noi metode”. O distincție crucială în cadrul analitic clasic, aceea între obiectul epistemologic și sistemul experimental, poate fi contestată în media digitală. (The Virtual Knowledge Studio, 2008:339)

Toate aceste schimbări petrecute în mediul informațional, care au afectat modul de a culege, selecta, prelucra și prezenta informația nu și-au pus amprenta doar asupra comunității științifice. Jurnalismul a intuit potențialul informativ al noului mediu și s-a adaptat.

Jurnalismul analitic

Jurnalismul a reacționat la revoluția informațională, care a adresat o serie de provocări procesului jurnalistic tradițional (documentare – relatare – analiză – scriere - publicare). O nouă fază apare, aceea a *producerii* informației. Jurnalismul asistat de computer (CAR – *computer assisted reporting*) îi provoacă pe jurnaliști să dobândească sau chiar să creeze seturi de date și să învețe cum să folosească noi instrumente de cunoaștere și/sau analiză (spreadsheets, fișiere de tip bază de date, statistici, Geographic Information Systems).

Jurnalismul analitic în Era digitală accesează și adaptează metodologii provenind din alte discipline (DataMining, contabilitate, biologie, antropologie, geografie etc.). De asemenea, jurnalismul analitic a împrumutat metodologii din epidemiologie, știința mediului, criminalistică, lingvistica computațională, hărțile conceptuale, statistica vizuală, analiza infracționalității ș.a.

Prin urmare, se poate spune că jurnalismul analitic a apărut ca un răspuns firesc la acest nou mediu informațional, dar și la modul în care societățile moderne se poziționează față de date și informații. Jurnalismul analitic se dorește a fi o simbioză între modul academic de a vedea și de a cunoaște fenomene sociale și abilitățile jurnalistului de a interpreta și explica descoperirile științifice într-un mod accesibil publicului neavizat.

Jurnalismul analitic de succes se bazează pe patru variabile: adresarea interogației adecvate, găsirea și accesarea datelor potrivite, folosirea instrumentelor analitice adecvate și prezentarea rezultatului folosind un mediu potrivit subiectului abordat. (Johnson & Ross, 2001)

Jurnalismul analitic folosește tehnici cognitive, vizuale și narative. Scopul este de a explica și de a conferi sens în ceea ce privește un fenomen sau o problemă. Această formă de jurnalism nu încearcă doar să comunice date/fapte, ci să producă cunoaștere prin accesarea și analiza unor informații dispartate, respectiv prin construirea unui discurs critic relativ la alte argumente și explicații.

Materialele specifice jurnalismului analitic oferă o imagine de ansamblu asupra problemei/fenomenului abordat, apelând la elemente de context, detalii istorice și date statistice. Se urmărește o explicație detaliată, care poate permite publicului să își facă o impresie generală asupra problemei abordate.

Una dintre provocările la care încearcă să răspundă jurnalismul analitic este aceea de a pune cap la cap date dispartate și de a stabili legături care, de cele mai multe ori nu sunt evidente. Cu alte cuvinte, nu datele în sine sunt plus valoarea, ci evidențierea modului în care se stabilește conexiunea dintre acestea, explicarea acestor legături și raportarea explicațiilor identificate la alte argumente existente.

După Johnson & Ross (2001), pentru a reuși să ofere o explicație comprehensivă asupra unui fenomen sau a unei probleme, cei care practică jurnalismul analitic ar trebui să stăpânească câteva instrumente analitice: *teoria generală a sistemelor, analiza statistică, teoria simulării și prezentarea grafică*.

Teoria generală a sistemelor este folosită pentru a descrie variabilele unui sistem (social, economic, mecanic etc.), relațiile dintre acele variabile, limitele și obiectivele respectivului sistem.

Analiza statistică este adesea instrumentul primar folosit pentru a descrie fenomenele în manieră sistematică și merge de la simpla numărare a frecvențelor până la operații statistice complexe, de tipul corelațiilor, regresiilor sau analizelor multivariate.

Teoria simulării este folosită pentru a descrie o paletă largă de instrumente de investigare, care pornesc de la teoria jocurilor (în sens matematic), teoria haosului și studiile de complexitate și merg până la jocuri de rol.

Prezentarea grafică a datelor statistice și geografice, uneori asociată cu analiza exploratorie a acestora, reprezintă un important instrument folosit în explicarea unor relații și recunoașterea unui fenomen.

Jurnalismul analitic se bazează pe un proces complex, în cadrul căruia date electronice sunt identificate, accesate, analizate și comunicate printr-o varietate de medii.

Crearea imaginilor și a vizualizărilor de date este un domeniu de preocupare comună, atât pentru jurnaliștii analitici, cât și pentru oamenii de știință, de aceea vom insista în cele ce urmează asupra acestuia.

Imaginile și vizualizările științifice

Imaginile sunt indisolubil legate de reprezentarea și diseminarea cunoașterii. Diagrame, hărți, grafice, ilustrații, simulări, vizualizări de date nu mai sunt specifice doar laboratoarelor, aceste tipuri de produse vizuale fiind tot mai prezente în spațiul public. Burri & Dumit (2008:297) consideră că actualmente trăim într-o cultură vizuală, care valorizează și cifrele, și știința, iar imaginile științifice se bazează pe aceste preferințe culturale pentru a crea reprezentări vizuale persuasive.

Domeniul de cercetare numit *Crearea imaginilor și vizualizărilor științifice* (Scientific imaging and visualization - SIV) urmărește „viața” imaginilor dintr-o perspectivă socială, pentru a explica cum și de ce vizualul este o formă de cunoaștere, înțelegere și expresie și în ce mod este diferită de altele. Astfel, se urmărește traiectoria imaginilor științifice din momentul producerii lor, în timpul difuzării, utilizării și adoptării în diverse lumi sociale și până la incorporarea lor în viețile și identitățile indivizilor, grupurilor și instituțiilor.

Dacă a vedea înseamnă adesea a crede, Burri & Dumit (2008:300) consideră că SIV trebuie să demonstreze cum producerea și utilizarea imaginilor în cadrul practicilor de construire a adevărului științific și convenții perceptuale se pliază pe acest aforism.

Studiul etapei de producție a imaginilor/vizualizărilor presupune examinarea modului în care imaginile sunt construite prin analiza practicilor, metodelor, tehnologiei, actorilor și rețelelor implicate în realizarea unei imagini. Vizualizările realizate cu ajutorul computerului au permis apariția unui mare număr de specialități: programatori, designeri de interfețe, graficieni etc.

Analiza implicării se axează pe rolul instrumental al imaginilor în producerea cunoașterii științifice. Pentru a genera diferite imagini, sunt folosite o varietate de tehnici de data-mining, selecții calitative vizuale și algoritmi cantitativi. Aceste vizualizări (numite și modele, ipoteze, hărți sau simulări) sunt interactive și au o durată de viață scurtă, pentru că cercetătorii intervin constant asupra lor, modifică parametrii, schimbă scalele de culori, substituie diferiți algoritmi. Lynch & Edgerton (1988) consideră că scopul acestor modificări este acela de a conferi semnificație datelor și de a le transforma în cunoaștere. În acest proces de construire, imaginea este modificată în favoarea coerenței receptării, ținând cont de convenții estetice și științifice.

Utilizarea vizualizărilor științifice în diferite medii sociale este un subiect de interes pentru cercetătorii domeniului *Science and Technology Studies* (STS): de exemplu, cum pătrund în medii nonacademice. În afara laboratoarelor, imaginile științifice se intersectează cu arta, cultura de masă, media digitală și împreună creează sens și generează semnificație pentru privitor. Martin (în Burri & Dumit, 2008:305) explică modul în care graficele și imaginile abstracte operează

în cadrul unor coduri care spun „povești concrete, ancorate în forma noastră particulară de ierarhie și control. De obicei, nu auzim povestea, ci datele, iar asta face știința atât de puternică.”

La nivel individual, Arnheim (1969:153) vorbește despre legătura dintre percepție și gândire: dacă percepția rezidă în identificarea trăsăturilor generice relevante ale unui obiect, pentru a ne gândi la ceva, avem nevoie să ne bazăm pe imaginile lumii în care trăim. Astfel, elementele de gândire în percepție și elementele perceptuale în gândire sunt complementare, făcând din cogniția umană un proces unitar, care duce de la achiziția informației senzoriale până la cele mai generale idei teoretice.

Mediul electronic face posibil ca imaginile și vizualizările științifice să intre tot mai mult în repertoriul cotidian al utilizatorilor, fie că aceștia sunt specialiști sau public general. Dar pentru ca această formă de cunoaștere să fie împărtășită sau chiar persuasivă, este nevoie ca specialiștii care codifică mesajul să folosească aceleași repere ca și publicul care îl decodifică.

Prezentarea grafică a datelor

Imaginile permit ca ideile complexe să poată fi prezentate cu claritate, precizie și eficiență. Edward Tufte (1997) este unul dintre cei mai mari specialiști în prezentări grafice, care și-a dedicat cariera identificării celor mai eficiente modalități de a livra publicului un mesaj complex prin intermediul unui grafic sau al unei vizualizări.

Același Tufte (2001), a configurat un set de reguli generale pentru prezentările grafice de calitate: să prezinte datele; să îl facă pe privitor să mediteze asupra substanței, și nu asupra metodologiei, a designului grafic sau a tehnologiei de producție grafică; să nu distorsioneze mesajul datelor; să prezinte multe cifre în spații reduse; să încurajeze ochiul să compare diferite seturi de date; să detalieze datele la mai multe niveluri.

Un demers similar este realizat de Dona Wong (2010) în *The Wall Street Journal to Information Graphics*. Autoarea oferă o serie de sfaturi cât se poate de concrete privind prezentarea eficientă a datelor în grafice. De exemplu, în graficele cu bare (bar charts), acestea trebuie ordonate de la cea mai mare la cea mai mică, iar o bară specifică poate fi evidențiată printr-o nuanță diferită. În cazul graficelor circulare (pie charts) trebuie să se țină cont de faptul că privirea merge de sus în jos și în sensul acelor de ceasornic, de aceea niciodată nu se plasează segmentele de la cel mai mic la cel mai mare și nu se recomandă folosirea a mai mult de cinci „felii” de grafic.

Producerea de reprezentări grafice care permit analiza unor seturi mari de date electronice nu mai este doar apanajul calculatoarelor și softurilor costisitoare, pe care și le pot permite doar laboratoarele de cercetare. Devin din ce în ce mai accesibile, unele aplicații fiind puse gratuit la dispoziția internauților.

Instrumente de vizualizare a datelor

În continuare vom descrie și analiza câteva aplicații folosite pentru vizualizarea a diferite tipuri de date, culese în timp real de pe rețeaua www.

Newsmap⁴ este o aplicație care reprezintă vizual peisajul în continuă schimbare al GoogleNews Aggregator. Obiectivul este de a împărtăși informația în blocuri ușor de recunoscut, care atunci când sunt prezentate împreună, scot în evidență specificități ale jurnalismului din diferite culturi (proeminența unor subiecte, raportul dintre informație „serioasă” și divertisment). În egală măsură, subliniază relația dintre date și preferințe ale mass-media.

Fig. 1 – Newsmap: Prezentarea grafică a peisajului știrilor la nivel global, la 31.05.2012

WikiMindMap⁵ este un instrument care poate fi folosit la navigarea ușoară și eficientă a conținutului wiki. Are la bază tehnica hărților conceptuale, iar obiectivul este de a sprijini utilizatorii să obțină o viziune de ansamblu structurată și ușor de înțeles asupra subiectului pe care îl investighează.

Akamai Real-time Web-monitor⁶ este un instrument de monitorizare a traficului internet în timp real. Aplicația identifică regiunile cu cele mai mari atacuri (attacks), cele cu conexiuni lente (latency) și zonele cu cel mai mare trafic (traffic). Oferă o imagine de ansamblu asupra dinamicii accesului la internet în diverse zone ale globului, pemițând raportarea acestor informații la diferite momente/evenimente semnificative.

⁴ <http://newsmap.jp/>

⁵ <http://www.wikimindmap.org/>

⁶ <http://www.akamai.com/dv1>

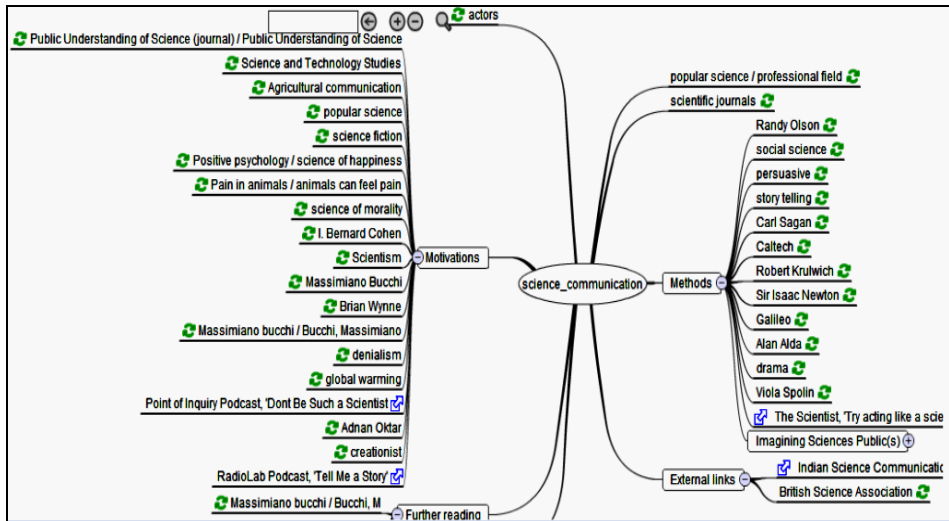

Fig. 2 – WikiMindMap: Prezentarea grafică a conceptului de *science communication* și a elementelor conexe.

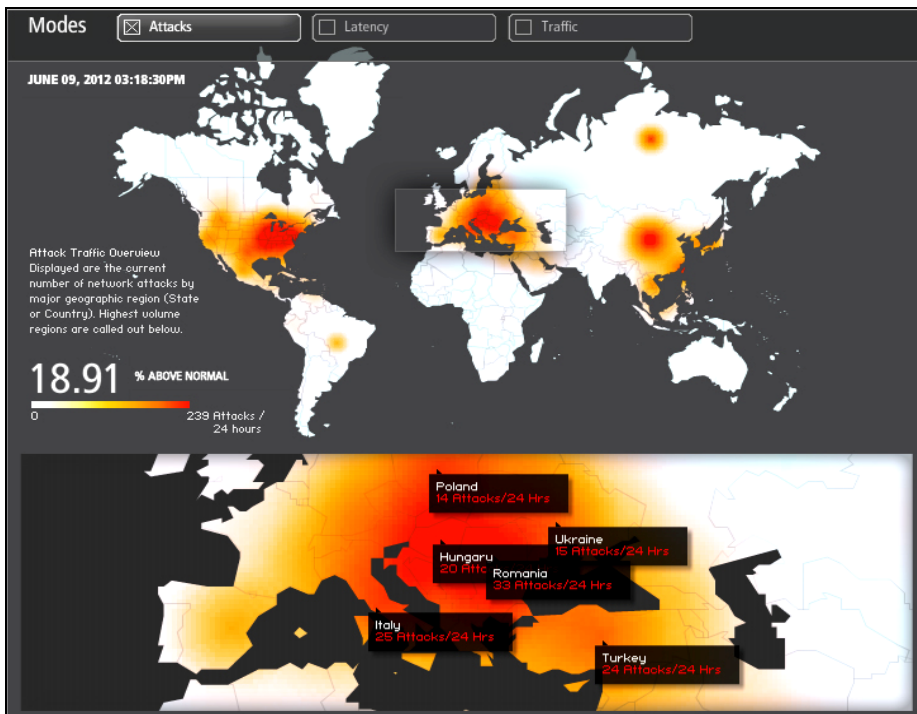

Fig. 3 – Akamai Real-time Web-monitor: Prezentarea grafică a zonelor cu atacuri, la 9.06.2012

Produce vizuale analitice

How scientific paradigms relate⁷ (Relațiile între paradigmele științifice) este un grafic uriaș, publicat inițial de Bradford Paley în revista *Nature*, apoi în *Discover Magazine*, *SEED*, *Geo* etc. Imaginea prezintă relațiile stabilite între diferite paradigme științifice. La baza acestei prezentări grafice stă cercetarea a aproximativ 800.000 de articole științifice publicate în 776 diferite paradigme științifice și se bazează pe frecvența citării lucrărilor împreună cu autorii altor studii. Graficul a fost îmbunătățit de autor de-a lungul timpului: eliminarea liniilor care distrag atenția, eliminarea reprezentării grafice a fiecărei lucrări, explicațiile au fost făcute mai discrete – cu gri – pentru a nu intra în conflict cu nodurile.

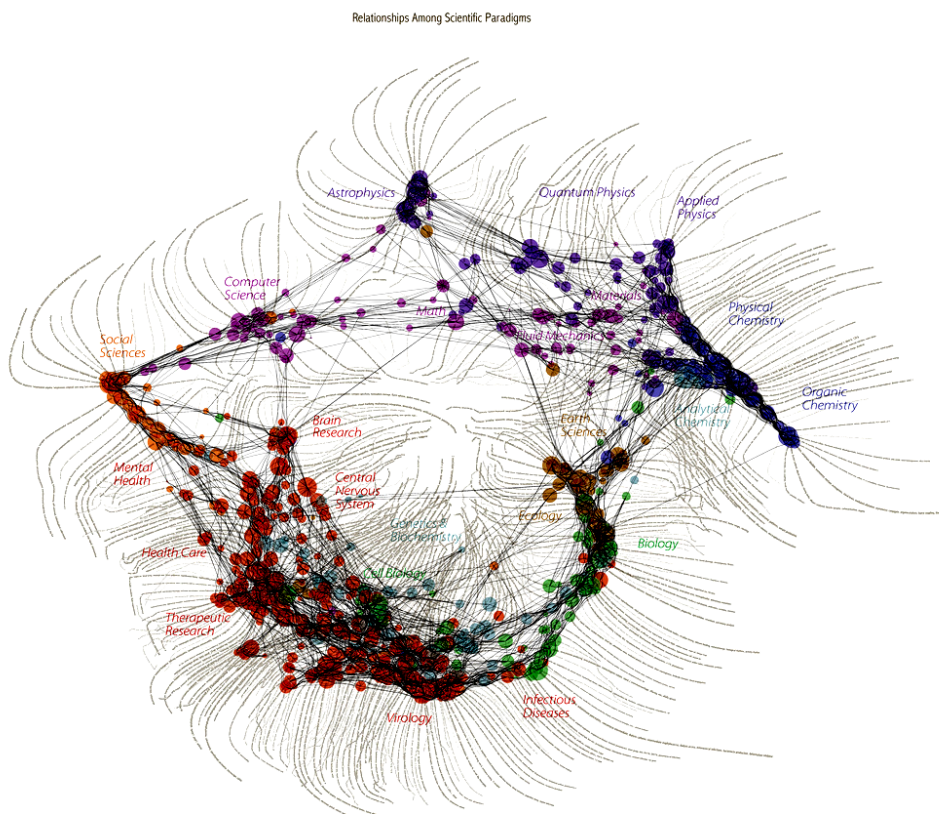

Fig. 4 – How scientific paradigms relate

⁷ <http://wbpaley.com/brad/mapOfScience/>

Remixing Rosling⁸ este un grafic publicat în *Think Quarterly Magazine*, ca suport vizual al interviului cu Hans Rosling, un celebru medic și statistician suedez. Imaginea prezintă două tipuri de date demografice (fertilitate și speranță de viață) combinate într-o versiune statică extrem de interesantă, care pornește de la graficele animate de tip Gapminder⁹. Diametrele cercurilor sunt scalate în funcție de ani, iar interconectarea lor induce ideea de mișcare, evoluție în timp.

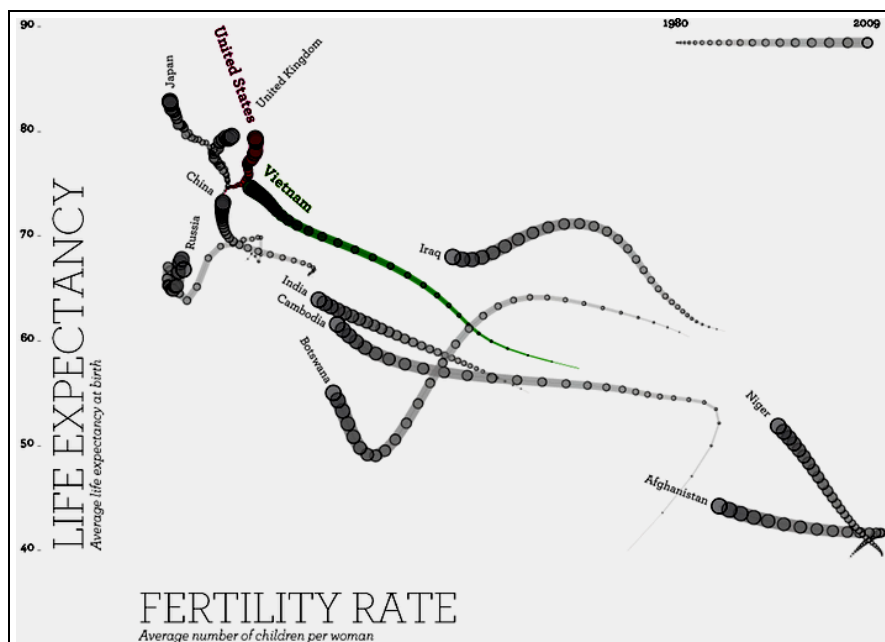

Fig. 5 – Remixing Rosling

Concluzii

Schimbările antrenate de revoluția digitală au impus noi standarde în derularea cercetărilor științifice, dar și în modul în care comunicarea rezultatelor, datelor și informațiilor se desfășoară. Atât oamenii de știință, cât și comunicatorii profesioniști sunt tot mai preocupați de transmiterea cunoașterii sub o formă vizuală accesibilă și chiar persuasivă.

Jurnalismul analitic depășește limitele jurnalismului tradițional și adoptă metodologii din alte discipline, folosind instrumente analitice adaptate pentru produse vizuale media (*NewsViz*, *InfoViz*, *DataViz*).

⁸ <http://moritz.stefaner.eu/projects/remixing-rosling/>

⁹ <http://www.gapminder.org/>

Comunicarea științei prin instrumente vizuale este o provocare tot mai prezentă, deoarece trăim într-o cultură vizuală care valorizează și cifrele, și știința, iar comunicarea eficientă a științei trebuie să țină cont de aceste preferințe culturale.

BIBLIOGRAFIE

- Arnheim, Rudolf (1969), *Visual thinking*, UC Press, Berkley.
- Burri, Regula Valérie and Joseph Dumit (2008), "Social Studies of Scientific Imaging and Visualization" in Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch, Judy Wajcman (eds.), *The Handbook of Science and Technology Studies*, MIT Press, Cambridge, pp.297-318.
- Hackett, Edward J., Olga Amsterdamska, Michael Lynch, Judy Wajcman (eds.), *The Handbook of Science and Technology Studies*, MIT Press, Cambridge, 2008.
- Johnson, J.T. & Steven S. Ross (2001), *Analytic Journalism Institute – A proposal*. Retrieved from www.bu.edu/iaj/pubs/iajproposal-20010327.pdf.
- Latour, Bruno (1986), "Visualization and Cognition: Thinking with Eyes and Hands," *Knowledge and Society: Studies in the Sociology of Culture Past and Present* 6, pp. 1–40.
- Lenoir, T. (2002), "The Virtual Surgeon," in P. Turtle & P. Howard (eds), *Semiotic Flesh: Information and the Human Body*, University of Washington Press, Seattle, pp. 28–51.
- Lyman, Peter and Hal R. Varian, "How Much Information", 2003. Retrieved from <http://www.sims.berkeley.edu/how-much-info-2003> on [consultat pe 4.06.2012].
- Lynch, Michael & Samuel Y. Edgerton Jr. (1988), "Aesthetics and Digital Image Processing: Representational Craft in Contemporary Astronomy," in G. Fyfe & J. Law (eds), *Picturing Power: Visual Depiction and Social Relations*, Routledge, London, pp. 184–220.
- Nentwich, M. (2003), *Cyberscience: Research in the Age of the Internet*, Austrian Academy of Sciences Press, Vienna.
- The Virtual Knowledge Studio: Paul Wouters, Katie Vann, Andrea Scharnhorst, Matt Ratto, Iina Hellsten, Jenny Fry, and Anne Beaulieu (2008) "Messy Shapes of Knowledge—STS Explores Informatization, New Media, and Academic Work" in Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch, Judy Wajcman (eds.), *The Handbook of Science and Technology Studies*, MIT Press, Cambridge, pp.297-317.
- Tufte, Edward R. (1997), *Visual Explanations: Images and Quantities, Evidence and Narrative*, Graphics Press, Cheshire.
- Tufte, Edward R. (2001), *The Visual Display of Quantitative Information*, Graphics Press, Cheshire.
- Wong, M. Dona (2010), *The Wall Street Journal Guide to information graphics*, W.W. Norton & Company.

CENZURA ÎN OGLINDĂ

MIHAELA MUDURE*

ABSTRACT. Censorship in Mirror. The article tries to demystify the idea that America is the country of the free where there is no censorship. The reference year taken by the author is 1934, when a book by the Romanian-American author Peter Neagoe is censored.

Keywords: *censorship, Romania, America, Peter Neagoe*

Că a existat cenzură în România, faptul nu surprinde pe multă lume. Niciodată structurile politice care s-au succedat pe teritoriul care alcătuiește astăzi România nu au excelat prin abilitatea de a fi, cu adevărat, liberale. Cel mult o fațadă ... Iar dacă ne gândim că din anii '40 ai secolului trecut și până în 1990 România a fost condusă de structuri totalitare de diferite orientări, existența cenzurii ajunge să coincidă cu lungi perioade istorice. Problema este că dincolo de istoria politicului pe teritoriul românesc existența cenzurii la români se bazează și pe o înclinație spre conservatorism și tradiționalism care are rădăcini foarte adânci și nu este fără legătură cu o anumită labilitate identitară a unui popor supus unor presiuni istorice foarte mari și care a răspuns acestor încercări prin eforturi cumplite pentru a supraviețui. Cu totul altfel stau lucrurile cu Statele Unite ale Americii, țara tuturor posibilităților, simbolul democrației, țara libertății, răsfățată de mult timp cu apelativul de "America" – *cu un aa inițial și final, prelung, bine articulat prin angajarea plenară a tuturor organelor vorbirii. America – da – ea stă de mult timp în central mentalului nostru ca un symbol al existenței dezinhibate, libere, necenzurate.*

O cercetare atentă și documentată ar constata, însă, că lucrurile nu stau tocmai așa. Cenzura a existat și există până și în țara libertății. Au fost interzise în istoria Statele Unite cărțile romancierului din secolul al XVIII-lea John Cleland, *Candide* de Voltaire, romanele *Lolita* de Nabokov, *Amantul doamnei Chatterley* de D.H. Lawrence, *De veghe în lanul de secară* de Salinger, *Fructele mâniei* de Steinbeck, *Coliba Unchiului Tom* de Beecher Stowe. Și fără îndoială, lista e departe de a fi completă.

* Mihaela Mudure is professor at the Faculty of Letters at Babes-Bolyai University in Cluj. Dr Mudure has published extensively in Romanian and international journals. Her most recent books *Ethnic America* (2008); *Still Balnibarbi? (Post-)Coloniality, Irish History and Culture* (2008); *Lecturi canadiene. Canadian Readings* (2009).

Nu-i vorbă că nici în istoria culturii românești exemplele nu lipsesc. În 1852, la vârsta de 13 ani, Sofia Cocea traduce din limba franceză piesa *Maria sau Muștrările de cuget a unei mame* de Al. Duval. Cenzorul Gheorghe Asachi o interzice. I se pare imorală. Noroc cu Secretariatul de Stat care nu ratifică propunerea, apreciind drept nefondate acuzele aduse textului. De-a lungul timpului, așa cum arăta Adina-Ștefania Ciurea într-un documentat articol, au fost interzise “Povestea poveștilor” de Ion Creangă, *Florile de mucigai* ale lui Arghezi. *Rusoaica* de Gib Mihăescu, *Întoarcerea din Rai* de Mircea Eliade, *Cartea nunții* de George Călinescu, *Polca pe furate și Femeia sângelui meu* de Mihail Celarianu, *Patul lui Procust* de Camil Petrescu, *Corigent la limba română* de Ion Minulescu, *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu, *Ambigen* de Octav Șuluțiu, *Bagaj și Pensiunea doamnei Pipersberg* de H. Bonciu, sau *Femei* de Mihail Sebastian. Nu mai menționăm și textele impudice ale avangardiștilor interbelici! Și fără îndoială, lista poate fi completată. Ba chiar, în perioada de glorie a societății românești, adică în interbelic, mai precis, în 26 martie 1937, Academia Română, prin glasurile indignate ale lui Nicolae Iorga, N. Crevedia, Octavian Goga, Al. Brătescu-Voinești, analizează invazia pornografiei în cultura română și se angajează să lupte cu consecvență contra nocivului fenomen manifestat prin unele dintre textele mai sus menționate. În același timp, Ministerul Instrucțiunii Publice aplică ferm principiile etice în selectarea textelor din manuale. Criteriul estetic este subordonat celui etic. Cât despre epoca “socialismului victorios” ... situația cenzurii este excelentă! Ba chiar, în epoca lui Ceaușescu, perversiunea cenzurii a culminat prin interiorizarea ei. Cenzura exterioară a ajuns să se transforme în auto-cenzură. Era și mai economic și mai eficient.

Dintr-o posibilă lungă istorie paralelă a cenzurii americane și românești ne propunem să decupăm doar un an: 1934. Este anul în care brațul lung al cenzurii ajunge să îmbrățișeze, precum o caracatiță, atât literatura română cât și cea americană, prin cazul Peter Neagoe. Pentru literatura americană, 1934 este, pe de o parte, anul în care se cenzurează romanul lui Henry Miller *Tropicul Cancerului*, pe de alta este anul în care se ridică cenzura pentru romanul lui James Joyce *Ulise*. În 1933, Editura Random House introdusese în țară un exemplar bine garnisit cu citate din critici entuziaști. Vama a confiscat exemplarul cu pricina, ceea ce a permis avocaților Editurii Random House să intenteze proces și să facă un caz în justiție din mai sus-amintita cenzurare.

În același an, Peter Neagoe (1881-1960), scriitor româno-american care a încercat să altoiască sensibilitatea românească, mai precis cea ardelenească, pe trunchiul modernismului american novator, intenționează să publice în America volumul lui *Storm. A Book of Short Stories*. Volumul de nuvele apăruse în 1932, la Paris. Cartea este interzisă în Statele Unite în 1934. Urmarea este că, în 1935 apare o versiune franceză, iar în 1936, o versiune românească. Cenzura întârzie, însă, intrarea volumului într-o țară, într-o cultură căreia îi aparține prin limbă.

Ce a cauzat interzicerea nuvelor lui Neagoe? Ce a iscat mânia dreaptă a urmașilor puritanilor din Lumea Nouă?

Scrise cu evident măiestrie narativă, nuvelele lui Neagoe evocă o lume rurală vitală în care bărbații și femeile își trăiesc viața plinar, în acord cu ritmurile naturii. Sunt evocate, prin comparație cu elementele naturii, fertilitatea femeii și potența bărbatului. Sexualitatea este o formă de manifestare a vitalității naturii. Femeia și bărbatul se împreună nu din lascivitate, ci pentru că așa e rostul lumii și al naturii, lăsat de Dumnezeu. Scăderea vitalității sexuale de la o anumită vârstă încolo este considerată fi normal și nu este deplânsă prin prisma performării actului sexual, ca atare.

“... mă duceam la dânsa ca orice om la femeia lui, așa cum a lăsat Dumnezeu de când lumea ... până ce-am simțit că slăbesc din balamale” (49).

Autorul are o plăcere, pe care o putem numi vitalistă, de a sugera împreunarea, senzualitatea împlinită prin procreare. Expresia nu este brutală ori vulgară. Ba chiar are o sobrietate evocatoare care sugerează o ierarhie tradițională a sexelor. Bărbatul e elementul activ, femeia e matricea. Ea trebuie să aștepte înșămânțarea și să poarte fructul împreunării.

“Mâna bărbatului o găsea peste tot. Era toată în mâna lui. I-a purtat sămânța lunile cuvenite” (120).

Fertilitatea devine și o pricepere, o îndemânare ale cărei secrete bărbații și le transmit ca un secret de gen din generație în generație.

“Cunosc eu femeile. Să le iei tinere și să le faci copii. Să le faci copii de la început. Nici că să se împlinească anul și să aibă copii. Atunci se deschide ca un boboc în floare. Pricepi măi, Dinuț?” (224), spune unul din personajele nuvelor.

Peter Neagoe apreciază în spirit poporanist vigoarea țăranului român, singurul grup social care poate asigura perenitatea familiei și a neamului.

“Ești de neam bun, din țărani. Țăranii îs sarea pământului. Să-i faci copii voinici. E din sângele meu. Vreau ca sângele meu să treacă în copii” (237).

Adesea, animalele sunt cele care transmit, metaforic, dorința de împreunare. Acuplarea animală devine paravanul în dosul căruia se defulează dorințe auctoriale sau se creează porniri sexuale în cititor.

Popa Anghel, de exemplu, “[m]ângâia spinarea taurului, își lipea obrazul de păru-i lucios, trăgând adânc în piept mirosul. Taurul își rostogolea ochii, c-o uimire prostească și-și scutura grumazul uriaș” (256).

Acuplarea animalelor, permisă de o moralitate oblică, ușor ipocrită, înlocuiește sexualitatea umană considerată a fi mult mai periculoasă, din punct de vedere etic.

“Nestor [armăsarul] mușca iapa de grumaz, se ridica în două picioare, depărtându-se când iapa cerca să-i întoarcă mușcătura, nechezând. Apoi începu a scormoni pământul cu copitele, sforâind mânios. Am auzit apoi un zgomot care venea de subț pânțele lui: ai fi zis o măciucă care bate într-o ladă mare. Bum, bum, bum, s-auzea și Nestor nu mai isprăvea de sforăit și de scormonit” (258).

Sunt descrise, cu vădită plăcere, trupurile vâjnoase ale bărbaților și femeilor satului, senzuale prin robustețea lor care invită la sănătoase acuplări. Pare că fizicul este menit, în principal, reproducerii. Ceea ce e frumos și sănătos este ceea ce duce la procreere.

“[Nuța] Sâni îi era tari, șoldurile pline și rotunde și-mplinea acuși douăzeci de ani. Obrajii îi erau ca piersica și nopțile de vară îi aduceau vise” (118).

Peter Neagoe are o anume discreție în descrierea actului intim propriu-zis. Această reținere face pasajele respective și mai atractive conform principiului că tot ceea ce e ascuns devine vrednic de dorință. Pe de altă parte, autorul sugerează și se supune acelor standarde duble de moralitate, tipice culturilor tradiționale. Femeia – se presupune – nu trebuie să simtă plăcerea împreunării. Ea trebuie să se refuze mereu, mai ales dacă a virtuoză. O buna mamă și soție nu poate căuta orgasmul. Nu-i de mirare, deci, că această împlinire refuzată, amânată mereu, devine dureroasă.

“Răsuflarea-i fierbinte, sărutările, mâinile și toată ființa lui care-o învăluia și ea topindu-se într-o fericire dureroasă și fără seamăn, zbătându-se să scape și dorind să rămâie, vrând să țipe și să rămâie mută” (232).

Nu există la Peter Neagoe vreun lexem din zona interzisă a dicționarilor. Totul e construit pe sugestie și conform marile ritmuri ale naturii. Lucrul nespus e totul. Analizând, comparând cenzura din diferite culturi în oglindă, ajungem la concluzia că intensitatea exprimării interzise este cea care contează. Interzis nu e neapărat ceea ce se spune, ci cum se spune. Cât de instigatoare la acte care contravin ipocriziei sociale general acceptate sunt vorbele autorului! Iar aici Peter Neagoe excelează. Satul românesc este pitoresc, exotic. Ațâță. El nu are nimic din puritanismul indus al primilor coloniști. Pe românește, păcatul nu e sexul, ci nesupunerea la marile ritmuri ale naturii. Din acest punct de vedere, cenzorii americani au avut “dreptate” să interzică cartea lui Neagoe. Ne mărginim a comenta doar că actul cenzurării nu spune mare lucru despre textul cenzurat, ci spune o grămadă despre mentalul cenzorului, despre cultura căruia el îi aparține.

BIBLIOGRAFIE

Neagoe, Peter. *Vîfor. Povestiri*. Trad. Profira și Teodora Sadoveanu. București: Adevărul, 1936.
Ciurea, Adina-Ștefania. “Scriitori în boxa acuzațiilor” *România literară*, 33/2003, p. 7.

PRESA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE CENZURĂ ȘI INCULTURĂ

BOGDAN FICEAC*

ABSTRACT. Romanian Press between Censorship and Ignorance. The present research presents the influences on the Romanian press information during Nicolae Ceausescu's Dictatorship and in the period preceding the Revolution. The transition from totalitarian regime to democratic society has not been easy and is still taking place. Under communism, the press in Romania was controlled and subsidized by the state, distorted by censorship.

Now, the press freedom is suffering from difficult access to public information and pressures of all sorts. On the national level, information pluralism is inadequate in the state-owned, as well as privately owned, audiovisual sectors. Romanian press institutions practice self-censorship by avoiding any form of criticism of the "media" barons and the way in which it interacts with political parties.

Therefore, press freedom does not yet occupy the position it deserves between the old habits inherited from the dictatorial period and the present insidious pressure.

Keywords: *press freedom, dictatorship, communism, censorship, transition*

1. Un nou principiu evolutiv

Comunicarea, în cazul speciei umane, reprezintă un nou și unic principiu evolutiv. Dacă la toate celelalte specii de animale evoluția este determinată de cei doi mari „arhitecți”, mutația și selecția, iar informația caracteristică fiecărei specii în parte precum și experiența generațiilor anterioare sunt înmagazinate în genom și transmise generațiilor viitoare pe cale preponderent genetică, în cazul omului, evoluția biologică a fost înlocuită de evoluția culturală. Caracteristicile comportamentale ale omului precum și experiența generațiilor anterioare sunt înmagazinate preponderent în creier și transmise generațiilor viitoare în special pe cale culturală, prin intermediul comunicării dezvoltate la un nivel nemaiîntâlnit în lumea animală. „Inventarea limbii i-a permis omului să transmită informații semenului și să-l instruiască, fără a trebui să-i arate ce trebuie să facă”, iar „apariția scrierii a făcut posibilă acumularea de experiență și în cărți, iar de curând în aparatele electronice”¹ Mai mult, dacă în cazul tuturor celorlalte

* Universitatea Hyperion București, Facultatea de Jurnalism

¹ Eibl-Eibesfeldt, Irenäus. [1975] (2009). *Agresivitatea umană*. Traducere de Vasile Dem Zamfirescu, București: editura Trei, p. 47.

animale mutațiile importante intervin foarte rar, iar procesul evolutiv al unei specii cunoaște modificări semnificative într-o perioadă foarte lungă de timp, în cazul omului informațiile caracteristice comportamentului speciei sunt modificate și actualizate permanent, cu o viteză uluitoare, mai ales în această epocă a postmodernismului caracterizat de un progres extraordinar al cunoașterii și de globalizarea societății informaționale.

Deosebirea crucială dintre om și restul animalelor este relevată de rarele dar straniile cazuri ale copiilor „sălbatici”, crescuți de la cea mai fragedă vârstă de animale sau în izolare totală față de oameni. Dacă puii de animale crescuți în asemenea condiții păstrează caracteristicilor comportamentale ale speciei din care fac parte, „copii sălbatici” sunt ființe ciudate, asemănătoare doar fizic omului, dar părănd a face parte dintr-o cu totul altă specie din punct de vedere comportamental². Altfel spus, comunicarea nu este doar un nou și unic principiu evolutiv, caracteristic numai speciei umane, ci are rolul fundamental în formarea și dezvoltarea fiecărei ființe umane în parte. Pe cale de consecință, de conținutul și calitatea fluxului informațional absorbit de fiecare individ în parte, de la cea mai fragedă vârstă, din partea nenumăratelor surse prezente în societatea în mijlocul căreia trăiește, depinde întreaga sa dezvoltare din punct de vedere comportamental, intelectual și emoțional. În același timp, controlul informațional este cel mai important instrument de modelare culturală a unui om sau a unor largi grupuri sociale, chiar a unor întregi popoare.

2. Comunicarea în totalitarism și în democrație

Liderii unui sistem totalitar, deținători ai puterii absolute, nu își propun să conducă și să se mențină la putere prin forță, ci să-i facă pe cetățeni să creadă sincer în idealurile pe care le propovăduiesc și să manifeste o supunere totală, din convingere, nu ca urmare a constrângerii prin teroare. În acest scop, comunicarea cu exteriorul este rețezată, societatea este impermeabilizată față de fluxurile informaționale externe, iar în interior se instituie un control informațional total, îndeosebi prin vasta instituție a cenzurii, scopul final fiind crearea unor armate obediente, depersonalizate, de „oameni noi”, „constructori conștienți” fie ai comunismului, fie ai Reich-ului de o mie de ani, fără nici o legătură atitudinală cu generațiile anterioare instaurării sistemului totalitar.

În democrația liberală, bazată nu pe autoritatea absolută a unor lideri discreționari, ci pe autoritatea legal-rațional-birocratică a instituțiilor impersonale ale statului, libertatea de conștiință reprezintă o valoare fundamentală, funciar dependentă de libertatea presei, adică de accesul neîngrădit la o presă liberă și independentă. Accesul la mai multe surse de informație îi permite individului

² Ficeac, Bogdan. 2011. *De ce seucid oamenii*. București: editura RAO. Pp. 161-171.

să înțeleagă realitatea prin filtrul gândirii critice și astfel să-și construiască propria biografie, dar să aleagă și cele mai bune soluții pentru viitorul comunității în care trăiește.

După colapsul sistemului totalitar, țările din spațiul central și est european s-au orientat către sistemul democratic, iar presa, dintr-un puternic vector de diseminare a ideologiei comuniste, din principal instrument de îndoctrinare a maselor, s-a confruntat cu extrema provocare de a deveni „câinele de pază al democrației”. Tranziția de la totalitarism la democrație s-a dovedit, însă, mult mai dificilă decât părea în euforia anului 1989, mai ales în țările ce au cunoscut un regim comunist sever.

În România, ultima redută neostalinistă a Europei, singura țară în care comunismul s-a prăbușit într-o baie de sânge, cele peste două decenii postrevoluționare par să consemneze eșecul tranziției. Dincolo de aparența democratică, dincolo de succesul integrării în marea familie a democrațiilor europene, România ocupă ultimul loc sau se clasează între ultimele țări la principalii indicatori privind calitatea vieții, iar decalajul față de celelalte țări ale Uniunii Europene se adâncește. Grava criză economică, politică și morală în care se zbate astăzi este reflectarea consolidării unei veritabile culturi a fraudei, corupției și imposturii, având drept rezultat o cronicizare a sărăciei, o erodare fără precedent a moralei, o escaladare a conflictelor ireconciliabile pe scena politică și o stare de demoralizare a populației fără egal în ultimele două decenii. Presa nu a putut, nu a reușit să facă notă discordantă în acest context sumbru, de care este, inevitabil, funciar dependentă. Condiția ei actuală, este marcată și de perpetuarea unor practici totalitare în forme tot mai perverse, practici exersate și perfecționate de-a lungul celor patru decenii de regim comunist.

3. Presa sub zodia cenzurii

În 1949, Direcția Presei și Tipăriturilor din fostul Minister al Artelor și Informațiilor devenea Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor (DGPT), organism ce funcționa pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române. Este momentul de instituționalizare a cenzurii comuniste, DGPT fiind în fapt un organism supraministerial menit să exercite controlul absolut asupra oricăror surse de informații existente pe teritoriul României și să anihileze orice sursă de informații externe ce contravenea ideologiei partidului comunist. DGPT controla întregul flux informațional, începând de la elaborarea informațiilor, a comunicatelor oficiale și pînă la diseminarea lor în rândurile populației. DGPT redacta Buletinului Oficial al Republicii Populare Române; autoriza apariția oricăror tipărituri, ziare, reviste, programe, afișe, tipărirea cărților de tot felul în capitală și în provincie; autoriza difuzarea cărților, filmelor, precum și importul și exportul de ziare, cărți sau obiecte de artă; reglementa condițiile de funcționare a librăriilor, anticariatelor de cărți, bibliotecilor publice, depozitelor de ziare;

redacta pentru presă comunicatele oficiale ale Consiliului de Miniștri; coordona activitatea serviciilor de presă ale ministerelor, departamentelor și instituțiilor publice³.

Controlul informațional total se baza pe principiul orwellian „cine controlează prezentul, controlează trecutul; cine controlează trecutul, controlează viitorul”. Conform acestui principiu, întreaga istorie a României a fost rescrisă în cheia ideologiei comuniste, pentru a reteza orice legătură cu trecutul în cazul tinerelor generații ce urmau să formeze marea masă a „oamenilor noi”. În ceea ce privește generațiile ce cunoscuseră vechiul regim, acestea au fost epurate prin exterminarea masivă a celor ce reprezentau un pericol pentru noua putere, iar restul a fost supus unui puternic și continuu proces de îndoctrinare, eventualii disidenți fiind eliminați cu aceeași brutalitate. Presa a devenit astfel principalul instrument de spălare a creierelor, de restructurare și modelare a conștiințelor, de educare a tinerelor generații în spiritul ideologiei comuniste și, spre sfârșitul anilor '70, de construire a unui halucinant cult al personalității după model nord-coreean. În anii premergători Revoluției, televiziunea română, singurul program televizat ce putea fi recepționat legal pe teritoriul țării, ajunsese la două ore de emisie zilnică, în întregime dedicate acestui aberant cult al personalității, iar ziarele urmau cu strictețe linia directoare trasată de „Scânteia”, organul de presă al CC al PCR.

Situația dramatică în care ajunsese populația României ca urmare a ineficienței tot mai accentuate a sistemului economic colectivizat, agravate catastrofal de hotărârea dictatorului de a plăti datoriile externe cu prețul unor privațiuni greu de imaginat suportate de populație (raționalizarea alimentelor de bază, raționalizarea consumului de energie termică și electrică etc.), pe fondul unei exacerbari a cultului personalității, și, pe de altă parte, imposibilitatea de a impermeabiliza total țara la sursele de informații externe au creat o stare de frustrare crescândă în rândurile populației, ce a explodat în decembrie 1989 printr-o revoluție sângeroasă, soldată cu prăbușirea sistemului totalitar.

Efectele celor patru decenii de propagandă comunistă, însă, n-au putut fi anulate peste noapte. Presa comunistă a fost determinată, inițial prin cenzură, apoi prin autocenzură, să evite orice analiză critică la adresa sistemului economic colectivizat sau la adresa deciziilor partidului și, mai ales, ale dictatorului, impresia generală indusă fiind aceea de stabilitate, de respectare a legilor și a „moralei” comuniste, de construcție a „celeia mai bune dintre lumi”, munca fiind o valoare supremă din moment ce „munca însăși l-a creat pe om”, după cum concluziona Friedrich Engels în *Dialectica naturii*. Cenzura, însă, elimina orice referiri la starea criminalității (cu excepția unor scurte consemnări ale succeselor miliției), la starea de sănătate a populației (abia după Revoluție s-a aflat că în România

³ Ficeac, Bogdan. 1999. *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*. București: Nemira.

erau mii de copii bolnavi de SIDA sau că aici funcționa ultimul stabiliment de îngrijire a leproșilor din Europa), dar îndeosebi la marile drame ale țăranilor forțați să-și părăsească gospodăriile ca urmare a dorinței dictatorului de modificare a geografiei rurale a României prin „sistematizarea” satelor, ale orașenilor expropriați forțat în vederea unor megalomane proiecte edilitare, ale femeilor duse programat, ca vitele, la controlul ginecologic, mii fiind lăsate să moară premeditat, pentru că avorturile fuseseră interzise din dorința dictatorului de a spori accelerat rata nașterilor deși condițiile de trai se prăbușiseră catastrofal, sau ale foștilor deținuți politici, supraviețuitori ai lagărelor de muncă forțată sau ai închisorilor comuniste (despre existența celor mai marcanți dintre aceștia tinerele generații au aflat abia după Revoluție).

Pe de altă parte, statuarea principiului „doctrinei sacre”, conform căreia nimeni nu trebuia să se îndoiască de deciziile partidului și ale conducătorului suprem, pentru că acestea, oricât de aberante ar fi părut unora, erau luate din „înalte rațiuni de partid și de stat”, a făcut ca însuși uzul gândirii critice să se atrofieze pînă la dispariție în rândurile unor largi categorii ale populației, fiind înlocuit de dependența totală față de „tătucul” atotștiutor și atotputernic, care gândea în locul lor și le purta de grijă în schimbul obedienței lor necondiționate, intrate deja în reflex. Un reflex persistent și la două decenii după revoluție, reflectat în lipsa de inițiativă civică, în imposibilitatea cristalizării unei conștiințe civice autentice, care să reprezinte o contrapondere serioasă la iresponsabilitatea clasei politice.

4. Revoluția televizuală

Prăbușirea sistemului comunist din România, soldată cu peste o mie de morți, continuă să ridice numeroase semne de întrebare. Varianta oficială inițială, cea a unei revoluții anticeaușiste, este contrazisă de susținătorii teoriei unei lovituri de stat, derulate pe fondul unei uriașe „diversiuni calificate”, cum era definită ea de procurorul militar Dan Voinea, însărcinat cu soluționarea dosarelor privind evenimentele din decembrie 1989. Până la aflarea adevărului în mod oficial, cert este faptul că televiziunea română a jucat un rol fundamental, alături de radiodifuziunea română, în evoluția evenimentelor. Ocuparea lor de către forțele revoluționare a constituit cheia reușitei. Prin intermediul televiziunii și radioului publice - singurele surse de informații în timp real la acea vreme pe teritoriul României - a fost lansată o avalanșă de diversiuni menite a înspăimânta și a mobiliza populația în lupta împotriva așa-zisilor „teroriști care trag din toate pozițiile”, fideli dictatorului, teroriști care niciodată n-au putut fi identificați, concluziile procurorilor militari fiind că aceștia nici nu au existat.

Confuzia provocată prin intermediul celor două principale surse mediatice a provocat marea majoritate a evenimentelor sângeroase, înregistrate mai ales după ce cuplul dictatorial a fost capturat, între explicațiile logice, neconfirmate

oficial, fiind acelea că astfel s-a dorit legitimarea noii puteri cu aparență democratică, născute din „focul revoluției”, dar în același timp s-a urmărit și eliminarea unor lucrători ai fostei Securități, implicați în urmărirea agenților GRU și KGB ce acționau pe teritoriul României.

Importanța controlului și monopolului asupra celei mai puternice surse de informații, televiziunea română, și-a dovedit eficiența și în timpul mineriadelor din 1990, îndeosebi în timpul celei din iunie, când evenimentele au fost prezentate unilateral, din punctul de vedere al puterii, lansându-se o altă serie de diversiuni menite a justifica venirea minerilor în București cu intenția de a dispersa manifestații din Piața Universității și de a destructura partidele istorice, abia reînființate. Deși pe plan intern obiectivele diversiunii au fost în mare parte atinse, pe plan extern imaginea României a suferit o prăbușire catastrofală, cu urmări dure: întreruperea finanțărilor din partea organismelor internaționale, răcirea relațiilor externe etc.

5. Un deceniu de romantism mediatic

În primii ani postrevoluționari, marcați de nenumărate convulsii politice și sociale, s-a constatat totuși o veritabilă explozie a presei independente. Au apărut sute de ziare, posturi de radio, apoi televiziuni private, care, în funcție de simpatii și de convingerile celor care le conduceau ori le patronau, s-au orientat fie spre susținerea noii puteri de inspirație gorbaciovistă, ce dorea o „democrație originală” și o economie bazată pe cristalizarea „capitalismului autohton”, fie spre susținerea unor reforme radicale, menite a grăbi tranziția spre o democrație reală, sau chiar a reinstaura monarhia. Din 1992, pe drumul deschis de „Evenimentul zilei”, s-a dezvoltat și presa tabloidă, inexistentă în timpul regimului comunist.

Anii '90 au fost caracterizați de un veritabil romantism mediatic. Pasiunile și polemicile explodau pe fondul nou cuceritei libertăți a presei, titlurile și tirajele creșteau exponențial, populația, privată timp de patru decenii de accesul la o presă independentă, consuma cu aviditate orice nouă apariție, greșelile, exagerările sau vehicularea de informații neverificate se înmulțeau, dar majoritatea fără premeditare, ci doar ca urmare a aceleiași euforii a plonjării uluitoare în această libertate mediatică fără limite. Mulți tineri ziariști au beneficiat de avalanșa de burse și vizite de documentare în statele occidentale, state ce înțelegeau foarte bine, din proprie experiență, necesitatea și importanța cristalizării unei presei independente într-o țară care se străduia din răzputeri să-și găsească drumul spre democrație.

Cu toate sincopele și rătăcirile ei, în acest deceniu de romantism mediatic, presa românească a reușit, în mare măsură, să se desprindă de practicile și tarele inoculate de fostul regim totalitar și să-și ia în serios menirea de „câine de pază al democrației”. A fost poate segmentul cel mai radical și rapid restructurat din întregul peisaj societal românesc. În același timp, însă, nu putea funcționa independent de realitățile vremii...

6. Revenirea dură la pragmatismul „democrației originale”

În cele peste două decenii postrevoluționare, România nu a reușit, din nefericire, să finalizeze cu succes tranziția de la totalitarism la democrație. În locul unui sistem democratic, bazat pe funcționarea legal-rațional-birocratică a instituțiilor statului, având ca temelie statul de drept și economia de piață liberală, în România s-a cristalizat o veritabilă cultură bazată pe fraudă, corupție și impostură, cu efecte devastatoare asupra calității vieții în cazul majorității românilor. Pentru vastele structuri de tipul crimei organizate, ce dirijau acest proces și beneficiau de pe urma lui prin devalizarea țării, presa independentă a devenit principalul inamic și, pe cale de consecință, principala țintă. Un proces complex de contracarare și de anihilare a vocilor mediatice independente a început să se contureze. O serie de proaspăt și rapid îmbogățiți ai revoluției, „miliardari de carton” sau „țepari strategici” cum erau denumiți în presa vremii, și-au creat propriile companii de presă, cu trei principale obiective: 1. pentru a le utiliza ca veritabile „scuturi” mediatice împotriva autorităților statului abilitate să le controleze activitatea din punct de vedere legal și fiscal; 2. pentru a crea o puternică presiune mediatică în vederea obținerii de contracte economice avantajoase pe seama banilor sau averii publice, contracte ce le aduceau câștiguri incomparabil mai mari decât banii investiți în operarea respectivelor companii de presă; 3. pentru a lansa puternice campanii mediatice de susținere a politicienilor și a înalților oficiali ce îi protejau și de a-i contracara pe adversarii acestora. În același timp, a început o puternică ofensivă de achiziționare a oricăror instituții de presă ce reușiseră să-și păstreze independența, dar care rezistau tot mai greu, din punct de vedere economic, într-un mediu concurențial profund viciat de fondurile uriașe pompate de oligarhi în propriile trusturi de presă.

O mare parte din companiile independente de presă au fost cumpărate sau au dat faliment, iar altele s-au reorientat spre zona bulevardieră și a divertismentului. Același mediu concurențial viciat a determinat și mari trusturi de presă străine să se retragă din România, motivul invocat fiind distorsionarea informațiilor pe considerente politice, deoarece „oligarhii își cumpără ziare și reviste, nu atât pentru a face bani, ci pentru a obține pe această cale influență politică”⁴, după cum spunea Bodo Hombach, președintele grupului german de presă WAZ. Autoritățile au contribuit și ele în mare măsură la ofensiva împotriva presei independente, fie prin încercări de restricționare a accesului la informațiile de interes public, fie prin direcționarea părtinitoare a publicității din fonduri publice, fie chiar prin amenințări, presiuni și jigniri la adresa jurnaliștilor, ajungându-se la aberația halucinantă de a introduce presa ca vulnerabilitate la

⁴ „WAZ se retrage din România. Adamescu ar putea fi unic proprietar la <<România Liberă>>”, *Realitatea.net*, 3 august 2010.

siguranța națională, în Strategia Națională de Apărare a Țării. Drept urmare, în ultimii patru ani, spre exemplu, România a scăzut constant în clasamentul mondial al libertății presei alcătuit de organizația Reporteres sans Frontieres. La aceasta contribuie și faptul că televiziunea publică este supusă unui puternic control politic și forțată să prezinte știri favorabile puterii sau chiar să se preteze la execuții mediatice ale adversarilor politici ai puterii, precum s-a întâmplat în cazul fostului ministru Decebal Traian Remeș, unde au fost încălcate cele mai elementare reguli de deontologie profesională. Deși a fost amendată în repetate rânduri de Consiliul Național al Audiovizualului pentru publicitate politică sau pentru lipsa de echilibru în prezentarea punctelor de vedere ale puterii și ale opoziției, TVR rămâne subordonată politic puterii cu riscul unei acute pierderi de credibilitate, demonstrate prin scăderea catastrofală în topul audiențelor, unde a fost depășită chiar și de unele televiziuni de nișă.

Peisajul mediatic românesc, la peste două decenii de la revoluție, este tot mai trist. Zeci de ziare locale au fost închise, mii de jurnaliști au fost disponibilizați, cotidienele centrale *quality* și-au diminuat drastic tirajele, multe optând pentru versiunea on-line în detrimentul celei tipărite, posturile de radio s-au orientat masiv către muzică, divertisment sau dialoguri cu ascultătorii pe teme importante dar fără concluzii, iar televiziunile alcătuiesc un peisaj de extremă eterogenitate, marcat de convulsii și dominat de lupta acerbă pentru audiență. O luptă în care profesionalismul și rigoarea gazetărească pierd tot mai mult teren.

7. Infotainment, diversiuni și deprofesionalizare

Raportul *FreeEx* pe 2011 arată o imagine dezolantă a presei românești⁵:

„Marii patroni de presă au fost în centrul dezbaterilor publice: Sorin Ovidiu Vîntu a fost reținut pentru favorizarea unui infractor, Dan Diaconescu pentru șantaj, Dan Voiculescu a fost dovedit colaborator al Securității etc. Presa aflată în proprietatea acestora relatat dezechilibrat, partizan și, pe alocuri, isteric despre aceste evenimente.(...) Conținutul editorial relevant și verificabil este pe cale de dispariție, sufocat de jurnalismul de haită, isteric, manipulator, opinia partizană și infotainment. (...) Televiziunile au transformat moartea unor persoane cunoscute în spectacole macabre, rezultat al degradării profesionale a presei. (...) A fost inventat un nou gen jurnalistic: telenovela politică în direct, non-stop. În fiecare zi, în platourile televiziunilor sunt invitați reprezentanți ai partidelor și „analști” dintre cei mai neobișnuiți. De mai multe ori pe zi, în emisiuni maraton, aceștia dezbate „subiectele zilei” și ajung să se certe pe orice temă, acuzându-se unul pe altul de politizare și manipulare, ca într-o telenovelă fără sfârșit. Protagonistii trăiesc într-o continuă conspirație nedovedită, iar jurnaliștii nu depun eforturi să clarifice lucrurile.”

⁵ Raportul *FreeEx, Libertatea presei în România 2010*, ActiveWatch-Agenția de monitorizare a presei, București 2011, p.7

Faptul că instituțiile de presă au ajuns în proprietatea unor oameni de afaceri și/sau politicieni, care o utilizează deseori sau pentru a-și spori influența pe scena politică și economică, a avut efecte puternice asupra libertății de conștiință și exprimare a jurnaliștilor. Mulți s-au blazat, trecând la practicarea gazetăriei de minimă rezistență, atenți să nu deranjeze interesele patronatului, cei cu anumite convingeri și simpatii politice s-au orientat către trusturile de presă adecvate, unde practică un jurnalism militant, agresiv, adesea dincolo de limitele decenței și ale deontologiei profesionale, iar o altă parte s-a dedicat mercenariatului, punându-și întreaga energie și agresivitate în slujba celui care plătește mai mult sau promite mai mult. Cei care și-au păstrat profesionalismul și independența, fie au fost marginalizați sau chiar determinați să-și abandoneze profesia, fie, în cazurile fericite, au avut șansa de a-și continua activitatea în tot mai puținele oaze de jurnalism autentic.

În ceea ce privește peisajul mediatic și îndeosebi cel cu impactul cel mai mare – al televiziunilor –, goana după audiență a dus la o tabloidizare cvasigenerală, ce nu face decât să amplifice confuzia în care se zbate populația României. „Infotainmentul” speculează la maximum moartea și sexul, ajungându-se ca un episod violent să fie tocat fără întrerupere, zile în șir, chiar dacă nu se oferă nici un plus de informație telespectatorului, amestecă problemele importante, însă tratate superficial, cu subiecte absolut derizorii, dar prezentate în extenso doar pentru că răscolesc mizeria umană, ridică la rangul de vedete tot soiul de paraziți sociali în timp ce valorilor autentice li se acordă atenție doar dacă mor violent, inventează subiecte de presă din orice fleac, din orice zvon, din orice vorbă a unor escroci, impostori sau mahalagii care doresc să apară și ei, cumva, „pe sticlă” iar cel mai facil mod este declanșarea unui scandal. În ceea ce privește prezentarea știrilor, nu se mai respectă nici măcar cerințele elementare ale profesiei. Zilnic și la orice oră sunt prezentate „breaking news”, eventual precedate de generice funebre sau lacrimogene – multe fiind de fapt știri absolut banale -, unde relatarea reporterului este adesea total abulică. Din șirul de vorbe debitate pe „repede înainte” și cu un ton isteric greu înțelegi – dacă înțelegi – ce s-a întâmplat de fapt, cine pe cine a omorât, sau unde s-a petrecut evenimentul. Culmea, știrea brută este urmată aproape invariabil de „amănuntele” oferite de „corespondentul nostru la fața locului”, care corespondent nu oferă absolut nici un amănunt în plus, ci doar repetă știrea inițială. Se ajunge frecvent la situația grotescă în care singura întrebare adresată de reporterul frenetic victimei însângerate și pe jumătate în comă să fie: „cum vă simțiți?” (*sic!*). Cât privește grija pentru respectarea regulilor gramaticale sau pentru redarea exactă a titulaturii unei instituții ori a unei funcții publice, acestea nu mai reprezintă de mult o prioritate a gazetarului actual.

Dincolo de accentuata deprofesionalizare a breslei gazetărești, mult mai grav este faptul că media românească, în goana sa după audiență cu orice preț și fără discernământ, devine – cu voie sau fără voie - instrumentul diseminării unor halucinante diversiuni și manipulări. Deși sistemul totalitar s-a prăbușit, practicile sale au continuat sub forme tot mai perverse. Funcționarea sistemului totalitar se baza pe derularea unui război continuu împotriva unor inamici reali sau inventați, considerați responsabili pentru toate neajunsurile cu care se confrunta respectivul regim. Respectivii inamici erau dezumanizați, iar atacurile împotriva lor erau de natură visceral-emoțională, pentru că logica și rațiunea n-ar fi avut câștig de cauză. Inventarea de vinovați pentru proasta guvernare a devenit regulă în perioada postrevoluționară. „Greaua moștenire” a vechii guvernări, „olgarhii”, „mogulii”, „baronii companiilor de stat” sunt noii inamici ai statului, vinovați pentru că economia se prăbușește iar statul de drept nu funcționează, nu guvernării sau aleșii poporului ce și-au asumat guvernarea. Mai mult, pentru toate măsurile cu efect devastator asupra nivelului de trai al mării majorități a populației sunt responsabile instituțiile europene, FMI, criza mondială, nu corupția, evaziunea fiscală sau clientelismul politic. Din păcate, presa preia și vehiculează copios aceste diversiuni, care, deși sunt demontate de unii analiști, prind în rândurile unor largi categorii de populație, neobișnuite să facă apel la gândirea critică. În același timp, mediatizarea excesivă a unor arestări spectaculoase lasă impresia că Justiția funcționează și, chiar dacă urmează eliberări pe bandă rulantă, se găsesc imediat alți vinovați pentru șubrezenia statului de drept: avocații, procurorii sau judecătorii corupți etc. Important este să fie inventate mereu ale subiecte de discordie, să fie identificați noi inamici publici astfel încât țara și populația să se afle într-o permanentă stare de război, menită să escamoteze marile probleme, corupția, hoția, lipsa de viziune politică.

O altă practică preluată de la vechiul regim totalitar este perpetuarea șantajului. Șantajul cu „dosarele de cadre” s-a transformat în șantajul cu dosarele de „colaborator al Securității”, apoi, când controversile pe tema colaborării cu fosta poliție politică s-au demonetizat, a apărut șantajul cu „dosarele DNA”. Presa este alimentată cu un flux interminabil de stenograme înregistrate mai mult sau mai puțin legal și participă cu frenezie la diseminarea a tot felul de diversiuni în rândurile populației, facilitând jocurile oculte ale păpușarilor din umbră. Tragic este că, în spiritul vechii practici totalitare a execuțiilor publice, s-a trecut acum la executarea mediatică a unor persoane sau personalități incomode pentru puternicii zilei, cu participarea pe cât de entuziastă pe atât de inconstientă a presei.

Perspectivile sunt sumbre. Degradarea presei românești, presiunile suportate de ziariști din partea unor patronate ce utilizează trusturile de media pentru a-și spori influența pe scena politică și publică, atacurile la adresa libertății

presei din partea autorităților, jignirile sau chiar agresiunile la care sunt supuși ziariștii din partea unor reprezentanți ai autorităților se vor amplifica pe măsură ce România alunecă spre consolidarea acelei veritabile culturi bazate pe fraudă, corupție și impostură, în detrimentul consolidării sistemului democratic, pe măsură ce se accentuează caracterul conflictual a societății în detrimentul unei minime stabilități. Presa nu poate funcționa în afara sistemului societal, putreziciunea acestuia afectând-o și infectând-o în mod inevitabil. Cu atât mai mult sunt demne de admirat eforturile unor ziariști de a-și păstra verticalitatea, de a încerca să-și facă meseria cu profesionalism într-o societate în care profesionalismul are tot mai puțină căutare, iar morala a fost pervertită.

Efectele gravei crize morale, politice, economice și sociale în care se afundă România, accentuate și de diseminarea mediatică a confuziei, diversiuilor, falselor valori, inculturii sporesc starea de anomie socială, de lipsă de speranță și demoralizare a populației, ajunse astăzi la un nivel nemaiațins în ultimele două decenii. Ieșirea din această profundă și complexă criză va fi posibilă doar prin responsabilizarea clasei politice, singura în măsură să decidă viitorul României. Dacă acest lucru se va întâmpla și societatea românească își va găsi drumul spre o minimă normalitate, atunci și presa va avea șansa să-și recapete statutul de „câine de pază al democrației”.

BIBLIOGRAFIE

- Eibl-Eibesfeldt, Irenäus. *Agresivitatea umană*. Traducere de Vasile Dem Zamfirescu, București, editura Trei, 2009
- Ficeac, Bogdan, *De ce se ucid oamenii*. București, editura RAO, 2011
- Ficeac, Bogdan, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*. București, Nemira, 1999
- Ficeac, Bogdan, *Tehnici de manipulare*. București, Nemira, 1997
- Raportul FreeEx, *Libertatea presei în România 2011*. ActiveWatch-Agenția de monitorizare a presei, București 2011

UTILIZAREA COMUNICATULUI DE PRESĂ ÎN PAGINILE DE ECONOMIE ALE PUBLICAȚIILOR DIN CLUJ-NAPOCA

ANGELICA TEOCAN*

ABSTRACT. *The Use of the Press Release within the Business Section of the Daily Papers in Cluj-Napoca.* This research encompasses a qualitative and quantitative analytical result carried out with the purpose of determining the peculiarities of use of the press release in the business section of the daily papers in Cluj-Napoca. The analysis sample specimen consists of *Făclia*, *Monitorul de Cluj*, *Servus Cluj* and *Ziua de Cluj* articles probed within the period of February the 3rd, 2012 and the 30th of April 2012. Among the criteria underlying the decision to publish the data contained in press releases we identified: the category of organization of which the issuer is part, the information proximity, but also the advertising contracts between newspapers and organizations. The amount of information taken *ad litteram* from the press release is another aspect on which this research has focused.

Key words: *press release, economical and financial journalism, proximity, information source, local journalism*

Introducere

Articolele cu specific economico-financiar înregistrează un „deficit de cercetare” în România, fie că discutăm despre cele publicate în presa generalistă sau despre cele din periodicele specializate, cu toate că, publicul cărora li se adresează este foarte extins tocmai datorită suprapunerii dintre activitățile desfășurate zilnic și aria de acoperire a domeniului. Astfel, fie că dorim să aplicăm pentru un loc de muncă, trebuie să decidem cum să plasăm mai eficient o sumă de bani sau ne planificăm modul de petrecere a timpului liber, deciziile ne sunt influențate și direcționate de factori de natură economică. În contextul în care majoritatea acțiunilor noastre sunt ghidate de schimbările de la nivel micro și macroeconomic, presa care tratează aceste subiecte devine o sursă foarte importantă de informare, atât pentru cititorul neavizat, cât și pentru specialiști, făcând ca materialele jurnalistice cu tematică financiară sau economică să fie regăsite nu doar în presa de informare generală națională sau locală, ci și în cea de proximitate.

* Masterand, Facultatea de Științe Politice Administrative și ale Comunicării, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca.

Lacunele studiului particularităților înregistrate de materialele de business aparținând presei autohtone se adâncesc când vine vorba de publicațiile locale, motiv pentru care nu a fost dificil să identificăm o temă care să nu fi fost supusă, până în prezent, analizei. Deși, lista cu elemente care să nu fi trecut prin filtrul vreunei cercetări este extrem de vastă, atenția noastră s-a oprit asupra utilizării comunicatului de presă în paginile de economie ale ziarelor din Cluj-Napoca.

Dacă în cazul altor domenii precum administrație publică sau politică, evenimentele și inclusiv comunicatele de presă bazate pe evenimente locale au o periodicitate de difuzare mult mai mare, în ceea ce privește economico-financiarul jurnaliștii pot apela mai rar la această categorie de surse, rezultatul fiind un număr mai mic de articole conținând categoria menționată de informații.

Specifică domeniului economico-financiar este și interacțiunea constantă cu firmele, și inclusiv cu informări venite de la acestea, granița dintre publicitate și date care să întrunească cerințele unei știri fiind adesea foarte subțire.

Vom avea în vedere delimitarea unor categorii de „comunicate economico-financiare” în funcție de emitent, dar și de decizia de utilizare a informațiilor conținute de acestea de către jurnalist.

Pentru a urmări cu cea mai mare acuratețe punctele enunțate anterior, dar și alte aspect relevante am utilizat atât studiul de caz, cât și analiza de conținut a documentelor.

Rezultatele cercetării

Pe lângă evidența oferită de studiul efectiv al paginilor economice din cadrul fiecărei publicații, pentru a avea o bază de date cât mai completă, care să conțină nu doar comunicatele utilizate la redactarea articolelor, ci și comunicatele expediate redacțiilor din Cluj-Napoca, am obținut acordul accesării mail-ului redacției *Monitorul de Cluj* – redactia@monitorulcj.ro – făcând o inventariere a informărilor trimise ziarului în perioada de analiză. Datorită celor 14 ani de vechime a publicației pe piața locală, adresa menționată anterior se află în baza de date a majorității instituțiilor emitente, fapt certificat de studiul edițiilor print, prin care nu s-a identificat, în perioada analizată, niciun comunicat de presă care să fi fost utilizat și citat ca sursă de jurnaliștii clujeni ale celor 4 ziare care au constituit obiectul cercetării și să nu fi fost recepționat și pe mail-ul *Monitorul de Cluj*.

Trebuie încă de la început făcută diferența între comunicatele de presă care prezintă informație locală și cele care conțin date naționale, deoarece proximitatea este un aspect determinant în alegerea spațiului care va fi alocat informațiilor respective în ziar, după cum arată și rezultatele analizei noastre.

Astfel, dintre cele 114 comunicate de interes economic primite pe redactia@monitorulclj.ro, între 1 februarie 2012 – 30 aprilie 2012, datele a 63 dintre ele au fost regăsite în articolele analizate. Toate cele 51 de documente „ignore” de redactorii clujeni conțineau informații despre statistici realizate pe plan național sau evenimente, care fie au avut altă locație de desfășurare, fie nu sunt „legate” de orașul din Ardeal prin exercitarea unei influențe locale majore sau prin conexiunea dintre personajele implicate și zonă, fie erau concepute, în lipsa unei știri reale, cu scopul de a face publicitate gratuită unei firme.

Un exemplu de comunicat care să însumeze cauzele enumerate mai sus, care pot sta la baza respingerii unui subiect, este cel prin care s-a anunțat conferința OpenAgile, eveniment desfășurat la București cu scopul promovării soluțiilor pentru îmbunătățirea productivității și calității produselor software oferite de organizatorul conferinței Mosaic Works. Potrivit comunicatului, „conferința se adresează în principal industriei software din România, inclusiv integratorilor și proiectelor de mentenanță software: factori de decizie, manageri de proiect, lideri de echipe, tester, programatori, web designeri, ingineri de sistem, precum și tuturor celor interesați de IT&C. Sunt bineveniți și clienți ai companiilor de software care doresc să înțeleagă domeniul pentru o colaborare mai bună cu furnizorii lor, precum și profesori, personal academic sau membri ai mass-media”. În acest caz, pe lângă factorul proximitate, intervine și caracterul publicitar al evenimentului. De altfel, scopul primordial al conferinței, de promovare a serviciilor companiei organizatoare, este făcut clar în paragraful prezentat anterior, prin postarea pe primul loc în enumerarea target-ului evenimentului a membrilor industriei software și menționarea mass-media abia pe „lista cu bineveniți”.

Categoria comunicatelor care conțin date locale poate fi divizată în subgrupe. Astfel, se pot distinge comunicate emise de o entitate cu acoperire națională, care „intră sub lupa” redactorilor datorită datelor regionale sau județene conținute. Din această categorie fac parte comunicatele emise de portalul imobiliare.ro, Registrul Comerțului (RC), Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă (ANOFM) sau Institutul Național de Statistică (INS).

În timp ce în cazul portalului imobiliare.ro datele vizează fiecare dintre marile orașe ale țării, comunicatele fiind elaborate sub formă de material jurnalistic, în cazul celorlalte trei instituții enumerate mai sus, cel mai adesea informațiile furnizate sunt județene, fiind incluse în tabele sau enumerări seci. Pentru exemplificare oferim integral, în cele ce urmează, textul comunicatului emis de ANOFM la data de 19 aprilie 2012.

9541 locuri de muncă vacante în perioada 19.04-26.04.2012

Potrivit datelor rezultate din declarațiile agenților economici privind locurile de muncă vacante, în evidențele Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) sunt înregistrate 9541 locuri de muncă, în perioada 19.04-26.04.2012.

Situația locurilor de muncă vacante, în fiecare județ:

Cluj – 1265, Iași – 1106, Timiș – 405, Municipiul București – 397, Dolj – 352, Giurgiu – 342, Mureș – 334, Bihor – 299, Constanța – 299, Brașov – 283, Vâlcea – 282, Hunedoara – 259, Covasna – 239, Satu Mare – 235, Bistrița-Năsăud – 238, Ilfov – 232, Neamț – 215, Harghita – 213, Tulcea – 192, Sibiu – 191, Arad – 188, Argeș – 184, Prahova – 158, Braila – 138, Călărași – 134, Maramureș – 129, Gorj – 126, Alba – 122, Vaslui – 108, Dâmbovița – 101, Vrancea – 101, Sălaj – 92, Ialomița – 83, Teleorman – 81, Suceava – 79, Bacău – 78, Buzău – 66, Botoșani – 58, Olt – 54, Galați – 41, Caraș-Severin – 24, Mehedinți – 18.

La nivel național, pentru persoanele cu studii superioare sunt oferite 815 locuri de muncă, cele mai căutate meserii fiind: inginer mecanic – 42, inginer de sistem software – 32, asistent medical generalist – 26, consilier organizație politică – 20, inspector asigurări – 20, consilier juridic – 16.

Pentru studii medii, profesionale și lucrători necalificați sunt disponibile 8.726 locuri de muncă, dintre care:

- confectioner asamblor articole textile – 532
- muncitor necalificat în industria confecțiilor – 506
- operator confectioner industrial îmbrăcăminte – 365
- muncitor necalificat la demolarea clădirilor – 250
- șofer autocamion – 247
- lacatuș mecanic – 238
- ospătar – 181

Pe baza acestui comunicat au fost publicate două materiale, în edițiile din 23 aprilie ale cotidianelor *Ziua de Cluj* și *Făclia*, pe care le redăm mai jos integral.

1.200 de posturi vacante la Cluj (*Ziua de Cluj*, 23 aprilie 2012, p. 4.)

În evidențele Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) sunt înregistrate 9.541 de locuri de muncă pentru această săptămână, potrivit datelor rezultate din declarațiile agenților economici privind locurile de muncă vacante. Cele mai multe le aveau județele Cluj – 1.265, Iași – 1.106, Timiș – 405, municipiul București – 397, Dolj – 352, Giurgiu – 342, Mureș – 334. La nivel național, pentru persoanele cu studii superioare sunt oferite 815 locuri de muncă, cele mai căutate meserii fiind inginer mecanic, inginer de sistem software, asistent medical generalist. Pentru studii medii, profesionale și lucrători necalificați erau vacante 8.726 de posturi, pe primele locuri fiind confectioner asamblor articole textile, muncitor necalificat în industria confecțiilor și operator confectioner industrial îmbrăcăminte – 365.

Peste 1.200 de slujbe libere în Cluj (*Făclia*, 23 aprilie 2012, p. 7.)

Clujul este campion și în această săptămână la capitolul locurilor de muncă vacante, în județ fiind oferite nu mai puțin de 1.265 de slujbe libere, cele mai multe pentru muncitori necalificați, în special în industria confecțiilor și construcții.

Persoanele fără calificare găsesc cel mai ușor o slujbă în județ, la ora actuală fiind oferite posturi pentru 2 cărăuși, un brancardier, 3 curățătoare lenjerie, 4 femei de serviciu, 81 îngrijitori clădiri, 11 îngrijitori spații verzi, 26 manipulanți mărfuri, 2 muncitori necalificați în metalurgie, 6 muncitori necalificați la ambalarea produselor solide și semisolide, 47 muncitori necalificați la demolarea clădirilor, 11 muncitori necalificați la întreținerea de drumuri, 3 muncitori necalificați la spargerea și tăierea materialelor de construcții, 8 operatori deratizare, 18 paznici, un portar, 18 spălători vehicule și nu mai puțin de 106 muncitori necalificați în industria confecțiilor. De altfel, domeniul confecțiilor mai oferă numeroase locuri de muncă, pentru un tehnician, 8 confecționeri tricotațe după comandă, un confecționar prelucrător, 10 operatori – confecționeri industriali îmbrăcăminte din țesături, tricotațe și materiale sintetice și 3 retușieri confecții.

Abundență de locuri de muncă în domeniul hotelier și de alimentație, unde sunt solicitate 53 ospătari (chelnieri), 49 barmani, 3 brutari, 7 bucătari, un bucătar-șef, 2 patiseri, 2 cofetari, 9 ajutoari de ospătari, un șef de cantină, 3 șefi de sală de restaurant și 3 recepționeri de hotel.

Și sectorul construcțiilor oferă multe locuri de muncă, pentru un inginer de căi ferate, drumuri și poduri, un inginer în construcții civile, industriale și agricole, un tehnician, 5 dulgheri, 7 dulgheri restauratori, 4 electricieni, 8 fierari betoniști, 8 instalatori apă-canal, 2 instalatori încălzire centrală și gaze, 2 instalatori instalații tehnico-sanitare și gaze, 2 montatori țimplărie din aluminiu și mase plastice, un macaragiu, 2 șefi de șantier, 5 zidari-pietrari, 15 zidari rosari tencuitori și un zugrav. De asemenea, există numeroase slujbe pentru șoferi – 67 pentru șoferi de autocamion/mașină de mare tonaj, 24 pentru șoferi de autoturisme și camionete, 8 pentru șoferi de autobuz și un post pentru conducător autospecială. De remarcat și locurile de muncă pentru calificări ceva mai deosebite: instructor arte marțiale (1 post), instructor de aerobic-fitness (2), maseur de întreținere și relaxare (4) și costumier (1).

Informații suplimentare despre locurile de muncă vacante se pot obține de la Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă (Cluj-Napoca, str. G. Coșbuc, nr. 2).

Dacă *Ziua de Cluj* a optat pentru realizarea unei știri scurte, de 900 de semne, formată integral din datele din comunicat, autorul recurgând doar la reformulări, nu și la completarea informației din alte surse, *Făclia* a apelat la o altă variantă, pentru realizarea căreia, pe lângă numărul total de locuri disponibile pe județ, autorul consultă și lista publicată pe site-ul Agenției Județene pentru Ocuparea Forței de Muncă (AJOFM) Cluj, care conține situația detaliată a job-urilor libere, pe categorii, enumerându-le pe acestea în cadrul articolului. *Făclia* obține prin combinarea datelor de la cele două instituții un material de presă de peste 2.600 de semne, care, spre deosebire de exemplul *Ziua de Cluj*, ocupă în pagină locul alocat principalului articol al secțiunii, adică centrul jumătății superioare a paginii și nu coloana de știri.

Din cea de-a doua subgrupă fac parte comunicatele emise de organizații locale, care transmit informații din zona de acoperire. Printre ele se numără cele eliberate de Direcția Generală a Finanțelor Publice (DGFP) Cluj, Direcția Regională de Statistică (DRS) sau de cele două mall-uri clujene, Iulius Mall și Polus Center. În acest caz jurnalistul nu este nevoit să elimine date pe criteriul proximitate, ci se concentrează pe relevanța datelor pentru cititor. Spre exemplu, informările lunare DGFP, cu privire la activitatea direcției conțin mai multe secțiuni: situația încasărilor la bugetul general consolidat, măsuri de executare silită derulate, activitatea biroului de valorificare a bunurilor, activitatea biroului autorizari și gestionarea cazierului fiscal, activitatea biroului gestiune registru contribuabili, monitorizare declarații fiscale și bilanțuri, declarații fiscale înregistrate on-line la unitățile fiscale aferente perioadei, activitatea de inspecție fiscală, de trezorerie și a serviciilor independente.

De regulă, din lista de elemente enumerată mai sus, jurnaliștii fac o selecție a informațiilor pe care le dau spre publicare.

Vom lua ca exemplu informarea asupra principalelor acțiuni și activități derulate în martie 2012 de către Direcția Generală a Finanțelor Publice a județului Cluj, informarea trimisă ziarelor locale pe 10 aprilie. Datele au fost preluate de către două publicații dintre cele patru analizate, respectiv *Ziua de Cluj* și *Făclia*. Situația încasărilor la bugetul de stat, cu care debutează, de altfel, informarea a captat interesul redactorilor ambelor cotidiene. În timp ce *Ziua* a ales să transmită doar această categorie de informații, redactorul *Făclia*, deși a considerat tot încasările ca având cea mai mare relevanță pentru cititori, fapt demonstrat prin includerea datelor atât în titlu, cât și în lead, a inclus în articol și informații referitoare la încasarea obligațiilor restante și amenzi. Deși în comunicat celor trei categorii de date li s-au alocat trei secțiuni distincte, autorul reușește să îmbine încasările cu obligațiile restante, amenzile și numărul controalelor efectuate fiind introduse prin subtitlul – *Amenzi de 73.000 de lei* – care anunță trecerea la alt gen de informații.

Lider la materiale apărute în presă și realizate pe baza datelor furnizate în comuncate este portalul imobiliare.ro. Site-ul a emis în cele trei luni de analiză șapte comunicate de presă. Dintre ele trei au conținut valoarea indicilor imobiliare.ro, fiind informări trimise cu regularitate, la fiecare început de lună, care prezintă prețul mediu pe metru pătrat la nivel național, dar și în cele mai mari orașe ale țării printre care și Cluj-Napoca, precum și comparații ale valorilor cu alte perioade ale anului.

Celelalte patru nu se înscriu în categoria comunicatelor trimise ciclic de portal, reprezentând subiecte identificate de reprezentanții imobiliare.ro și „puse pe tavă” jurnaliștilor: *Topul celor mai scumpe apartamente la închiriat, Parterul și ultimul etaj coboară prețul cu peste 10%, Oferta de vânzare pe segmentul hoteluri și pensiuni a crescut cu 30% în decurs de câteva luni, dar și Extremele imobiliare pe orașe.*

Pe baza celor șapte comunicate au apărut 15 materiale în publicațiile analizate. Am inclus în tabelul următor atât data, numele publicației și titlul articolului apărut în presă, cât și tipul de articol în care au fost incluse datele și atribuirea articolului, deoarece, precum veți vedea în cele ce urmează, în funcție de amploarea materialului și de contribuția efectivă a autorului articolele se semnează sau nu de către jurnaliștii clujeni.

Data	Publicația	Titlul articolului	Tipul de articol	Atribuirea articolului
03.02.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Prețul locuințelor a coborât sub pragul psihologic</i>	știre	nesemnat
03.02.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Scad prețurile locuințelor</i>	știre	nesemnat
08.02.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Mănășturul se bate cu Bună Ziua pe piața apartamentelor</i>	main	semnat
10.02.2012	<i>Servus Cluj</i>	<i>Cele mai ieftine și cele mai scumpe locuințe scoase la vânzare</i>	main	semnat
10.02.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Extremele imobiliare ale Clujului</i>	main	semnat
02.03.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Piața imobiliară clujeană, "înghețată de frig"</i>	main	semnat
14.03.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Turismul românesc a ajuns pe marginea prăpastiei</i>	main	semnat
14.03.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Melody, scos la mezat</i>	main	semnat
28.03.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Cât sunt dispuși să plătească „chiriașii de lux”?</i>	main	semnat
02.04.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Vilele de lux ale Clujului</i>	main	semnat
03.04.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Primăvară optimistă pe piața imobiliară clujeană</i>	main	semnat
03.04.2012	<i>Făclia</i>	<i>Prețul apartamentelor din Cluj-Napoca a crescut ușor în martie</i>	main	semnat
03.04.2012	<i>Ziua de Cluj</i>	<i>Locuințe mai scumpe</i>	știre	nesemnat
04.04.2012	<i>Servus Cluj</i>	<i>Cluj-Napoca, locul II în topul prețurilor la apartamente</i>	știre	nesemnat
24.04.2012	<i>Monitorul de Cluj</i>	<i>Cu cât plătim mai mult pentru un apartament la etaj intermediar?</i>	știre	nesemnat

Gradul ridicat de utilizare a datelor din comunicatele imobiliare.ro poate fi explicat prin combinarea datelor cifrice cu declarații ale reprezentanților portalului și redactarea informării în manieră jurnalistică, astfel încât intervenția jurnaliștilor pentru realizarea unui astfel de material este minimă.

Datele incluse în tabel relevă faptul că știrile, materiale secundare, care au de regulă sub 1.000 de semne și sunt dispuse pe coloane sau în baza paginii, nu sunt semnate de către autori. „Fenomenul” poate fi ușor explicat. Dacă în cazul articolelor catalogate ca main-uri autorii apelează și la opinia altor specialiști imobiliari, în cazul știrilor, informația este preluată fără a aduce completări importante. Astfel, pornind de la același comunicat de presă, considerat că include date relevante pentru cititori, jurnaliștii pot opta în primă instanță pentru două variante.

Spre exemplu oferim, articolele publicate în data de 03.04. 2012 în *Monitorul de Cluj*, respectiv *Ziua de Cluj*, care au avut la bază același comunicat, tratat în moduri diferite.

Monitorul de Cluj a utilizat datele pentru realizarea unui „material mare”, apelând la opinia directorului unei agenții locale, care a fost inserată între informațiile furnizate de portal. „Prețurile apartamentelor din Cluj-Napoca au crescut în martie cu 0,6%, după o scădere de 0,8%, respectiv 0,6% înregistrată în primele două luni ale anului, potrivit datelor furnizate de portalul imobiliare.ro. Creșterea, deși puțin semnificativă procentual indică trezirea pieței, potrivit directorului general Welt Imobiliare. «În general în martie piața e puțin mai dinamică decât în lunile de iarnă, dar putem vorbi de o redresare lentă a pieței, marcată prin o creștere a prețurilor, care va fi continuată și în luniile următoare», spune Valentin Teodorescu. Prețul mediu este acum de 940 euro/mp util, cu 5% mai mic decât cel înregistrat în urmă cu 12 luni, diferența fiind cea mai mare la nivel de oraș înregistrată în țară. «În ultimele treizeci de zile, cea mai mare scădere de preț s-a înregistrat în Ploiești, iar cea mai mare creștere la Cluj-Napoca. Prețurile apartamentelor vor mai cunoaște oscilații în acest an, fiind foarte sensibile la semnalele economice, dar și politice. Astfel, modificări legislative cu impact asupra economiei sau adoptarea unor măsuri ce vizează creșterea veniturilor populației, ca reducerea CAS de pildă, vor avea un impact și asupra prețurilor locuințelor», subliniază Adrian Erimescu, directorul general imobiliare.ro”, se arată în materiul publicat în pagina de economie a ziarului local.

Spre deosebire de *Monitorul de Cluj*, *Ziua de Cluj* publică o știre scurtă alcătuită în totalitate din datele furnizate de portal. Textul articolului este redat integral mai jos.

Locuințe mai scumpe (*Ziua de Cluj*, 2 aprilie 2012, p. 5.)

Apartamentele scoase la vânzare în Cluj au cea mai mare creștere din țară în ultima lună, relevă o analiză a Imobiliare.ro. „Cea mai mare scădere de preț s-a înregistrat în Ploiești, iar cea mai mare creștere, la Cluj-Napoca”, a afirmat directorul portalului, Adrian Erimescu. După scăderi de 0,8 și 0,6% în primele două luni, în martie prețul la Cluj a crescut cu 0,6%. Indicele Imobiliare.ro pentru Cluj-Napoca în martie are o valoare medie de 940 euro/mp util. La apartamentele noi prețul mediu cerut a crescut cu 2,1%, ajungând la 895 euro/mp util.

În știrea dată ca exemplu mai sus, cu excepția primei fraze, care a fost reformulată de autor și în care s-a citat și sursa informației, restul textului nu a suferit nicio modificare, fiind practic un „copy-paste” din comunicat.

Pentru a avea o imagine a cantității datelor preluate din comunicate am analizat toate materialele expuse în tabelul de mai sus. Astfel, am contabilizat numărul de caractere ale articolului utilizând opțiunea „Word Count” din

programul Microsoft Office Word 2007, utilizând mai apoi aceeași metodă pentru a număra caracterele frazelor cu informații preluate din comunicat și inserate în materialul de presă. Pentru această operațiune am folosit și arhivele on-line ale publicațiilor.

Prezentăm în tabelul următor rezultatele:

Titlul articolului	Tipul de articol	Atribuirea articolului	Număr de semne articol (caractere+spații)	Numar de semne preluate din comunicat	Pondere în total semne
<i>Prețul locuințelor a coborât sub pragul psihologic</i>	știre	nesemnăt	2.368	2.125	89%
<i>Scad prețurile locuințelor</i>	știre	nesemnăt	851	851	100%
<i>Mănăsturul se bate cu Bună Ziua pe piața apartamentelor</i>	main	semnat	3.650	642	18%
<i>Cele mai ieftine și cele mai scumpe locuințe scoase la vânzare</i>	main	semnat	5.435	2.561	47%
<i>Extremele imobiliare ale Clujului</i>	main	semnat	3.953	2.433	62%
<i>Piața imobiliară clujeană, "înghețată de frig"</i>	main	semnat	2.567	1.627	63%
<i>Turismul românesc a ajuns pe marginea prăpastiei</i>	main	semnat	4.322	2.369	55%
<i>Melody, scos la mezinat</i>	main	semnat	5.316	1.952	37%
<i>Cât sunt dispuși să plătească „chiriașii de lux”?</i>	main	semnat	4.232	1.852	44%
<i>Vilele de lux ale Clujului</i>	main	semnat	4.064	0	ideea e copiată
<i>Primăvară optimistă pe piața imobiliară clujeană</i>	main	semnat	2.593	2.017	78%
<i>Prețul apartamentelor din Cluj-Napoca a crescut ușor în martie</i>	main	semnat	1.516	1.320	87%

Titlul articolului	Tipul de articol	Atribuirea articolului	Număr de semne articol (caractere+spații)	Numar de semne preluate din comu nicat	Pondere în total semne
<i>Locuințe mai scumpe</i>	știre	nesemnnt	553	553	100%
<i>Cluj-Napoca, locul II în topul prețurilor la apartamente</i>	știre	nesemnnt	879	879	100%
<i>Cu cât plătim mai mult pentru un apartament la etaj intermediar?</i>	știre	nesemnnt	2.272	2.272	100%

Putem observa că, cu excepția a patru cazuri, cele ale articolelor intitulate: *Mănăsturul se bate cu Bună Ziua pe piața apartamentelor*, *Melody, scos la mezat*, *Cât sunt dispuși să plătească «chiriașii de lux»?* și *Vilele de lux ale Clujului*, care își iau mai puțin de jumătate din informații din comunicatele de presă emise de portalul specializat imobiliare.ro, toate celelalte materiale de presă incluse în tabelul anterior au ca principal sursă de date analizele site-ului de anunțuri imobiliare, ajungând în cazul știrilor chiar la procente de 100%. În ceea ce privește restul articolelor, acestea sunt completate cu informații obținute fie de la reprezentanți ale agențiilor, contactați de către jurnaliști pentru exprimarea unor opinii sau pentru furnizarea de date din activitatea lor, fie din rapoartele altor organizații.

Mănăsturul se bate cu Bună Ziua pe piața apartamentelor, articolul cu cel mai scăzut grad de utilizare al informațiilor din comunicat, reprezintă un caz elocvent pentru a ilustra apelarea la surse multiple de informare. Vom reda în cele ce urmează un pasaj din material în care autorul „jonglează” cu sursele, folosindu-se atât de raportări ale instituțiilor, cât și de afirmațiile reprezentanților. „Clasamentul cartierelor în funcție de numărul de apartamente scoase pe piață rămâne similar și în funcție de ofertele din varianta online a publicației Piața de la A la Z: cele mai multe locuințe se vând în Mănăstur, Mărăști, Gheorgheni, Zorilor și Bună Ziua. În ultimii 10 ani numărul de locuințe din Cluj-Napoca a crescut de la 115.232 (în 2002) la 128.815, potrivit datelor rezultate în urma recensământului din 2011. Aproximativ 1.500 de unități se aflau anul trecut în diverse stadii de dezvoltare în Cluj-Napoca, potrivit unui raport al Coldwell Banker Transilvania. Cele mai multe dintre proiectele rezidențiale noi sunt amplasate în zona Bună Ziua - Calea Turzii. «Aceasta este zona în care s-a dezvoltat mai mult segmentul rezidențial de calitate, pentru clasa medie. Aici prețurile sunt undeva în jur de 900 euro/mp. Există și alte zone unde s-a construit mult în anii recenți, dar unde oferta se adresează unei alte categorii de cumpărători, cum ar fi Floreștiul, unde prețurile coboară la 600 euro/mp»,

a menționat Anamaria Burca, managing partner la compania de consultanță imobiliară Coldwell Banker Transilvania. Blocuri sau ansambluri de dimensiuni mai mari se află în construcție în Bună Ziua (Mao Imobiliare, Elite Grup), pe Calea Turzii (Coratim), pe Calea Dorobanților (Transilvania Construcții), în Gheorgheni (ansamblul spaniolilor de la Herce sau Studium Green, în vecinătatea Facultății de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor). «Se mai construiesc blocuri în oraș, în diverse cartiere, dar mai degrabă imobile mici, de 8-12 apartamente», a completat Burca. Piața clujeană nu duce lipsă de oferte pe segmentul rezidențial, însă cererea scăzută va dicta evoluția prețurilor, explică specialiștii din domeniu. «Scăderea intensității în sectorul creditării influențează negativ cererea, ceea ce va duce în continuare la scăderea prețurilor în segmentul rezidențial», a menționat Adrian Crivii, președintele companiei de evaluare Darian”, se arată în articolul *Ziua de Cluj*.

Un caz particular este cel al materialului de presă intitulat *Vilele de lux ale Clujului*. Dacă până acum ne-am referit la informații preluate din comunicat, în această situație datele incluse într-una dintre raportările portalului au facilitat apariția unui subiect de articol. Astfel, comunicatul având titlul *Topul celor mai scumpe apartamente la închiriat* a fost sursă de inspirație pentru autorul articolului din *Ziua de Cluj*. La doar câteva zile de la emiterea informării, jurnalistul urmează tiparul comunicatului, realizând un clasament descrescător în funcție de quantumul chiriei lunare însă nu pentru apartamente, ci pentru case. Astfel se justifică includerea articolului în tabelul de mai sus, deși nu am contabilizat ideile, ci strict informațiile preluate din raportările imobiliare.ro.

Clasamentul nu diferă ca și calitate de cel furnizat de portal, însă cantitatea de muncă depusă în acest caz de redactor este superioară celei efectuate pentru realizarea materialului de presă pe baza comunicatului. Jurnalistul a consultat oferta a 10 agenții imobiliare din oraș, comparând mai apoi maximele pe fiecare instituție, spre deosebire de emitentul comunicatului care a avut obșinea de sortare în funcție de preț a ofertei disponibile pe site, ofertă care include informații de la mai multe agenții clujene. Munca suplimentară este subliniată de autor încă din leadul articolului – „*Ziua de Cluj* a întocmit topul celor mai ridicate chirii existente în oferta principalelor agenții imobiliare locale”.

După cum s-a putut observa în tabelul care conține materialele apărute în presă pe baza comunicatelor imobiliare.ro, singurul periodic care a utilizat doar în cazul unui articol datele despre piața locuințelor este *Făclia*.

Spre deosebire de *Ziua de Cluj* și *Monitorul de Cluj*, în categoria comunicatelor utilizate cel mai des de *Făclia* se numără, cu cea mai mare frecvență, cele emise de instituții publice, de la nivel local sau național, cum ar fi Direcția Regională de Statistică, Institutul Național de Statistică, Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă și Direcția Generală a Finanțelor Publice Cluj.

Mai jos, tot printr-un tabel prezentăm o listă a articolelor publicate în perioada de analiză, având ca sursă cele trei instituții.

Data publicării	Titlul articolului	Instituția care a emis comunicatul sursă a articolului	Tipul articolului
02.02.2012	<i>Fiscul se întâlnește cu contribuabilii</i>	DGFP Cluj	știre
02.02.2012	<i>Depunerea declarației de impozit pe profit</i>	DGFP Cluj	știre
07.02.2012	<i>Depunerea situațiilor financiare</i>	DGFP Cluj	știre
09.02.2012	<i>Creștere semnificativă a cifrei de afaceri în industrie</i>	INS	main
14.02.2012	<i>Scumpiri și la început de an</i>	INS	main
15.02.2012	<i>Depunerea situațiilor financiare și a raportărilor anuale</i>	DGFP Cluj	știre
15.02.2012	<i>Completarea fișei fiscale privind impozitul pe veniturile din salarii</i>	DGFP Cluj	știre
17.02.2012	<i>Și acest an a debutat cu scumpiri la aproape toate produsele</i>	DRS	main
01.03.2012	<i>În Transilvania se construiește tot mai puțin</i>	INS	știre
07.03.2012	<i>Salariul mediu a scăzut, în ianuarie, la 1.467 lei</i>	INS	știre
09.03.2012	<i>Afacerile din industrie – în scădere față de finalul anului trecut</i>	INS	main
10.03.2012	<i>Peste 470.000 de șomeri în România</i>	ANOFM	main
12.03.2012	<i>S-a deschis sezonul angajărilor în construcții</i>	ANOFM	main
13.03.2012	<i>Ouăle în topul scumpirilor din februarie</i>	INS	știre
14.03.2012	<i>În februarie, clujenii au dat la bugetul de stat peste 284 de milioane de lei</i>	DGFP Cluj	știre
15.03.2012	<i>Depunerea declarațiilor privind impozitul pe salarii și contribuții</i>	DGFP Cluj	știre
19.03.2012	<i>Peste 100 de posturi libere pentru barmani și chelneri</i>	AJOFM	main
20.03.2012	<i>Salariul mediu net este de 1.513 lei în Cluj</i>	DRS	știre
21.03.2012	<i>Viața clujenilor s-a scumpit și în februarie</i>	DRS	main
22.03.2012	<i>România țara pensionarilor nefericiți</i>	INS	știre
02.03.2012	<i>Peste 1400 de slujbe libere la Cluj</i>	ANOFM	știre
03.04.2012	<i>În februarie, România a fost vizitată doar de 376.700 de turiști străini</i>	INS	știre
04.04.2012	<i>Costul producției industriale crește în fiecare zi</i>	INS	main
05.04.2012	<i>Afacerile din comerț merg mai bine ca în 2011</i>	INS	știre
09.04.2012	<i>Românii își cheltuie banii pe mâncare și impozite</i>	INS	main
10.04.2012	<i>În martie, România avea peste 450.000 de șomeri</i>	ANOFM	știre
11.04.2012	<i>Clujul are peste 13.000 de șomeri</i>	AJOFM	știre

Data publicării	Titlul articolului	Instituția care a emis comunicatul sursă a articolului	Tipul articolului
11.04.2012	<i>Clujenii au dat peste 326 milioane de lei la bugetul de stat</i>	DGFP	main
14.04.2012	<i>Peste 80 de slujbe libere pentru șoferi</i>	AJOFM	main
21.04.2012	<i>În Cluj, rata șomajului se menține sub media națională</i>	ANOFM	main
23.04.2012	<i>Peste 1.200 de slujbe libere în Cluj</i>	AJOFM	main
25.04.2012	<i>ANAF vrea să modifice formularul 221</i>	DGFP	știre

Pe baza informărilor primite de la cele patru organizații, *Făclia* a publicat în perioada de analiză 33 de articole dintre care 14 main-uri. Practic, cotidianul și-a asigurat materialele principale și secundare necesare realizării paginii financiare pentru mai bine de două săptămâni.

Stilul sec de relatare specific celor patru instituții este preluat și de redactorul specializat pe economie al *Făclia*. În articolul publicat în data de 21.03.2012 și intitulat *Viața clujenilor s-a scumpit și în februarie*, jurnalistul redă informațiile sub forma unei serii de cifre. „Din păcate, oricât de la minim istoric s-ar afla inflația, creșterile de prețuri continuă de la lună la lună, la toate tipurile de mărfuri. Astfel, comparativ cu ianuarie, în februarie creșterea de ansamblu a prețurilor a fost de 0,64%: cu 1,21% la mărfurile alimentare, cu 0,40% la mărfurile nealimentare și cu 0,13% la servicii. Conform Direcției Regionale de Statistică Cluj, în februarie, rata inflației, determinată pe baza indicelui prețurilor de consum, pe ansamblu, a crescut cu 1% comparativ cu decembrie 2011, fiind înregistrate creșteri de preturi la mărfurile alimentare de 1,53%, la mărfurile nealimentare de 0,80% și la servicii de 0,50%). În februarie, cele mai importante modificări de prețuri ale produselor alimentare au fost înregistrate la ouă (cu 12,70%), legume și conserve de legume (cu 5,77%), cartofi (cu 5,72%), fructe proaspete (cu 4,76%), citrice (cu 4,47%), lapte de vacă (cu 1,66%), brânzeturi (cu 0,55%), carne de bovine (cu 0,21%), unt (cu 0,15), cacao și cafea (cu 0,16%), băuturi alcoolice (cu 0,12%), făină și ulei comestibil (cu 0,04%), doar prețul zahărului rămânând stabil”, se arată în materialul de presă.

Conținutul comunicatului, calitatea acestuia sau relevanța datelor pentru cititor nu sunt singurele aspecte determinante în fundamentarea deciziei de publicare a datelor remise de companii. La fel ca orice altă afacere și instituțiile de presă trebuie să-și asigure o sursă de venituri care să se concretizeze la încheierea bilanțului cu profit pentru deținătorii business-ului, astfel că, în multe dintre cazuri, contractele de publicitate sau lipsa acestora stau în calea obligației de a informa cititorul, preluând date difuzate prin intermediul comunicatului de presă sau realizând articole în urma participării la evenimente.

Am luat ca exemplu deschiderea celui de al doilea magazin BauMax din Cluj-Napoca. Deși inaugurarea a fost un eveniment local important, retailerul de bricolaj a creat prin deschiderea noii unități încă 100 de locuri de muncă după o investiție de 20 de milioane de euro, iar la inaugurare au fost prezente

și oficialități locale, cotidienele care nu au avut contracte de publicitate cu grupul austriac nu au dat nici măcar o știre pentru a informa cititorii. *Ziua de Cluj* a publicat în ediția de marți, 27 martie 2012, la secțiunea economie articolul intitulat *Vânzările de mașini s-au prăbușit la Cluj*, iar Servus Cluj articolul cu titlul *Auditul energetic, dacă-i musai, cu plăcere*, niciunul dintre cotidiene nefăcând vreo mențiune despre inaugurare în celelalte pagini.

Dintre cele patru publicații analizate doar *Monitorul de Cluj* și *Făclia*, care au inclus în paginile lor în perioada 12-27 martie aproape zilnic machete de publicitate de-ale retailerului, au difuzat articole despre inaugurare.

Recunoștința pentru contractele de publicitate acordate instituțiilor media menționate mai sus, se simte încă din titlu. Deși, de obicei se evită menționarea numelui companiei în debutul materialului de presă, cele două cotidiene au încălcat cutuma. *Monitorul de Cluj* a titrat *BauMax a deschis cel de-al doilea magazin din Cluj-Napoca*, iar *Făclia* – *Peste 100 de angajați la noul magazin bauMax din Cluj-Napoca*.

Ambele materiale de presă conțin pasaje întregi din comunicatul emis de BauMax, având un pronunțat caracter publicitar. Astfel, jurnaliștilor „le scapă” formulări de genul „de remarcat că peste 50% dintre furnizori sunt din România, compania oferind astfel locuri de muncă nu doar în comerț, ci și în industrie” sau „cumpărătorii vor fi ajutați de profesioniști în domeniu să-și proiecteze baia, putând astfel să-și planifice mai eficient cumpărăturile”.

Pe lângă noutățile pe care le aduce magazinul, *Făclia* include un pasaj și despre implicarea grupului în proiecte sociale. „Compania are angajate peste 250 persoane cu dizabilități și oferă, anual, Premiul Social Essl, de 1 milion de euro, persoanelor care conduc cu succes o inițiativă socială privată. Primul câștigător al premiului a fost pastorul Georg Sporschill, care a înființat, în 1991, proiectul social «Concordia» pentru copiii străzii din România. Premiul a fost utilizat pentru construirea «Casei Abraham» și a unui centru de formare pentru tineri. În prezent, la BauMax sunt angajați 7 tineri din «Concordia», unul dintre ei fiind special instruit pentru a ocupa o funcție de conducere în cadrul companiei”, se precizează în text.

Din pasajele citate mai sus se poate observa că jurnaliștii uită de obiectivitate atunci când intră banii de pe publicitate în joc, încercând să pună firmele într-o lumină cât mai favorabilă, comportament care nu este deloc mai puțin de blamat decât omiterea difuzării unor informații de interes public din cauza lipsei unei legături financiare cu societățile comerciale.

Concluzii

Proximitatea informației, modalitatea de redactare a comunicatului și emitentul acestuia, dar și publicitatea pe care organizațiile o plătesc la instituțiile media sunt factori care stau la baza deciziei de publicare a informațiilor conținute de comunicatele de presă.

Odată stabilită relevanța datelor, jurnaliștii sunt puși din nou în fața a mai multe variante. Astfel au posibilitatea de a realiza o știre pe baza comunicatului sau de a redacta un main. Rezultatele cercetării au relevat că pentru realizarea materialelor de presă sub 1000 de semne jurnaliștii preiau toată informația din informările venite de la companii, instituții guvernamentale sau organizații non-profit, nepunându-și numele la sfârșitul articolului, în timp ce, dacă se dorește redactarea unui material mai amplu se apelează și la alte surse. Reprezentanții societăților locale sunt preferați atunci când sunt necesare completări, însă jurnaliștii clujeni apelează și la studii de piață pentru o mai bună fundamentare a datelor. Apar și excepții în ceea ce privește regula semnării unui articol, fiind întâlnite cazuri în care redactorii preiau comunicatul fără să aducă modificări semnificative și totuși își atribuie articolul.

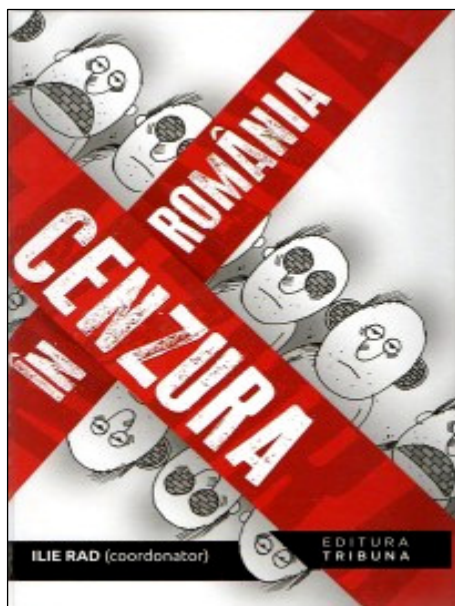
Presa locală clujeană evită să difuzeze informații care nu prezintă interes pentru publicul-țintă al periodicului, însă relevanța datelor pentru cititor nu este hotărâtoare când se ia decizia publicării, evenimentul de deschiderea a celui de-al doilea magazin BauMax din Cluj-Napoca, fiind un exemplu de dominare a publicității asupra informării cititorului.

BIBLIOGRAFIE

- Achim, Sorin, *Contabilitatea pentru manageri*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2009.
- Amarîței, Constantin, *Firma și mass-media. Managerul și ziaristii*, Editura Irecson, București, 2005.
- Briciu, Sorin, *Contabilitatea managerială*. Editura Economică, București, 2006.
- Cotleț, Dumitru; Megan, Ovidiu; Pistol, Ion, Editura Mirton, Timișoara, 2007.
- Georgescu, Iuliana; Mironiuc, Marilena, *Validarea informației financiar-contabile în contextual dezvoltării durabile*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2009.
- Lungu, Camelia, *Teorie și practici contabile privind întocmirea și prezentarea situațiilor financiare*, Editura CECAR, București, 2007.
- Pahone, Carmen, *Informația contabilă în procesul decizional*, Editura Junimea, Iași, 2005.
- Roush, Chris, *Show me the money. Writing business and economics stories for mass communication*, Lawrence Erlbaum associates, Londra, 2004.
- Tașnadi, Alexandru; Tarța, Monica, *Jurnalism economic și publicitate*, Editura ASE, București, 2006.

RECENZII – BOOK REVIEWS

Al X-lea Simpozion Național de Jurnalism, cu participare internațională *Cenzura în România – ieri și azi,* Cluj-Napoca, 28-29 octombrie 2011

Departamentul de Jurnalism al Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca a organizat, în perioada 28-29 octombrie 2011, cel de-al X-lea Simpozion național de jurnalism, cu participare internațională, cu tema „**Cenzura în România – ieri și azi**”.

Simpozionul, având și un caracter jubiliar, a fost deschis de conferința Doamnei Ana Blandiana, *De la cenzura ca formă de libertate, la libertatea ca formă de cenzură*.

Cu această ocazie, s-au lansat, în plen, cărțile: Ana Blandiana, *Cele patru anotimpuri / Proiecte de trecut*. Prefață de Vitalie Ciobanu. Postfață de Ana Blandiana,

Editura Art, București, 2011 (a prezentat: prof. univ. dr. **Ion Pop**; Ana Blandiana, *Patria mea A4*, Editura Humanitas, București, 2010 (a prezentat: dr. **Irina Petraș**).

Reamintim că simpozioanele anterioare de jurnalism de la Cluj-Napoca (toate finalizate prin publicarea lucrărilor în volume cu același titlu, tipărite la edituri de prestigiu, precum: Polirom, Tribuna, Tritonic, Limes) au fost următoarele: *Curente și tendințe în jurnalismul contemporan* (2002), *Schimbări în Europa, schimbări în mass-media* (2003), *Jurnalismul cultural în actualitate* (2004), *Presa scrisă românească* (2005), *Stil și limbaj în mass-media din România* (2006), *Forme ale manipulării opiniei publice* (2007), *Limba de lemn în presă – ieri și azi* (2008), *Jurnalismul românesc din exil și diasporă* (2009), *Documentarea în jurnalism* (2010).

La ediția din 2011 au participat, direct sau cu lucrări, cadre didactice, jurnaliști și scriitori cunoscuți din străinătate: **Brîndușa Armanca** (Ungaria), **Dan Culcer** (Franța), **Maria Danilov** și **Mihail Guzun** (Republica Moldova), **Gheorghe Săsărman** (Germania), precum și din țară: **Lavinia Betea**, **Ștefan Borbély**, **Constantina Raveca Buleu**, **Cseke Peter**, **Constantin Cubleşan**, **Bogdan Ficeac**, **Dumitru Graur**, **Györffy Gabor**, **Aurelia Lăpușan**, **Liviu Malița**, **Nicolae Melinescu**, **Mihaela Mudure**, **Gelu Neamțu**, **Viorel Nistor**, **Ovidiu Pecican**, **Irina Petraș**, **Ion Pop**, **Sorin Preda**, **Gabriela Rusu-Pășărin**, **Marian Petcu**, **Marta Petreu**, **Mircea Popa**, **Doina Rad**, **Ilie Rad**, **Romulus Rusan**, **Aurel**

Sasu, Adriana Săftoiu, Nicolae Scurtu, Emilia Șercan, Gelu Teampău, Mihaela Teodor, Robert Turcescu, Cristian Vasile, Radu Vida, Ion Zainea. Cele mai multe lucrări prezentate au fost deja publicate în volumul Ilie Rad (coordonator), *Cenzura în România*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2012.

În cea de-a doua zi a simpozionului au fost fi lansate circa 50 de volume, cu profil divers, aparținând exclusiv participanților la simpozion. Ca o noutate față de simpozioanele anterioare, menționăm faptul că toate

cărțile au fost prezentate și apoi recenzate de către doctoranzi ai Școlii Doctorale de Științe Politice și ale Comunicării, din cadrul facultății.

Publicăm, în cele ce urmează, o parte din aceste recenzii. Țin să mulțumesc colaboratoarelor și doctorandelor mele, Raluca Deac și Flavia Topan, care m-au ajutat în activitatea, nu tocmai ușoară, de colectare și corectare a recenziilor trimise de autori.

ILIE RAD

**Brîndușa Armanca, *Frontieriștii. Istoria recentă în mass-media*,
Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Curtea Veche, București, 2011**

Ceea ce surprinde cititorul, care odată ce trece de frontierele copertelor cărții *Frontieriștii. Istoria recentă în mass-media*, este titlul introducerii: „Tranziții: de la fron-

tieriști la căpșunari”. Dacă românul anului 2011 știe ce înseamnă căpșunarul și care este miza acestuia, frontieristul, prin comparație, trebuie reconstituit cu atenție, pentru că promite sau amenință să ne ducă într-o istorie gravă a României de dinainte de 1989. Introducerea în atmosfera cărții, semnată de Brîndușa Armanca, ne propune câteva surse credibile și consistente pentru relatarea adevărului istoric: cărți, biografii, filme etc., care mărturisesc despre acest interval de timp aflat sub semnul comunismului. Tot ca surse veritabile de cunoaștere a trecutului pot fi considerate: Memorialul Sighet, o parte din arhiva fostei Securități deținută de CNSAS, Institutul de Investigare a Crimeelor Comunismului din România, însă și dovezile importante pe care le găsim prin intermediul materialelor din mass-media. De exemplu, *Memorialul durerii*, un documentar realizat de Lucia Hossu-Longin la TVR.

Reconstituiri făcute în privința frontieriștilor au fost animate și de dorința de a nu dispărea întru totul dovezile existente, fapt pentru care mai mulți jurnaliști au luat în

considerare argumentul Luciei Hossu-Longin cu privire la realizarea *Memorialului durerii*: „A fost o luptă contra cronometru, pentru că bătrânii luptători dispăreau, închisorile se renovau suspect de repede, unele au și fost demolate, celulele condamnaților la moarte deveneau încăperi cochete, vopsite în culori pastel” și au pornit un demers de redare cât mai corectă a unei istorii destul de crude pentru poporul român.

Fiecare din cele 7 capitole ale cărții are un titlu sugestiv: „Li se spunea frontieriștii”, „Vedere de dincolo”, „Clandestin pe frontieră: Nadia Comăneci, Phoenix, Ion Monoran”, „Povestea frontieriștilor”, „Campanii de presă împotriva uitării”, „Pierduți în neant” și „Dialoguri despre destin și comunism”. Prin intermediul lor, autoarea Brîndușa Armanca ne oferă filmul unei lumi pe care unii dintre noi ni-l amintim pentru că l-am trăit personal, iar alții îl consideră ca fiind pură ficțiune.

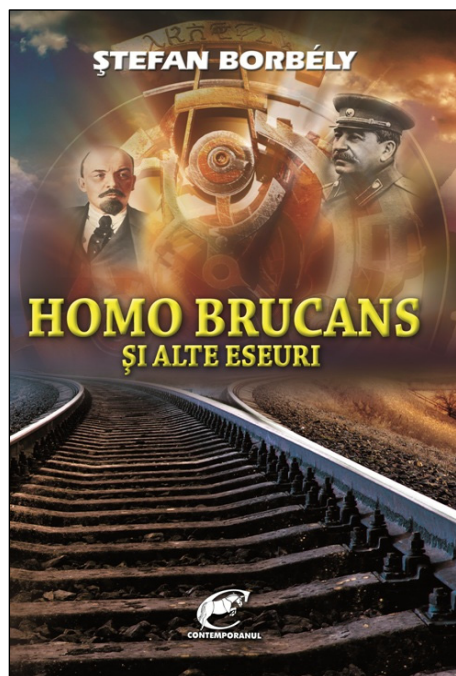
Frontieriștii sunt protagoniștii acestui material inedit adunat de autoare în cartea sa, și care ne prezintă ceea ce se poate numi exodul românilor înainte de 1989. Ei reprezintă acea categorie de oameni care încercau trecerea frauduloasă a frontierei. Însă nimeni nu cunoaște numărul precis al acestora sau numărul celor arestați și condamnați, maltratați sau împușcați de militarii în termen, cu îngăduința tacită a ofițerilor. Experiențele celor care au supraviețuit și au reușit să treacă granițele pentru a ajunge la o viață mai bună, filmul „Li se spunea frontieriștii” – realizat de autoare la TVR Timișoara, cimitirele unde sunt îngropați cei care au fost împușcați pe frontieră, procesele verbale de la Parchetul Militar din Timișoara, interviurile realizate după Revoluție de jurnaliștii dornici să afle adevărul despre fenome-

nul frontieriștilor, statisticile ONU pentru refugiați, lista victimelor în dosarele existente în 1998 în arhiva Procuraturii Militare Timiș, poveștile despre fuga peste graniță a unor celebriități din țara noastră sunt elemente semnificative care invită cititorul la un recurs la memorie. Dar mai ales, să nu uităm că pentru unii oameni, viața li s-a terminat la frontieră și pentru foarte mulți dintre ei, finalul lor tragic, este necunoscut încă și astăzi de familiile lor. Astfel de istorii tragice sunt consemnate pe parcursul cărții, care devine un document autentic de istorie a poporului român pentru perioada comunistă.

Cineva se întreba în legătură cu frontieriștii următorul lucru: „Dacă avem un Memorial al revoluției la Timișoara, un Memorial al luptei anticomuniste la Sighet, un Memorial al durerii la TVR, de ce să nu avem și un Memorial al frontieriștilor?” Și până când acest memorial să apară, putem să ne oprim asupra cărții semnate de doamna Brîndușa Armanca ca să observăm metodele și tacticile de evadare din țara noastră înainte de 1989, modalitățile de pedepsire pentru cei care erau prinși, să lecturăm poveștile frontieriștilor supraviețuitori sau a rudelor celor care au fost împușcați sau care nu au mai fost găsiți niciodată, dar mai ales să învățăm fiecare dintre noi din toate aceste experiențe dure și să nu mai lăsăm ca astfel de nedreptăți, dureri și orori să se mai întâmple.

IOAN-CĂLIN HURGOIU

**Ștefan Borbély, *Homo brucans și alte eseuri*,
Editura Contemporanul, București, 2011**

Editura Contemporanul din București ne oferă în 2011 *Homo brucans și alte eseuri*, volum în care Ștefan Borbély își decantează exigent preocupările sale interdisciplinare într-o suită de studii de înalt nivel intelectual, indicii incitante ale unor cărți de anvergură, „trădate” ludic și autocritic, în ciuda unei interdicții autoimpuse de a nu vorbi despre proiectele sale. Tot ceea ce face din *Homo brucans și alte eseuri* „expresia indirectă a unui ascetism personal avortat: indiciul unei descumpăniri și mai puțin cheia definitivă a unor soluții” – în termenii severi ai definiției autorului – se oglindește concentrat în ecuația superstiției dezvoltată cu voluptate jucăușă în *În loc de prefață: 13*, unde Ștefan Borbély teoretizează opoziția dintre propensiunea ființei umane către certitudine sistemică și accidente simbo-

lice generatoare de insecuritate. „Superstiția presupune, cred, o temporalitate secvențială aparte, bazată pe logica discontinuității calitative” – scrie autorul –, funcționând ca un agent al hazardului, capabil să submineze ordinea prin inducerea unei nesiguranțe condiționate cultural sau experiențial. Strict negativă pentru cei mai mulți, superstiția se încarcă pozitiv la palierul artisticității, firile cu înclinații artistice convertind-o în fior existențial. Altfel spus, „superstiția ține de metafizica minoră, de esență artistică a existenței, motiv pentru care a trăi mici sau mari superstiții echivalează cu voluptatea de a te abandona vieții, lăsând-o să aleagă ea momentele de intensitate estetică majoră, să te selecteze”, iar o structură atât de fascinantă de dionisiacul nietzschean și de reflexele sale literare nu poate decât să se abandoneze plăcerii hermeneutice a superstițiilor care i-au marcat benefic existența, scrupulos listate, cu mistica lui 13 în rol de mare ordonator.

Cea dintâi manifestare a superstiției discursive în ordinea volumului și în ansamblul proiectelor culturale ale lui Ștefan Borbély este consacrată unui an esențial pentru Contracultură, 1968, „*anul soarelui agitat*” (potrivit avertizărilor astronomilor, confirmate însă în sens astrologic de revoltele studențești și neliniștile politice), și *reflectărilor sale mediatice în România*. După o introducere vie în atmosfera efervescentă a lui 1968, cu accent pe spațiul american și pe cel francez, eseul investighează edulcorarea manipuloare, tulburată uneori de informații și reportaje ceva mai neortodoxe, din *Scânteia tineretului*, și analizează cu umor subtil regimul intersecțiilor dintre cele două Occidenturi paralele: cel real și cel mediativ românesc. Fascinat de personalități accentuate, autorul observă

caustic tendința „intelectualilor publici” ai anilor ‘60 de a se disciplina singuri, „din interiorul diafan al «breslei», fără să mai fie nevoie de intervenția punitivă a autorităților”.

Occidentul contracultural real face obiectul unui studiu interdisciplinar exemplar, *Intelectualitate și marginalitate în Contracultura anilor ‘60. Studiu de caz: Norman Mailer, The White Negro*, în care literatura, filosofia, filmul, psihanaliza, economia, istoria ș.a. furnizează baza complexă pentru teoretizarea relațiilor dintre marginalitate și putere și a mitizării intelectualului contracultural în trena acestor relații. Din această perspectivă, *hipsterul* lui Mailer exprimă o situație de „victimologie reactivă paradoxală”: deși reacționează amoral (în sens nietzschean), el are nevoie de un context opriment, deoarece are nevoie de provocări.

Pasiunea dihotomizantă a regimurilor comuniste capătă noi dimensiuni hermeneutice în *Cu Boris Polevoi prin orașele Americii*, eseu în care stereotipia reprezentatională a *Însemnărilor din America* (1956) intră în armonie nu numai cu literatura propagandistică a prolificului scriitor rus, ci și cu precauțiile americane. Însă ochiul critic-amuzat al lui Ștefan Borbély găsește și teoretizează ruptura, grotescul, momentele discursive trădătoare, care contrazic opoziția clară. Evoluând de la grotesc și ideologic în era postrevoluționară sovietică la entuziasm sincer și artisticitate în preambulul revoluției ruse, *Futuriștii ruși și revoluția (câteva considerații preliminare de atmosferă)* pune în lumină, pe de o parte, nietzscheana transformare a negativului în pozitiv proprie convingerii lui Maiakovski și a futuriștilor ruși că „revoluția a reprezentat un scenariu istoric oportun, prin intermediul căruia violența difuză, declanșată în oameni, a putut fi captată în interes general”, iar, pe de altă parte, disjunția timpurie dintre futurismul

rus și cel occidental, mai ales cel promovat de către Marinetti. Actor eroizat al acelei revoluții ruse în care au crezut, cel puțin până la un punct, futuriștii, Lenin devine subiectul unei analize psihoistorice provocatoare, în *Violentul Lenin*. Investigând atent encomiastica edulcorată a lui Lenin, autorul descoperă indicii involuntare ale unei personalități violente, asanate „prin disciplina obiectivă și obiectivizantă pe care o presupune strategia”.

Câteva decenii după Revoluția Rusă, visul leninist filtrat de viziunea altor câteva regimuri a reprezentat scena ascensiunii simbolice și a instrumentalizării lui Alexandr Soljenițin. În *atenția Kremlinului* ilustrează paradoxul vieții scriitorului rus: opozant înrâncenat al sistemului comunist, el este de multe ori transformat într-un pion al Războiului Rece și obligat să performeze fără voie roluri prescrise de fiecare șef de la Kremlin, începând cu Hrușciov și terminând cu Putin. Urmărind firul regresiv al comunismului sovietic și fiind intrigat de protoistoria revoluției ruse, de curente și ideile care bântuiau Rusia secolului al XIX-lea, Ștefan Borbély se întoarce la originea romanească a nihilismului – romanul *Părinți și copii* al lui Turgheniev – și face profilul propovăduitorului său ficțional – Bazarov (în „Să vedem din ce specie de mamifere face parte această doamnă...”).

Cultura și mentalitatea în România postrevoluționară constituie subiectul mai multor eseuri, începând cu *Homo brucans*, analiză percutantă și lucidă a impactului lui Silviu Brucan asupra mentalității noastre postdecembriste. Ștefan Borbély sancționează fixismul dialectic al gândirii social-economice și caracterul negativ al unor afirmații brucaniene, pune în dezbatere profecția celor două decenii până la democrație, devenită mit național, și, în siajul uriașei influențe televizate a lui Brucan, identifică doi *homini brucansi*, simbiotic legați prin

relația dintre îndoctrinator și îndoctrinat. Un pas mai departe pe scara mediatică și utilizând arsenalul psihoistoric, în *Identitatea noastră difuză pe Internet* autorul cercetează discursul identitar românesc de pe Internet în perioada 2004-2008 și izolează mutațiile acestuia, tabloul final trezindu-i anxietăți profunde legate de spectrul naționalist al ideologiei identitare viitoare. Backgroundul instrumentarului psihoistoric se conturează în *Lloyd și Spațiul intrauterin în psihoistorie*, eseuri care-l au în prim-plan pe întemeietorul disciplinei, Lloyd deMause.

Literatura română în postceausism (aspecte structurale) se concentrează în formula „conservatorismului dinamic”, corespondent al nietzscheanului exces de trecut ca simptom al unei neliniști a prezentului. O nuanțarea a subiectului aduce *Dinamica generațională a literaturii române recente*, eseu dedicat polemicii dintre Ion Bogdan-Lefter și *Echinoxul* anului 1995, opoziției dintre optzeciști și generația '90. În aceeași arie tematică, alte trei eseuri sunt consacrate unor mari personalități ale perimetrului literar românesc: Marin Mincu (în eseu omonim), Nicolae Balotă (*Imagini ale morții în Caietul albastru al lui Nicolae Balotă*) și Adrian Marino (*Cazul Marino 2010. Viața postumă tristă a unui om foarte singur*).

Avanpremieră la *Calendarele mitologiei, Cenușa – eseu de mitopoetică* constituie un rafinat exercițiu speculativ pe marginea izomorfismelor cenușii, în care desfășurarea impresionantă de straturi culturale demonstrează, dacă mai era nevoie, erudiția și suplețea cu care Ștefan Borbély se mișcă în vastul areal cultural, investigând blocurile mitologice și mutațiile hermeneutice în trecerile de la mentalitatea arhaică la creștinism. De altfel, creștinismul, raporturile sale complexe cu straturi mitologice și religioase anterioare și aspectele sale controversate ocupă un loc privilegiat în economia preo-

cupărilor autorului pentru hermeneutici biblice specifice, *Decalogul, Ce știa Pavel* sau *Diavolul și Vechiul Testament* alcătuind un triptic incitant în care exigențele academice și plăcerea speculației generează un discurs cuceritor.

Fascinat perpetuu de excepție, de ludic, de ruptură și de negativitate creatoare, autorul face un profil al *Personajului apocaliptic* și, provocat de *Deimografia* lui Cătălin Ghiță, consacră un studiu (*Omul care aduce spaima*) culturilor spaimei, cu extensii mitologice specifice, dar și cu sublinieri teoretice cu referință cultural-temporală precisă.

Ancorate biografic, *Nu pe urmele lui Eliade... și Literatura între mitologie și politică* sunt două demonstrații de sublimare a „accidentelor” vieții în reflecții culturale profunde. Tocmai dezvoltarea momentelor de ruptură, indiferent că sunt de natură biografică sau strict culturală, în discursuri speculative de profunzime, serios documentate și cu o construcție argumentativă subtilă conferă unitate acestui volum eclectic din punct de vedere tematic. Ca în mai toate volumele sale, în *Homo brucans și alte eseuri* Ștefan Borbély cedează impulsurilor unui ludic încorporat în regimul său existențial și cultural, fără să permită alterarea rigorii cercetării academice.

CONSTANTINA RAVECA BULEU

**Ștefan Borbély, *Existența diafană*,
Editura Ideea Europeană, București, 2011**

Existența diafană, cartea lui Ștefan Borbély apărută în 2011 la editura Ideea Europeană din București, continuă *Cercul de grație*, apărut la editura Paralela 45 în 2003, respectiv *O carte pe săptămână*, de la Ideea Europeană, din 2007, toate trei alcătuind o radiografie selectivă a fenomenului editorial românesc din ultimele decenii. Cu puține excepții, volumul conține cronici de întâmpinare la cărți apărute între 2007 și 2010, publicate inițial în paginile reviste-

lor *Apostrof* și *Contemporanul/Ideea Europeană*, spații de expresie ideale pentru un critic literar care își asumă cu voluptate marginalitatea eliberatoare de presiuni conjuncturale și obligații. Retractivitatea organică sublimată în direcția unei artisticități ludice condiționează și alegerea titlului, autorul mărturisind în *Către cititori* că „*Existența diafană* reprezintă, deopotrivă, un program personal și o finalitate, ca de altfel și un exorcism: de a ajunge, prin intermediul scrisului foiletonistic, continuu, deasupra mizeriei pe care o trăim, dincolo de prezentul promiscuu pe care trebuie să-l înfrângă majoritatea cărților pe care le citim”.

Martor lucid și detașat al fenomenului literar românesc actual, criticul decriptează în universul editorial recent două tendințe: pe de o parte, ideologizarea explicită sau voalată a multor volume, „decanțată din imperativul confruntării cu o realitate – cea a României postrevoluționare – care ne macină chiar și atunci când vrem să-i întoarcem, profilactic, spatele”, iar,

pe de altă parte, manifestarea tot mai accentuată „a unui sentiment al «târziului» existențial, al sfârșitului, ca și cum oboseala celor 20 de ani de după Decembrie 1989 s-ar strânge mănunchi într-un fior suicidal colectiv, înrudit tematic cu apocalipsa dominantă din alte spații de cultură”. Conștient de încărcătura thanatică, destinală sau crepusculară a textelor cuprinse în volumul său, Ștefan Borbély cataloghează actuala fază a literaturii române drept una

„de oboseală resemnată, antivitalistă, consonantă cu letargia socială și politică din jur” și, grație unei contagiuni irepresibile, vede în *Existența diafană* „o formă indirectă de melancolie participativă”.

Mai mult *participativ* decât *melancolic*, exercițiul critic al autorului pornește de la analiza volumelor recenzate și se dezvoltă grație unei coregrafii afuente interdisciplinare și decomplexate în teoretizări rafinate, strategic armate conceptual și provocatoare prin universul ideatic etalat. Indiferent că se oprește asupra unei cărți scrise de un autor consacrat sau asupra uneia aparținând unui tânăr, Ștefan Borbély scanează exigent plusurile și minusurile ei, sugerează trasee hermeneutice alternative, reface contextul sintactic al mentalităților funcționale în procesul creării și receptării ei și, deseori, speculează pe marginea destinului livresc și a coincidențelor fericite cu destinul biografic. *Recitind o carte clasică* a lui Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, reedi-

tată în 2008, criticul constată validitatea ei metodologică și utilitatea ei științifică „în miezul unei generații zgomotoase care s-a dezobișnuit să mai ia în mână cărți mai groase de 200 de pagini”. De la atitudinea reverențioasă față de seriozitatea unui om de litere de calibrul lui Paul Cornea, Ștefan Borbély trece la admirația pentru personalitatea accentuată, histrionică, a lui Mircea Horia Simionescu, surprins în *dialog cu Mihai Stan*, fără să permită pasiunii ludice împărtășite cu subiectul său să ignore golurile autobiografiei politice ale celui dintâi.

O analiză a operei unui coleg de generație – romanul *Orbitor (Aripa Dreaptă)* al lui Mircea Cărtărescu – reliefează în concluzie propensiunile evazioniste ale optzeciștilor, decantate însă diferit la romancier și la hermeneutul fenomenului cultural. Amândoi aparțin „unei istorii personale molcome, neevenimentiale”, însă, dacă cel dintâi surmontează prin imaginație „larvarul” în care l-a aruncat destinul, „recurgând la scris ca la un mecanism de redimensionare ontologică”, cel de-al doilea optează pentru un aristocratism critic relaxat, grație fascinației ludice pe care și-o asumă. De altfel, componenta ludică a personalității lui Ștefan Borbély explică parțial afinitatea cu personalitățile accentuate, la fel cum exigența sa culturală și tendința de a oferi lucrări de sinteză intră în consonanță cu respectul pentru cărțile fundamentale oferite culturii române de intelectuali de mare calibrul. Primului reflex critic îi răspunde analiza *ketman*-ul prins în angrenajul Puterii din *Supleantul* lui Petru Popescu, roman riscant din cauza umanizării familiei Ceaușescu, în vreme ce atitudinea reverențioasă pentru marile acte de cultură transpare în receptarea muncii de pionierat a lui Mircea Muthu privind sintaxa culturală a balcanismului, sintetizată în volumul *Balcanismul literar românesc*, apărut în

2008, sau a „regalului de erudiție” etalat de Cornel Ungureanu în *Istoria secretă a literaturii române*. O admirație nedisimulată indică și paginile dedicate *Literaturii române în postceaușism*, cartea lui Dan C. Mihăilescu. În seria spiritelor înrudite, criticul îl descoperă și pe Caius Dobrescu, „nietzschean adaptativ”, cu un gust aparte pentru ironic și livresc, autor al *Tezei de doctorat*, roman declarat postmodern, analizat în *Principiul bulionului*.

Preocupat de morfologia identitară colectivă, criticul găsește în discursul lui Horia-Roman Patapievic, *Despre idei & blocaje*, o platformă pentru „O provocare necesară” la dezbatere pe marginea comportamentului adaptativ în cultura română, iar în deconstrucția lui Eugen Negrici din *Iluziile literaturii române*, o perspectivă incitantă și virtual explozivă, demitizarea canonului literar românesc riscând să trezească multe animozități. Din categoria cărților „*inconfortabile*” face parte și *Trădarea criticii* a lui Nicolae Breban, al cărui profil cultural se conturează comparativ (și în cheie nietzscheană) cu traseul intelectual al lui Marin Mincu. De altfel, operei acestuia din urmă îi sunt dedicate mai multe texte din *Existența diafană*, toate alcătuind un omagiu adus omului de cultură dispărut în neființă în 2009. Un omagiu adus unui alt mare dispărut este și *Laudatio pentru Matei Călinescu*, secondat de *Ipoteze mateine*, reflecție critică asupra cărții lui Ion Vianu (*Investigații mateine*), în aceeași tonalitate fiind scrise și cele două articole consacrate moștenirii intelectuale a lui Adrian Marino.

Existența diafană oferă o imagine destul de extinsă a spațiului cultural clujean, reprezentat de operele unor scriitori precum Ion Pop, Aurel Sasu, Mircea Petean, Radu Mareș, Mihai Dragolea, Cornel Robu, Ion Vartic sau Irina Petraș. La fel de generos tratează Ștefan Borbély scriitorii tineri, multe dintre cronicile adunate în acest

volum vizând creația unor autori precum Adrian Dohotaru, Ioana Macrea-Toma, Cătălin și Roxana Ghiță, Adriana Teodorescu, Florina Codreanu sau... chiar autoarea rândurilor de față.

Substanțialele studii despre contracultură ale lui Ștefan Borbély contaminatează ipoteza hermeneutică provocatoare din *Se poate vorbi de contracultură în literatura română? Sau doar de mici subversiuni adaptative? Anul literar 1968 (Marin Sorescu: Tinerețea lui Don Quijote)*, opera aceluiași Marin Sorescu furnizând premisele unei întrebări – „A fost Marin Sorescu un precursor intuitiv al postmodernismului în critica literară?” – la care răspunsul se dezvoltă într-o demonstrație erudită și exuberantă. O altă obsesie culturală a autorului, materializată în studii și conferințe, vizează literatura apocaliptică, iar opera sa critică beneficiază din plin de acest lucru. O mostră în acest sens este cronica

la romanul *Derapaj* al lui Ion Manolescu, iar o alta este cea la romanul *Calvarium* al lui Andrei Simuț.

Marginalitatea și excepția fac parte din economia culturală privilegiată în *Existența diafană*, articolele consacrate lui Gabriel Andreescu, Silviu Lupașcu sau Liviu Ioan Stoiciu căpătând relief în această direcție, aspect deloc întâmplător dacă ne gândim la voluptatea cu care criticul își interiorizează și își sublimizează acest regim dual. Vorbind despre Dan C. Mihăilescu, Ștefan Borbély apreciază că pentru acesta critica literară reprezintă „o formă spectaculară de libertate proprie, exuberantă”, interpretare la fel de plauzibilă și în economia propriei sale personalități, amalgam de sobrietate erudită, gust polemic, ironie fină și histrionism.

CONSTANTINA RAVECA BULEU

Viorel Cacoveanu, *Interviuri literare*, Editura Porto-Franco, Galați, 2001

Viorel Cacoveanu (5 august 1937, Cluj) este un prozator, dramaturg și gazetar român. El debutează în presă în anul 1955 prin corespondențe trimise către ziarul *Sportul popular*. Urmează cursurile facultății de Filologie, iar în 1961 apare în revista *Steaua* prima lui schiță. Din 1988 face parte din redacția revistei *Steaua* unde publică aproape zilnic reportaje și anchete sociale. Exprimă în mod tranșant aspectele negative ale societății socialiste, fie în volume de proză scurtă, care se remarcă printr-o satiră acidă, fie prin romanele polițiste *Blondele întotdeauna trișează* (1971), *Un coniac pentru o fată* (1973), *Morții nu mint niciodată* (1975). Producția sa literară nu este primită cu brațele des-

chise, aceasta fiind supusă unei grile severe de cenzură. După 1989 revine cu schițe și povestiri, surprinzând din nou realitatea din viața de zi cu zi, dominată de nedreptate, discriminare, putere și corupție.

Cartea intitulată *Interviuri literare* cuprinde interviuri realizate în perioada februarie 1988 - noiembrie 1989. Cartea cuprinde 11 interviuri cu nume mari ale literaturii contemporane românești: Ioan Alexandru (poet), Ion Baieșu (scriitor), Augustin Buzura (prozator), Ion Lăncrăjan (prozator), Adrian Marino (eseist, critic), Octavian Paler (scriitor), Alexandru Paleologu (scriitor), Tudor Popescu (dramaturg), Valentin Silvestru (scriitor), Eugen Simion (critic, eseist) și nu în ultimul rând Mircea Zăciu (critic, istoric literar). Cum însuși autorul precizează în nota de la începutul cărții „Sunt interviuri despre persoana celor în cauză, despre opera lor și despre crezul lor literar.”

Scopul autorului a fost acela de a expune sub forma unor dialoguri niște mărturii și mărturisiri ale unor importante voci literare ale secolului al XX-lea.

Putem citi în această carte interviuri bogate în stări și informații. Viorel Cacoveanu este un intervievator insistent în căutarea unor răspunsuri, fără să accepte vreun refuz din partea interlocutorului, tocmai în încercarea de a-i oferi cititorului o imagine cât mai amplă, dar în același timp și precisă:

„V.Cacoveanu: Aș vrea acum să-mi spui cum lucrezi, Augustin Buzura. Să intrăm puțin în intimitatea creației propriu-zise. Știu că lucrezi noaptea...”

A.Buzura: Nu ești de acord să sărim peste această întrebare?

V. Cacoveanu: Nu renunț. Destăinuirile tale interesează cititorul, critica, poate chiar pe colegii tăi.

A. Buzura: Ma faci să zâmbesc...

V. Cacoveanu: Nu e rău... Deci, o noapte și nu o zi de muncă, așa cum obișnuit spunem. Cum arată truda ta de noapte?”

Relația cu intervievații este una de apropiere. Atât limbajul cât și familiaritatea cu care li se adresează unora dintre ei, precum și respectul pe care îl poartă acestora, îi înlesnește calea spre a pătrunde în - și a-i scoate - din zona lor de confort.

Viorel Cacoveanu se dovedește a fi un intervievator foarte bine pregătit, cunoscând viața și munca persoanelor cu care poartă aceste discuții profunde.

„Fostul «reporter» din dvs. are într-adevăr talentul întrebărilor dificile.” (Adrian Marino în *Interviuri literare*, p. 61) Viorel Cacoveanu nu se rezumă doar la dezvăluirea unor ritualuri de scriere ale interlocutorilor săi, ci caută să afle și viziunea lor asupra viitorului literaturii, urmașilor și al lumii la sfârșitul secolului al XX-lea.

Temele principale care se regăsesc în fiecare interviu sunt:

- Statutul scriitorului
- Climatul literaturii caracteristic pentru acea perioadă
- Misiunea scriitorului
- Programul unei zile de lucru
- Regrete
- Crez literar

Sunt totodată și trimiteri la multe din operele intervievaților.

Cartea este precum o pictură deosebită, plină de simboluri și trăiri profunde. Din răspunsurile intervievaților, cititorul reușește să cunoască omul din spatele colilor pictate cu versuri sau cu povești și povestiri, ce întregesc universul literaturii românești. În acest volum, Viorel Cacoveanu îmbină experiența lui jurnalistică cu cea literară și dramaturgică, oferind cititorului, prin prisma acestui volum, un amalgam de stări, în care umorul se combină cu dragostea pentru patrie, mondenitatea cu cultura, copilăria cu regretele unui scriitor matur.

Autorul se dovedește a fi un dramaturg în ceea ce privește alegerea persoanelor; se dovedește a fi un prozator prin atmosfera pe care o creează la începutul

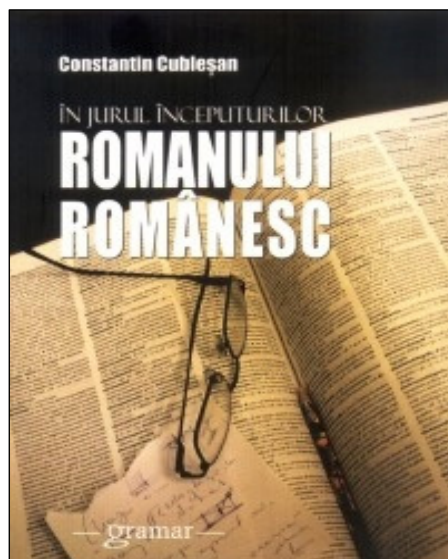
unor interviuri; jurnalist, prin felul în care formulează întrebările cu scopul de a dezvălui cât mai multe informații.

JULIA SZAMBOLICS

**Constantin Cubleșan, *În jurul începuturilor romanului românesc*,
Editura Gramar, București, 2010**

Miza pe care am descoperit-o în cartea domnului profesor Constantin Cubleșan este o întrebare a cărei gravitate îl determină pe autor să pornească într-o căutare asiduă, minuțioasă, atentă și elaborată a răspunsului. Întrebarea este: „Va fi sau nu va fi romanul românesc?”. Invitația la aventura descoperirii răspunsului ne-o face autorul prin propunerea de a ne întoarce în trecut, ca să înțelegem mai întâi de unde vine, și mai apoi cum s-a format romanul românesc. Piesă cu piesă, puzzle-ul timpului scoate la iveală secvențele esențiale ale istoriei romanului românesc. Filmul facerii romanului românesc ne propune fundalul unor **orizonturi** descrise de voci critice autorizate românești. Apoi urmează prim-planurile unor **repere** propuse de autorul însuși. Cartea *În jurul începuturilor romanului românesc* semnată de Constantin Cubleșan se împarte în două episoade intitulate: „Orizonturi” și „Repere”.

Factorii sociali, politici și economici din vremurile de început, și chiar de dinaintea apariției romanului românesc, au avut un cuvânt greu de spus în formarea sa. Lipsa accesului la educație a majorității, analfabetismul, sărăcia au împiedicat multă vreme apariția și răspândirea cărții în spațiul românesc. Odată cu dezvoltarea societății burgheze lucrurile au început să se schimbe, școlile care la un moment dat s-au retras din sfera bisericii, au deschis orizonturile celor care au intrat pe porțile lor. Cititorul român a început să fie curios de ceea ce se întâmplă în lumea largă, să fie interesat să consume

romanul, care se dezvoltase deja mult, ca specie literară în afara spațiului autohton.

În urma acestei evoluții, lectura devine o modalitate de a afla mai multe despre lumea înconjurătoare și totodată devine o posibilitate de a evada din realitatea banală. În acest tablou, autorul identifică în linii mari, trei etape de evoluție a romanului românesc. Preocuparea sa se axează însă pe punctele de vedere ale vocilor critice, care, unele stau mărturie, altele reconstruiesc evoluția romanului românesc.

Prima parte a cărții, intitulată „Orizonturi”, ne expune cu dărnicie puncte de vedere diverse de la Teodor Vârgolici la Nicolae

Manolescu sau de la Nicoale Iorga la Paul Cernea. Autorul acordă cu generozitate spațiu fiecărei voci, fără a lăsa să se întrevadă o urmă de părtinire. Tabloul în ansamblul lui este întregit de argumentele pe care fiecare critic alege să le sublinieze: Teodor Vârgolici încearcă să ne convingă că specia modernă este o formă literară nouă, care vrea să alunge din scenă romanele medievale, Ștefan Cazimir ne face cunoștință cu pionierii romanului românesc, așa cum a decis domnia sa să îi nominalizeze, Mircea Zăciu pune lupa pe specificul romanului românesc, iar Nicolae Manolescu ne propune ca început al romanului românesc, romanul pașoptist, în timp ce Paul Cernea ne trimite sugestiv la începutul începuturilor în tainele romanului românesc. Cu ajutorul acestora și a multor alora, cărora Constantin Cubleșan le oferă în cartea sa spațiu pentru argumentație, evoluția romanului românesc ni se prezintă într-o sumedenie de detalii și argumente convingătoare.

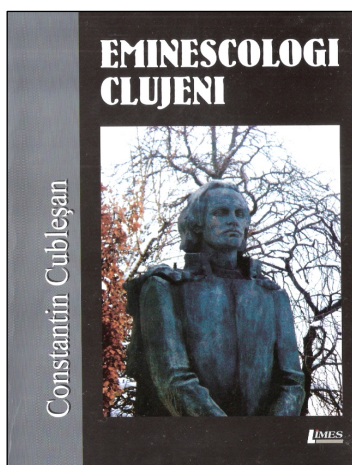
Începem să citim perspectiva autorului în a doua parte a cărții care primește din partea lui Constantin Cubleșan titlul de: „Repere”, și unde ne aduce propunerile sale de titluri de romane, pe care le deschide în capitole generoase: de la „Tainele inimii” de Mihail Kogălniceanu la „Duduca mămuca” și „Ursita” de Bogdan Petriceicu Hașdeu, de la „Serile de toamnă la țară” de Alecu Cantacuzino până la „Catastihul amorului” și „La gura sobei”. În ciuda faptului că străbatem distanță mare în timp, bogată în informații despre romanul românesc, alături de Constantin Cubleșan, acesta nu ne răspunde la întrebarea cu care ne-a provocat în începutul cărții. Preferă să-și lase cititorul, ca în urma acestor mărturii să decidă singur dacă după un traseu literar sinuos și lung, romanul românesc va mai fi sau nu. Încurajarea oferită cititorului este așa cum spune autorul în prefață: „lectura aceasta poate oferi revelații nebănuite.”

IOAN-CĂLIN HURGOIU

**Constantin Cubleșan, *Eminescologi clujeni*,
Editura Limes, Cluj-Napoca, 2011**

În această nouă carte, intitulată *Eminescologi clujeni*, profesorul Constantin Cubleșan își propune, după cum se exprimă în preambulul volumului, să urmărească activitatea cercetătorilor care s-au angajat în analiza vieții și a operei lui Eminescu, activi în spațiul universitar clujean.

Cu autoritatea pe care i-o conferă desăvârșita competență în domeniu, autorul opinează însă că în cazul Clujului nu putem vorbi de o „școală”

literară dedicată eminescologiei, în sensul tare al termenului („o personalitate puternică, un critic sau istoric literar, un scriitor care a creat în jurul său, prin propriul demers creator/creativ, un curent de idei, o mișcare de idei, un corp de idei capabil a coagula și structura în jurul său discipoli, elevi, totul exercitând o influență majoră asupra fenomenului literar”, cu principii

literare, metode de lucru și de creație împărtășite – p. 6), constatând că cercetătorii clujeni care s-au oprit asupra creației eminesciene au fost spirite independente, fiecare propunând unghiuri diferite de abordare filologică-estetică ori filozofică (Lucian Blaga, Liviu Rusu, D. Popovici, Ioana Em. Petrescu, Mircea Popa, Vasile Muscă, Rodica Marian, Ioana Bot etc.). Ulterior, însă, profesorul Cubleşan acceptă că în Cluj s-a dezvoltat, datorită acestor contribuții valoroase la studiul operei eminesciene, o „bună școală de eminescologie” (p. 234), axată în principal pe două direcții de cercetare, cea pozitivistă, inițiată de către ilustrul profesor G. Bogdan-Duică (linie rămasă fără adepți de marcă, oarecum vetustă chiar în momentul apariției ei), și cea exegetică „prin excelență, dezvoltată din comentariile pe criterii pur valorice, estetice” (p. 234), al cărei cap de serie a fost profesorul D. Popovici, și pe care se înscriu contribuțiile esențiale ale Ioanei Em. Petrescu și ale Ioanei Bot, cea care ar avea posibilitatea să formeze o reală școală de studii eminescologice, adunând în jurul său, „prin exemplul propriilor studii, temeinice, tineri cercetători” (p. 7).

Constituindu-se într-o „critică a criticii” (de grade diferite, analizând uneori texte critice dedicate altor texte critice care vizează creația eminesciană), volumul profesorului Cubleşan subliniază încă o dată, peremptoriu, că prezența marelui poet din Ipotești este una definitorie și de neeludat în cultura română, fiecare generație aducând noi contribuții, mai mult sau mai puțin inspirate, la orizontul de receptare a creației poetice, filozofice și gazetărești a lui Eminescu, în funcție și de arsenalul metodologic și conceptual al variatelor discipline de pe pozițiile cărora se realizează analizele. Această idee este exemplar ilustrată în prezentul volum prin expunerea diversității perspectivelor și a instrumentelor de investigație, impresionantă fiind bogă-

ția textelor eminesciene, care se pretează la investigații estetice, filozofice, semiotice, sociologice, psihologice, istorice, comparatiste, politice, ori chiar antropologice. Devenit un referent permanent al culturii române, fie adulat, fie contestat (din varii și adesea absconse rațiuni), Eminescu este un jalon față de care aceasta continuă să se (re)definească. Dacă din studiile exegetice dedicate creației eminesciene putem afla mai multe despre biografia acestuia, despre influențele, contextul ori scopurile scrierilor sale, aflăm, în același timp, nu mai puține despre cultura română la momentul elaborării exegezei, despre ideile vehiculate ori respinse în anumite perioade, despre sensibilități, abilități și curiozități (nu arareori asistăm la schimbări substanțiale de ton, perspectivă și deschidere în opera aceluiași critic sau istoric literar ori filozof care și-a asumat public interpretarea operei eminesciene, cele mai vizibile puncte de inflexiune fiind localizate în preajma schimbării dramatice de regim de la mijlocul secolului trecut).

Cert rămâne faptul că Eminescu este cel care a impus forma modernă a limbii române, cel care și-a dedicat existența șlefuirii expresiei și a frazei acestei limbi, cel care a dovedit, fără puțință de tăgadă, că și în limba română se pot formula atât idei profunde cât și expresii unice, care contribuie la tezaurul ideatic și estetic universal. Catalogat ca autor romantic, conservator, sau chiar reacționar în spirit schopenhauerian, Eminescu a fost totuși cel care a „ars” multe decalaje existente între tânăra cultură română (din punct de vedere al creației literare și ideatice) și cea occidentală, luată ca model, inspirând intelectualitatea autohtonă de la cumpăna secolelor, care pe anumite paliere, mai ales ulterior în perioada interbelică, a izbutit să se sincronizeze aproape perfect cu suflul intelectual european.

Cutez chiar a spune, în urma lecturii volumului *Eminescologi clujeni*, că pentru cultura română Eminescu reprezintă „holograma” ideală (ținând cont de faptul că o trăsătură esențială a hologramei este că odată casat suportul fizic al ei, fiecare fragment rezultat este capabil să proiecteze integral imaginea conținută). Cu alte cuvinte, oricât de mare ar fi distanța în timp ori cea dintre opțiunile ideologice și estetice, filonul eminescian se regăsește, la urma urmei, în creația și în imaginarul fiecărui autor de limbă română, indiferent de cana-

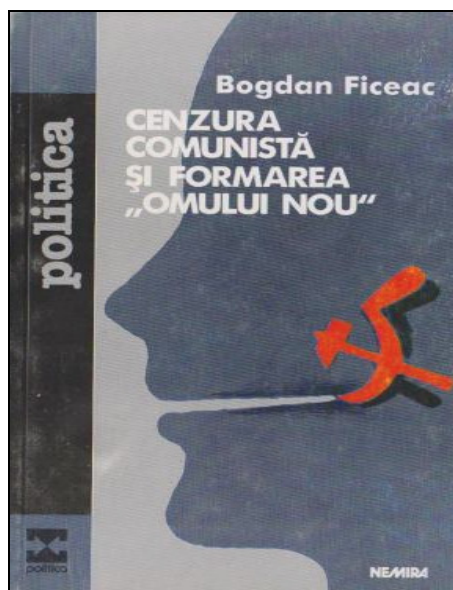
lul disciplinar prin care a pătruns în conștiința acestuia. A imagina limba română fără Eminescu este o imposibilitate, la fel cum este și imaginarea celei engleze fără Shakespeare ori a celei spaniole fără Cervantes. Așadar, nu se poate niciodată emite pretenția că „s-a spus totul” în privința creației eminesciene, deoarece aceasta continuă să se dezvolte și să-și îmbogățească sensurile odată cu fiecare evaluare competentă, pulsând în ritmul și pe traseul culturii române în ansamblu.

GELU TEAMPAU

Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, prefată de Daniel Barbu, postfață de Petru Ignat, Editura Nemira, București, 1999

Un titlu relativ scurt și la obiect. Concret, așa cum se adevărește a fi și autorul în paginile cărții mai sus amintite. Regimul totalitar și-a pus amprenta pe mai mult de cinci decenii din istoria României. În 2006, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România a elaborat un raport intitulat „Raportul final”. Acesta cuprinde principalele 21 de crime comise de regimul comunist din România, printre care:

- distrugerea partidelor politice, prin arestarea liderilor și militanților, și a continuității constituționale a statului român, prin lovitura de stat din 30 decembrie 1947, care a dus la abdicarea forțată a Regelui Mihai;
- sovietizarea totală, prin forță, a României, mai ales în perioada 1948-1956 și impunerea, sub numele de „dictatura proletariului”, a unui sistem politic despot, condus de o castă profitoare (nomenclatura), strâns unită în jurul liderului suprem;
- persecuția minorităților etnice, religioase, culturale ori de orientare sexuală;

- represiunea împotriva culturii, eradicarea valorilor naționale, respingerea artei și culturii occidentale, cenzura extremă, arestarea și umilirea intelectualilor neînregimentați ori protestatari;

- ș.a.m.d. (Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, București, 2006, p. 363).

Așadar, una dintre principalele crime comise de regimul comunist a fost și cenzura extremă. „Bogdan Ficeac îi consacră prima analiză riguros documentată pentru spațiul românesc” (Ficeac, Bogdan, p. 10), scrie Daniel Barbu în „Prefața” cărții „Cenzura comunistă și formarea omului nou”.

Bogdan Ficeac dispune de o vastă activitate jurnalistică, științifică, didactică, cineastă și literară. Printre operele sale se numără „Tehnici de manipulare”, care a apărut în cinci ediții la Editura Nemira, în 1996, 1997, 1998, 2001, 2004, iar în 2006 la editura All Beck în a șasea ediție, *India, o poartă spre eternitate* (Romcartexim, 1997), *California, mirajul Vestului* (Nemira, 1996), *Oameni de rezervă* (Știința și tehnica, 1992), *Noaptea fantasmelor* (Dacia, 1999). Bogdan Ficeac este și coautorul manualului școlar *Competență în mass media* (editat de Humanitas International și finanțat de Comisia Europeană, 2004). Cartea *Cenzura comunistă și formarea omului nou* este un eseu amplu, ce cuprinde decrete ale Marii Adunări Naționale, hotărâri ale Consiliului de Miniștri, comunicate, acte normative și alte documente care oferă textului veridicitate, originalitate și un adevăr ascuns de ochii publicului larg.

Autorul expune în pagina 37 al acestui volum obiectivele analizei, și anume:

„Lucrarea de față își propune a fi un început de drum, o fereastră deschisă către înțelegerea aceluia mecanism diabolic de pervertire a conștiințelor vizând transformarea indivizilor într-o masă de manevră amorfă, ușor de manipulat de către conducătorii sistemului totalitar”.

Consider că autorul a reușit să atingă acest obiectiv înserând în cele 126 pagini

ale cărții, 75 de pagini ce cuprind decrete și documente ce datează din timpul regimului comunist, oferindu-i astfel acces cititorului la activitatea unuia dintre cele mai puternice servicii ale regimului comunist, Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor.

Cartea cuprinde o prefață intitulată „Cenzura și producerea spațiului public”, scrisă de Daniel Barbu, un capitol cu titlul „Instrumentele consolidării unui sistem totalitar”, în care autorul face referire la remodelarea gândirii umane, apelând și la cartea lui George Orwell „1984”, în care autorul acestuia își imaginea un sistem totalitar ce tindea spre perfecțiune. O altă opera intitulată „Structura minciunii” de Piotr Wierzbicki la care face referire autorul, vorbește despre metodele de remodelare a gândirii care au fost experimentate și în România. Totodată sunt prezentate și modalitățile de remodelare a gândirii în sistemul totalitarist prin opt căi: controlul comunicațiilor umane, manipularea „mistică”, cerința de puritate, cultul confesiunii, știința sacră, remodelarea limbajului, doctrina mai presus de oameni și delimitarea socială, acestea fiind ancorate și în cealaltă carte a lui Bogdan Ficeac, *Tehnici de manipulare*.

Cel mai vast capitol din această carte, „Instituționalizarea cenzurii în România”, prezintă modul în care își exercita Direcția Presei și Tipăriturilor activitatea. În data de 30 mai 1975 a fost înființat Comitetul pentru Presă și Tipărituri, care „controla modul de aplicare a normelor legale privind imprimarea mijloacelor de informare publică în tipografii, dădea acordul la exportul publicațiilor, tipăriturilor, imprimărilor grafice pe peliculă și film etc.” (Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă și formarea „omului nou”*, p. 35) În acest capitol, autorul redă documente din acea perioadă.

„În loc de încheiere” autorul precizează limitele analizei pe care a făcut-o, men-

ționând că documentele prezentate reprezintă doar o infimă parte a conținutului miiilor de dosare ce conțin activitatea instituției care se ocupa de cenzură.

În postfața intitulată „Schiță istorică privind autocenzura fricii în presă”, autorul face referire la „Testamentul roșu kremlinez”, care cuprinde 45 de puncte și conține metodologia manipulării și cenzurării.

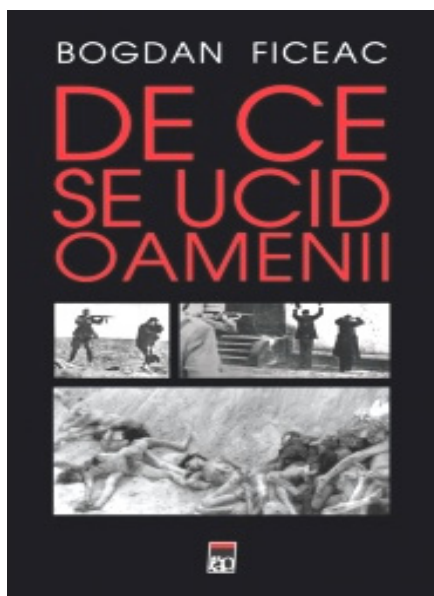
Cartea lui Bogdan Ficeac este o lectură facilă, chiar dacă dispune de un conținut bogat în informații. Autorul folosește un limbaj pe înțelesul tuturor, susținându-și argumentele cu exemple concrete. El este în același timp și coerent în agresivitatea

critică, oferindu-i cititorului posibilitatea de a trage concluzii, analiza fiind construită într-un mod logic.

Cenzura comunistă și formarea „omului nou” este o sinteză bazată pe o documentare minuțioasă, dar și cu un aport semnificativ provenit din bogata cultură generală a autorului. În același timp poate fi simțită și o fină ironie strecurată printre rânduri, care oferă o notă critică regimului comunist, care și-a pus amprenta asupra poporului român timp de cinci decenii.

JULIA SZAMBOLICS

**Bogdan Ficeac, *De ce se ucid oamenii*,
Editura RAO, București, 2010**

Mărturisesc că există titluri de cărți care mă descumpănesc în același timp în care mă intrigă. *De ce se ucid oamenii*, titlul ales de către Bogdan Ficeac pentru varian-

ta publicată a tezei de doctorat a domniei sale, este un astfel de specimen, și nu atât datorită faptului că ar dezvălui orori inexplicabile (deși o face), cât datorită imposibilității de a formula, cel puțin deocamdată, un răspuns unic și pertinent la această dilemă (*Adevărul despre găurile negre ori Esența lui Dumnezeu* etc., ar putea constitui alte exemple greu de digerat, dacă nu chiar descurajante, pe aceeași linie). Demarând însă lectura lucrării, această neîncredere epistemologică justificată înaintea oricărui proiect aparent prea ambițios se disipează, autorul dovedindu-se un cercetător onest, conștient de dificultățile inerente acestui demers, refuzând orice compromis în privința acribiei și a rigorii metodologice.

Pornind de la constatarea că în regnul animal omul se distanțează de toate celelalte vietăți în primul rând datorită rațiunii, „atribut fundamental al ființei umane” (p.12), dar și datorită uciderii semenilor, o „constanță a civilizației umane” (p.12), în moduri de neregăsit în cazul altor animale, autorul își

enunță de la început scopul întregului efort: „să ofere o viziune unitară, sintetică asupra naturii intime a agresivității umane și asupra funcțiilor sociale ale acesteia, să evidențieze premisele și cauzele comportamentului violent, caracteristice exclusiv speciei umane” (p. 17). În cele din urmă, această discuție reprezintă un aspect al eternei și probabil insolubile dileme: cât este natură și cât este cultură în existența umană, dacă nici chiar poziția bipedă nu este un dat definitoriu pentru om, ci o deprindere culturală (după cum reiese din cazurile copiilor crescuți de către animale ori izolați drastic pe durata primilor 12 ani din viață, anii în care se învață dimensiunile esențiale ale umanității, precum limbajul, conștiința de sine și cea socială etc. – pp. 148-181).

Evident, această intenție nu putea fi realizată cu instrumentar monodisciplinar, arsenalul teoretic și metodologic fiind împrumutat din discipline variate însă interconectate, precum psihologia, antropologia, sociologia, istoria, politologia, filosofia și chiar fiziologia. A ceda tentației facile de raportare la această carte ca la un compendiu jurnalistic ori statistic al situațiilor, evenimentelor și personalităților care au îmbogățit impresionantul și stânjenitorul bagaj de oroare al umanității înseamnă a rata, fatalmente, ținta întregului discurs, deoarece miza cărții nu este expozitivă, ci comprehensivă.

Lucrarea este structurată în patru părți, fiecare cuprinzând mai multe capitole, organizate pe un traseu argumentativ cursiv, convingător și, nu în ultimul rând, elegant (valențele estetice ale scrisului lui Bogdan Ficeac transpar din fiecare pagină, lectura devenind de funcția informativă și reflexivă, o delectare).

Astfel, prima parte, intitulată *Teorii despre agresivitate*, reprezintă cadrul teoretic al întregii construcții, în care sunt prezentate direcțiile disciplinare de atac asupra temei,

pe cinci paliere principale, înțelegând teoriile psihanaliste, ale învățării sociale, cele cultural-antropologice, ale frustrării și privării relative și mai cu seamă cele etologice, dezvoltând incredibila complexitate a fenomenului agresivității umane, fără de care istoria, politica, societatea sau cultura nu pot fi înțelese. De altfel, contribuția lui Irenäus Eibl-Eibesfeldt, venind din câmpul disciplinar etologic, constituie principala sursă teoretică și argumentativă pentru această demonstrație.

În partea a doua, *Psihicul uman, un univers misterios*, autorul sondează psihismul uman din perspectivă fiziologică, atrăgând atenția că deși omul este o ființă eminamente culturală și că această dimensiune învățată îl diferențiază de toate celelalte vietăți, fundația acestui edificiu psihic este construită biologic, sistemul nervos, personalitatea, sentimentele ori instinctul fiind concepute de neeludat într-o încercare de înțelegere a omului ca ființă integrală.

Cea de-a treia parte, *Funcțiile sociale ale agresivității*, introduce concepte-cheie pentru întreaga întreprindere, precum teritorialitatea, ierarhia, obediența ori norma, înscriind discuția în spațiul concret al relațiilor interumane, unde agresivitatea se dovedește a fi o forță formatoare.

În fine, în ultima parte, *Violență și societate*, atenția autorului se fixează asupra aspectului concret al agresivității, violența. Pe lângă prezentarea diverselor clasificări ale violenței, în care se regăsesc violența autodirecționată, cea interpersonală ori cea colectivă, este introdus în final și un capitol dedicat violenței virtuale, în care sunt inventariate efectele psihice ale sistemelor actuale de comunicare și ale canalelor de divertisment, capitol în care unele nuanțe profetice sunt de neevitat.

În concluzie, „agresivitatea are un rol pozitiv fundamental în supraviețuirea individului și în menținerea speciei” (p. 374), iar

ritualizarea ei „evită confruntările distructive, formează legături puternice între membrii grupului, inclusiv sau mai ales relații de prietenie, favorizează cooperarea și cristalizarea unor structuri ierarhice vitale pentru coeziunea și buna funcționare a grupului. Ritualizarea agresivității, prin consolidarea legăturilor între indivizi, a dus la formarea unei funcții cu totul noi: comunicarea.” (p. 375).

Cutez a mai afirma că în această carte ne putem regăsi, într-un fel sau altul, fiecare dintre noi, deoarece atâta timp cât avem canini suntem capabili, cel puțin simbolic, să ne devorăm semenii. Dar conștientizarea

acestui fapt, la care lucrarea lui Bogdan Ficeac aduce o contribuție semnificativă, este primul pas spre punerea la adăpost de propriii noștri canini.

Blindată teoretic, abundentă în exemple edificatoare, clarificând concepte esențiale precum disonanță cognitivă, obiceiuri-supapă, stare ferală ori pseudo-speciație culturală, cartea lui Bogdan Ficeac este o apariție salutară, matură, absolut necesară în spațiul academic românesc. Îmi exprim speranța că în cel mai scurt timp ea va fi inclusă în bibliografia obligatorie a tuturor disciplinelor sociale.

GELU TEAMPĂU

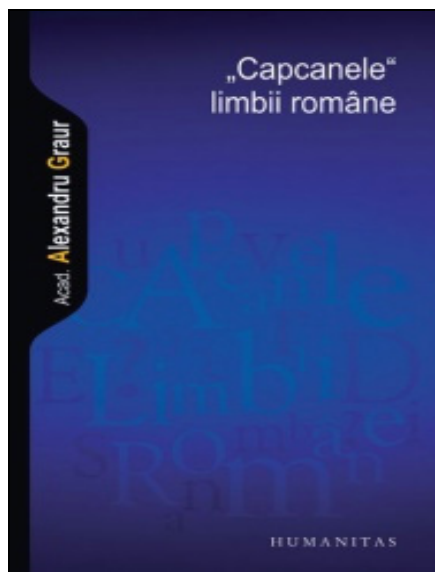
Alexandru Graur, „Capcanele” limbii române,

Editura Humanitas, București, 2009

Unul dintre cei mai cunoscuți lingviști români, autor a numeroase studii de specialitate, abordează, în cartea domniei sale („*Capcanele” limbii române*, Editura Humanitas, București, 2009), o temă de interes public: *capcanele limbii române* sau *normele de scriere și vorbire corecte*. Este vorba de o lucrare de referință, ce dezvăluie cititorilor probleme controversate de limbă și subtilități gramaticale care explică generarea erorilor lingvistice frecvente în rândul vorbitorilor.

Volumul inventariază și analizează erorile frecvente din limba română, oferind explicații pe baza unor exemplificări ale expresiilor intrate în uzul limbii noastre, însă folosite greșit în multiple domenii.

„Pentru un lingvist, greșală este orice abatere de la normele limbii, de la sistemul ei de funcționare. Prin urmare, atunci când cineva transformă adjectivul *complet* în

complect (luându-se după adjective neînru-dite, dar în parte asemănătoare, ca *direct*, *perfect* etc.) comite o greșală. Dar dacă

pe încetul forma nouă se generalizează, dacă marea masă a vorbitorilor o adoptă, atunci devine «corectă», căci bine e așa cum vorbește lumea, iar lingvistul nu mai are altceva de făcut decât să explice pe ce cale s-a produs schimbarea», afirmă academicianul Alexandru Graur în „Capcanele limbii române” (Graur, 2009, p.12).

Domnia sa abordează și tratează, în cartea menționată, greșelile limbii române care sunt, în mare măsură, generate de invazia de termeni străini și propagate de vorbitorii de rând, cauza principală a existenței acestor erori fiind dată atât de ignoranța vorbitorilor, cât și de utilizarea greșită a cuvintelor-neologisme care au fost deja asimilate de fondul lexical românesc și care și-au câștigat un statut normativ bine delimitat.

Influența engleză asupra limbii române are o vechime de peste un secol și jumătate, timp în care s-a exercitat, la început, mai puțin direct și mai mult prin intermediul altor limbi, în special franceza. Pentru secolul trecut, chiar dacă nu cercetăm presa și alte documente de epocă, avem mărturia operelor literare ale lui C. Negruzzi, Ion Ghica și, ceva mai târziu, I.L. Caragiale, cu renumitele sale *High life* și *Five o'clock*. Influența engleză s-a dezvoltat mult după al doilea război mondial, oricâte frâne i s-au pus în regimul totalitar (Avram, 1997, p. 7-8).

„Ospitalitatea românilor față de noătățile lexicale de import este o realitate frecvent subliniată de specialiști care continuă să se manifeste și astăzi, prin contribuția multor categorii de vorbitori. Este adevărat că în unele cercuri s-a înregistrat, la un moment dat, o reacție de panică, mai ales în fața „invaziei anglicismelor”. Lingviștii au încercat să calmeze spiritele, îndemnând la încredere în capacitatea de selecție și asimilare a limbii române, verificată în atâtea alte „invazii” anterioare.

Rezistența cea mai înverșunată a „conservatorilor” s-a manifestat și este încă activă în zona „cuvintelor altoite”. Pare ciudat la prima vedere, dar cele mai multe asemenea îmbogățiri semantice apar tocmai la neologisme, mai ales la acelea pe care, din anumite motive, le-am împrumutat „în rate”. Exemplul cel mai la îndemână este anglicismul *interviu* (Gruică, 2006, p. 15).

Lucrarea de față exemplifică utilizarea unor expresii ce conțin împrumuturi din engleza britanică și americană, aflate în curs de adaptare la sistemul limbii române. Această particularitate le deosebește atât de împrumuturile complet asimilate, cât și de cele care și-au păstrat integral caracterul străin – așa-numitele *xenisme* sau *străinisme* (Stoichițoiu-Ichim, 2006, p. 29).

Pe baza studiului expus în cadrul acestei cărți, cititorul poate deduce care ar putea fi definiția anglicismelor, percepute ca „expresie proprie limbii engleze, cuvânt de origine engleză, împrumutat de o altă limbă, încă neintegrat în aceasta” (Marcu, Maneca, 1978, p.68). De asemenea, lucrarea propune, indirect, prin caracterul său analitic, câteva definiții corespunzătoare termenilor înrudiți cu „anglicism”: *franțuzism* – s. n., neologism de origine franceză, neintegrat în limba din care a fost împrumutat; *germanism* – 1. s.n., cuvânt, expresie proprie limbii germane, cuvânt de origine germană pătruns într-o altă limbă și neintegrat de aceasta. 2. germanitate; *hispanism* – s. n., cuvânt, expresie proprie limbii spaniole, pătrunsă într-o altă limbă și neintegrat în aceasta; *italienism* – 1. s. n., cuvânt, expresie, element de jargon de origine italiană. 2. curent lingvistic inițiat de I. Heliade Rădulescu, care urmărea apropierea, prin mijloace artificiale, a limbii române de limba italiană. 3. habitudine, caracter italian (Manea, 2004, p. 47).

Academicianul Alexandru Graur manifestă aceeași poziție distinctă în lingvistica românească precum cea ilustrată de lingvista Tatiana Slama-Cazacu, pentru care „invazia brutală de termeni străini” (echivalentă cu o „pulbere de false diamante”) reprezintă una dintre tehnicile de manipulare la care apelează puterea în scopul distorsionării și obscurizării comunicării reale și/sau pentru „mascarea” unor realități nefavorabile ei (Stoichițoiu-Ichim, 2006, pp. 11-12).

Frecvența ridicată a termenilor străini existenți în structura fondului lexical românesc este demonstrată de autorul „Capcanelor limbii române” prin expunerea unui număr mare de exprimări pleonastice care sunt generate de lipsa de cunoaștere, de către vorbitor, a semanticii unor termeni străini: *a aduce un aport, prefer mai bine* etc. Pe de altă parte, dorința vorbitorilor de a accentua un oarecare mesaj transmis duce la o supraîncărcare semantică a exprimării, prin utilizarea unor cuvinte cu sens identic: *exact la fel, exclusiv numai, babă bătrână* etc.

Convins fiind de faptul că „prepozițiile noastre sunt actualmente într-o fază de totală prefacere și exemple de inovații se întâlnesc la tot pasul” (Graur, 2009, p.111), autorul cărții realizează un vast inventar al prepozițiilor limbii române care au numeroase sensuri și valori și, implicit, pot genera confuzii în mintea vorbitorului de rând. Din paginile lucrării, cititorii pot afla care sunt formele acceptate de normă ale unor expresii precum: *cerere de concediu / cerere pentru concediu*.

Vorbind despre puterea semantică a cuvintelor, era firesc ca autorul studiului să arate cititorilor percepția domniei sale în ceea ce privește ordinea cuvintelor în alcătuirea unor mesaje enunțative: este

vorba, și în acest caz, de influențele limbilor engleză și franceză, care tratează diferit locul adjectivului față de substantivul pe care îl determină.

Cuvintele înțelese greșit din contextul utilizării lor, termenii confundați cu alte cuvinte care au sens diferit, termenii așa-zisi „pretențioși” (care produc, în rândul vorbitorilor, confuzii evidente în ceea ce privește aria lor semantică), cuvintele compuse prin derivare cu prefixe și sufixe reprezintă particularități tematice în amplul studiu de caz al academicianului Alexandru Graur.

Asemeni unui veritabil ghid de supraviețuire (lingvistică), lucrarea de față vine în întâmpinarea cititorilor, oferind soluții clare în ceea ce privește corecta utilizare a limbii române. De asemenea, cartea reprezintă, prin vasta exemplificare a greșelilor de limbă, un îndemn pentru orice vorbitor al limbii române: studierea gramaticii și a ortografiei, atenția acordată vocabularului folosit și, nu în ultimul rând, deprinderea de a vorbi și de a scrie nepretențios sunt repere clare pe care trebuie să le urmărim, pentru a stăpâni în mod corect limba română.

MIHAELA MUREȘAN

**Alexandru Graur, *Mic tratat de ortografie*,
Editura Humanitas, București, 2009**

Volum reeditat grație sprijinului domnului Dumitru Graur – fiul regretatului academician Alexandru Graur –, *Micul tratat de ortografie* (Editura Humanitas, București, 2009) reprezintă un veritabil manual de scriere corectă, care poate fi perceput și ca un ghid de analiză gramaticală.

Lucrarea este amplă și cuprinde capitole vaste care tratează problemele controversate ale ortografierii limbii române.

Pentru început, autorul *tratatului* realizează o introducere în ceea ce privește sistemul semantic numit *limbă*, delimitând limba scrisă de cea vorbită și prezentând un scurt istoric al actului scrisului, tocmai pentru a atrage atenția cititorului asupra necesității revizuirii scrierii, de-a lungul timpului.

Această abordare a întregului studiu îi conferă acestuia, în percepția cititorului, un statut aparte: prin lecturarea *tratatului de ortografie*, se stabilește o relație de încredere între cititor și autor, bazată pe respectul pe care academicianul Alexandru Graur îl câștigă din felul în care reușește să analizeze toate situațiile lingvistice prezentate în volum. În acest fel, cititorul parcurge *Micul tratat de ortografie* cu cea mai mare încredere și apelează la această carte pentru a se informa în ceea ce privește știința limbii.

Așa cum afirma lingvistul Eugen Coșeriu, limba este o „știință”, ea învățându-se de la cei care „vorbesc mai bine”, de la cei care *știu* (sau se presupune că ar ști), și nu de la cei care nu o stăpânesc (Coșeriu, 1997, p. 76). Cititorul compară totdeauna „știința” sa cu aceea a lingvistului și e doritor să afle și să învețe cât mai multe lucruri despre corectitudine și greșală.

Cartea amintită nu este, de fapt, nici pe departe un tratat mic – adică, de mărimi reduse, așa cum autorul specifică, cu deosebită modestie, în titlu. Din contră, este vorba de o analiză extrem de minuțioasă a semnelor ortografice și a greșelilor de ortografie românești, care face dovada unui aspect calitativ ridicat – prin faptul că explicațiile sunt date din punct de vedere normativ, însă într-un stil accesibil cititorului –, dar și a unei laturi cantitative deloc de neglijat – evidențiată de numărul ridicat de tematici abordate și discutate în acest volum.

Așadar, parcurgând lucrarea, cititorul află, într-un mod firesc, faptul că limba română are un caracter fonetic și reușește să asimileze această informație cu bucu-

ria de a ști că stăpânește, iată, o scriere fonetică ce este chiar mai democratică în comparație cu alte tipuri de ortografii, deoarece „pune știința de carte mai la îndemâna celor care nu pot acorda prea mulți ani învățării” (Graur, 2009, p.22).

În continuare, lectorul percepe la nivel gramatical toate caracteristicile unui mesaj sau ale unui simplu enunț care, în funcție de trăsăturile normative ale analizei gramaticale, este denumit *propoziție* sau *frază*. Importanța semnelor de punctuație într-o astfel de formulare este vitală, după cum demonstrează autorul, care oferă exemple grăitoare, preluate atât din media românească, cât și din viața de zi cu zi: *punctul, punctul și virgula, virgula, cele două puncte, punctele de suspensie* sunt semne ortografice care marchează nu doar corectitudinea lingvistică, dar sugerează stările afective și imprimă o anumită încărcătură semantică mesajului transmis.

Relația de coordonare a propozițiilor, analiza gramaticală la nivelul frazei, utilizarea semnelor de punctuație în propoziție și în frază devin teme de reflecție pentru cititori, mai ales pentru că sunt însoțite de exemple ce conțin formulări interesante și provocatoare pentru actul de gândire: *Cine nu muncește toamna nu va culege nimic* (Graur, 2009, p.49) reprezintă un enunț care, în mod cert, va ridica cititorului semne de întrebare privind identitatea subiectului care săvârșește acțiunea.

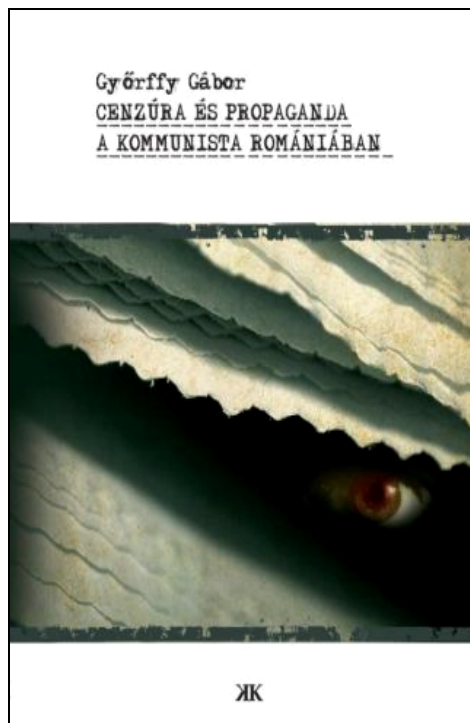
O altă abordare a studiului, realizată la nivel teoretic dar și explicativ este cea a transcrierilor de texte care utilizează semnele citării, diferite tipuri de paranteze (marcate după sistemul anglofon sau după cel francofon), ghilimelele care au multiple întrebuințări, apostroful și alineatul – ca semn distinct pentru marcarea ideilor.

Academicianul Alexandru Graur continuă să uimească cititorul prin etalarea logică a tuturor trăsăturilor *cuvântului*, care este prezentat ca necesitate de exprimare a realităților extralingvistice noi; în acest fel, *micului tratat ortografic* i se imprimă caracteristici pragmatice, deoarece abordarea autorului este una semiotică, însă extrem de accesibilă. Gramatica normativă intră în joc și vorbitorul de rând își va putea perfecționa cunoștințele în ceea ce privește corecta utilizare a unor exprimări/formulări precum: *numai și nu mai, altfel și alt fel* etc. Derivarea cu sufixe și cu prefixe, explicația ortogramelor, prescurtarea în nume, cuvinte și în alte formule, semne și litere speciale, dinamica flexiunii verbale și nominale, problemele controversate ale pluralului unor substantive devin teme extrem de interesante, tratate, exemplificate și detaliat explicate în studiul care devine din ce în ce mai captivant.

Pe lângă caracterul științific al lucrării – imprimat, desigur, de valoarea academicianului Alexandru Graur, cartea dezvăluie cititorilor o latură aparte, aceea a existenței unui nucleu familial: este vorba de paginile de început, semnate de fiul Dumitru Graur și care realizează un portret înduioșător al tatălui care își veghează fiul cu o dragoste părintească pe care copilul a resimțit-o mereu, de-a lungul timpului. Putem conchide, fără să stăm pe gânduri, că academicianul Alexandru Graur a fost și rămâne un părinte absolut, nu doar pentru fiul său, ci și pentru gramatica limbii române.

MIHAELA MUREȘAN

Győrfy Gábor, *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában – Cenzură și propagandă în România comunistă*, Editura Komp-Press, Cluj-Napoca, 2009

Cartea lui Győrfy Gábor, *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában* (Cenzură și propagandă în România comunistă) apărută la editura Komp-Press din Cluj-Napoca în 2009 constituie o cercetare amplă a funcționării instituțiilor de cenzură și de propagandă din România comunistă, analizând preponderent efectele acestora asupra minorității maghiare din țară. Cartea purtând subtitlul de "Limitarea opiniei publice maghiare din România în perioada dictaturii comuniste" își propune să evidențieze bazele ideologice a controlului opiniei publice și efectuarea în practică a acestora în funcție de schimbările doctrinelor de exercitare a puterii.

În prefața cărții, autorul delimitează teoria abordării culturale a comunicării, din perspectiva căreia mass-media nu este doar un instrument a transmiterii informațiilor, ci este un mediu pentru prezentarea și întărirea unor ideologii. În acest sens mass-media nu doar transmite, ci participă creativ în formarea normelor sociale, pe baza unor reguli creând o realitate virtuală. Astfel ea joacă un rol foarte important în procesul de creare a unei rânduii sociale bazate pe coeziune prin validarea și deținerea valorilor comune, fapt care se consideră a fi la fel de crucial pentru societățile democratice, cât și pentru cele dictatoriale, iar apariția cenzurii și a propagandei se suprapune cu dezvoltarea sistemelor mass-media, rolul lor constând în conservarea structurilor puterii. Autorul prezintă succint că cerința de bază a preservării puterii în sistemele totalitariste consta în controlul instrumentelor mass-media: „Cenzura comunistă a alungat din opinia publică elementele diferite față de imaginea lumii definită de ideologia dominantă, iar propaganda a umplut aceasta cu elementele prestabilite” (p.10).

După o scurtă prezentare a istoricului cenzurii și a propagandei, cartea lui Győrfy Gábor se desparte în trei mari capitole cu titlul de *Cenzură și propagandă în epoca stalinistă (1944-1953)*, *Cenzură și propagandă în perioada crizei ideologie (1953-1965)* și *Cenzură și propagandă în epoca Ceaușescu (1965-1989)*. În prima parte a fiecărui capitol autorul prezintă ideologia dominantă a perioadei cercetate, precum și evenimentele istorice relevante în formarea acesteia pe plan global și național.

În cele ce urmează analizează în detaliu efectele acestor ideologii asupra instituțiilor de controlarea presei, instrumentele de cenzură și propagandă folosite în România. Pornind de la ideologia stalinistă și dezvoltarea instituțiilor de control asupra opiniei publice, ne prezintă prin exemple concrete transformarea ideologiei până la cultul personal al lui Ceaușescu, și efectele acestei transformări asupra funcționării mecanismului de control, a instrumentelor de cenzură și propagandă.

În cartea sa, autorul dă dovadă de o cercetare de lungă durată a documentelor perioadei studiate, fapt demonstrat și de multitudinea datelor și citatelor utilizate, care prezintă în amănunte demersurile din România comunistă în privința cenzurii și a propagandei.

Pe lângă parcurgerea cronologică exactă a funcționării și a transformării instituțiilor de control a presei pe plan național, regional și local, citatele din hotărârile de stat, directivele date și discursurile, memoriile persoanelor implicate relevante și convingerile, limbajul de lemn al unei epoci totalitariste.

În cele trei capitole autorul studiază obiectivele cenzurii și ale propagandei specifice ideologiei epocii, transformarea acestora uneori într-un mod aproape contradictoriu, precum și eforturile depuse în privința executării acestora, diversitatea instrumentelor folosite în atingerea scopurilor și efectele concrete asupra comunicării publice, analizând strânsa corelație între instituțiile de control și rețeaua partidului comunist.

Vizând cenzura și propaganda în mass-media, în același timp Győrfy Gábor analizează și prevederile acestora asupra literaturii beletristice și de specialitate, prezentând controlul efectuat asupra activității artistice și delimitarea ideologică a rolului artistului, scriitorului.

În cartea sa autorul se bazează preponderent pe exemple preluate din comunicarea scrisă, amintind doar câteva cazuri din domeniul audio-vizualului, fapt care se explică și prin comunicarea dominantă specifică perioadei cercetate. Analiza detaliată în marea majoritate se concentrează asupra efectelor cenzurii și a propagandei comuniste asupra publicațiilor maghiare din România, exemplificând cu date concrete (blocarea textelor, apariția/dispariția publicațiilor, schimbarea redactorilor, instruirea lor) controlul exercitat asupra opiniei publice a minorității maghiare și rolul acestuia în relațiile sociale din țară.

Cartea lui Győrfy poate fi considerată un studiu detaliat a opiniei publice controlate din România comunistă, care contribuie la interpretarea relației dintre puterea comunistă și metodele de afirmare publică. Studiul prezintă structura presei pe care a moștenit-o țara după '89, și care, după afirmațiile autorului, din cauza stereotipurilor existente „pentru o perioadă îndelungată a fost incapabil de a crea o comunicare publică liberă, realmente funcțională, deoarece în fond se baza pe tradițiile structurii presei autoritare și controlate de sus” (p.11).

SZAFI SZENDE

**Liviu Malița, *Teatrul românesc sub cenzura comunistă*,
Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009**

Teatrul românesc sub cenzura comunistă, lucrare semnată de Liviu Malița și publicată în 2009 de Casa Cărții de Știință, este o prezentare completă și complexă a „instituției” cenzurii, a influenței și transformărilor pe care aceasta le-a operat asupra artei dramatice românești.

Autorul a selectat și interpretat secvențe din procesele verbale de ședință și din scrisorile-răspuns pe care Comitetul de Lectură le expedia către cei interesați, astfel încât cititorul își poate forma o imagine clară asupra tematicii care trebuia respectată de către scriitori, chiar dacă aceasta era fluctuantă, în fapt, a termenilor și asocierilor de termeni care trebuiau evitate, a sentimentelor pe care actorii trebuiau să le redea dacă interpretau un burghez sau un „om al muncii”, practic a unei liste întregi de îngrădiri care redau amplexarea limitărilor la care era supus textul de teatru și punerea în scenă. „Sumara analiză a acestor procese verbale lasă să se întrevadă, în primul rând, o mare dinamică a criteriilor cenzurii – imprecise, fluctuante [...]. Temele alunecă rapid între licit și ilicit, între recomandat și prohibit, adesea schimbându-se între ele”, remarcă autorul în volum.

Liviu Malița alege ipostazele relevante din materialul cenzurii de teatru analizat, dar nu se limitează la a prezenta doar acest gen de cenzură, ci oferă informații valoroa-

se și despre „îndrumarea” celorlalte domenii culturale. Cenzura pieselor de teatru era, în comparație cu acestea, mai complexă, deoarece viza atât palierul textual cât și pe cel particular, al reprezentării.

Prin urmare, fenomenul îngrădirii teatrului de către comuniști a fost unul dificil de surprins, din cauza dualității supravegherii, text și interpretare, prin seria de aspecte pe care scriitorii trebuiau să le aibă în vedere în procesul

de creație, regizorii în deciziile de punere în scenă, iar cenzorii în momentul lecturării unui text sau a vizionării unui spectacol, dar și prin prisma etapelor și a transformărilor care au intervenit în procesul de cenzurare, „reformarea extensiilor din teritoriu presupunea rezolvarea a două probleme stringente: încadrarea cu personal stabil și calificarea sa profesională”, atât la nivel instituțional, cât și ideatic.

Malița reușește, având în vedere toate aspectele enumerate mai sus, aspecte care îngreunează munca de cercetare, să prezinte „ritualul cenzurii” spectacolelor de teatru derulat sub forma mutilării textului și a aplatizării reprezentăției într-o formă care să releve multitudinea de tentacule ale cenzurii și, totodată, transformarea dramaturgiei în „artă de partid”.

Coerența lucrării și accesibilitatea pentru cititor este dată și de faptul că Liviu Malița a îmbinat prezentarea metamorfozei

teatrului cu cea survenită în instituția de cenzură, astfel încât ele să apară și în cercetare, precum au fost și în realitate, dependente într-un singur sens, respectiv cel dictat de partid.

Disponerea cronologică a evenimentelor, începând cu 1948, an în care Partidul Comunist Român se instalează oficial la cârma țării, până în 1977 când se anunță încetarea activității Comitetului pentru Presă și Tipărituri, urmașul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, permite radiografierea pas cu pas a modificărilor teatrului românesc.

Textul are, în plus, calitatea de a surprinde „starea națiunii” din acea perioadă, a mentalității comuniste pe de-o parte și a poporului suprimat, pe de altă parte,

nu doar situația artei dramatice care stă sub spectrul cenzurii, „unii dintre tinerii critici care au debutat sub influența marxismului, intimidați fac concesii (ex. I. Vitner, Geo Dumitrescu). Imposibilitatea afirmării unor opinii contrare celor eronate, obligă critica literară să se limiteze la articolele expozitive.”

Cartea este un instrument eficient de zăgrăvire a amplitudinii fenomenului cenzurii, a obligativității impuse autorilor de a adecva tematic piesele pentru a corespunde exigențelor de partid și, nu în ultimul rând a transformării a ceea ce trebuia să fie exponentul libertății de creație, arta dramatică, „în teatru de partid”.

ANGELICA TEOCAN

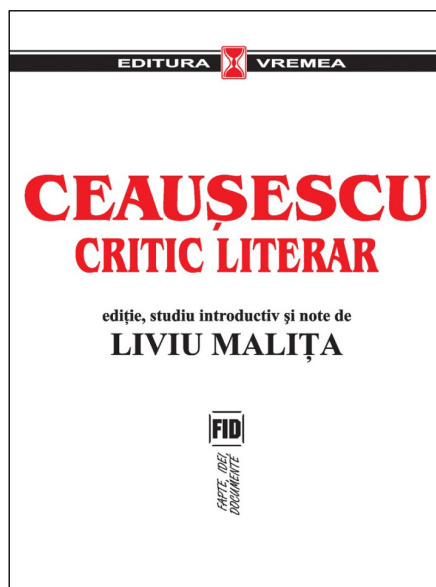
Liviu Malița, *Ceașescu Critic Literar*,

ediție, studiu introductiv și note de Liviu Malița, Editura Vremea, București, 2007

Volumul cuprinde stenogramele a patru documente din arhivele secrete ale C.C. și al P.C.R., având ca și conținut mai multe întâlniri ale lui Nicolae Ceaușescu cu scriitorii, în anii 70.

Deschiderea arhivelor secrete și publicarea unor documente confidențiale a reprezentat un pas important pentru înțelegerea literaturii din perioada comunistă. Analiza stenogramelor și a documentelor scoate în evidență abordarea pe care Nicolae Ceaușescu o avea referitor la scriitori și literatură.

Întâlnirile, atestate de existența stenogramelor, evidențiază modul în care Nicolae Ceaușescu încearcă să influențeze literatura română prin propunerea unor teme care să fie în folosul contextului politic din acea perioadă.

Cartea este o culegere care cuprinde patru stenograme din: *Stenograma vizitei lui Nicolae Ceaușescu la Casa Scriitorului de la Mangalia de Nord*, 4 august 1971; *Stenograma întâlnirii tovarășului Nicolae Ceaușescu cu activul Uniunii Scriitorilor*, 21 septembrie 1971; *Stenograma ședinței cu membrii și membrii supleanți ai CC și PCR*, 04 februarie 1972; *Stenograma întâlnirii lui Nicolae Ceaușescu cu conducerea Uniunii Scriitorilor*, 02 aprilie 1975.

Documentele provin din Arhivele Naționale ale României, Direcția Arhiva Istorică Centrală, Fondul 2898: Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Secția Propagandă și Agitație. 1926-1976.

În fiecare stenogramă se pot regăsi anumite elemente individuale, deși se constată că predomină aceeași metodologie de intimidare și manipulare din partea lui Nicolae Ceaușescu pe de o parte și încercarea de a rezista și a obține rezultatele dorite ale scriitorilor, pe de altă parte.

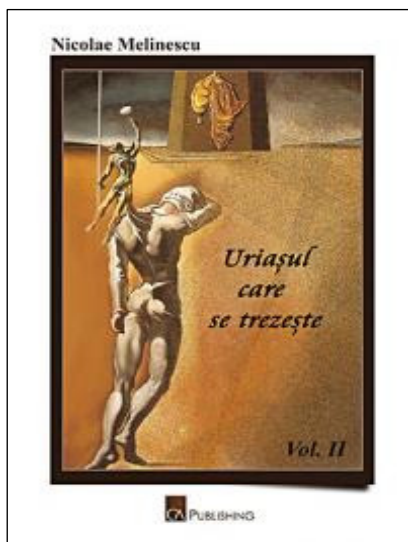
Autorul surprinde în cele patru stenograme atât motivația emoțională a scriitorilor care își păstrează speranța de a avea un rol activ în luarea anumitor decizii, cât și presiunea la care aceștia erau supuși prin participarea la aceste întâlniri.

Liviu Malița surprinde în stenogramele alese încercarea scriitorilor de a rezista manipulării politice și păstrarea dreptului de autor, chiar dacă acest lucru implica anumite riscuri.

Culegerea de stenograme este importantă pentru a înțelege atât contextul politic în care și-au desfășurat activitatea scriitori de renume ai literaturii române, cât și evoluția lor literară. O analiză atentă a stenogramelor pune în evidență diferitele reacții și opinii pe care le-au avut scriitorii ca: Marin Preda, Eugen Ibeleanu, Adrian Păunescu, Eugen Barbu, Virgil Teodorescu etc.

RAMONA ONCIU

Nicolae Melinescu, *Uriășul care se trezește: Africa subsahariană în ultimele trei decenii*, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2009

Cele două volume intitulate *Uriășul care se trezește: Africa subsahariană în ultimele trei decenii*, al căror autor este Nicolae Melinescu, se constituie într-o cercetare a rolului comunicațional al Africii subsahariene în relațiile internaționale. Așa cum însuși autorul o descrie, lucrarea este, în fond, o prezentare nonfictivă a uneia dintre cele mai fremătătoare zone ale lumii de azi, angajată în ultimele trei decenii pe calea unor transformări fundamentale.

În studiul său, Melinescu și-a propus să prezinte Africa subsahariană cât mai apropiat de modul în care africanii înșiși o privesc, și cum este ea reflectată de către media și comunicatorii africani, cu stereotipurile lor, dar și din perspectiva lumii exterioare regiunii, a celor care percep

mesajele africane. Africa, așa cum a fost percepută și de autor, „nu este doar un tărâm al animalelor sălbatice, ci este un exemplu al coabitării”¹. Un teritoriu cam de o sută de ori mai cuprinzător decât al României și cu o populație cam de patruzeci de ori mai numeroasă, Africa își păstrează frumusețea naturală, dar și efectele dramelor sale umane: sclavia, colonialismul, războaiele civile.

După cum însuși autorul² ne precizează în introducerea volumului I, „cartea de față nu este un studiu al tragismului ultimilor treizeci de ani, ce își propune să descrie Africa în termeni africani, ca parte a unui nou limbaj prin care țările regiunii doresc să comunice cu lumea extracontinentală”. Cercetarea se oprește asupra a două procese definitorii:

- Transformarea, tratată ca o devenire și nu ca o înlocuire a unei realități cu o alta;
- Comunicarea. Volumul I se deschide cu un citat³ asupra căruia, Melinescu revine, pe parcursul dezvoltării mesajelor cheie ale cărții. În acest citat de început, Melinescu crede că se află cheia stereotipurilor și a

preconcepțiilor cu care extracontinentalii au privit Africa.

Melinescu punctează foarte bine ideea că, africanii sunt niște comunicatori abili, însă perceperea mesajelor africane este condiționată de gradul de deschidere al celorlalte culturi de a accepta că există și un alt limbaj decât al lor, iar monopolul asupra comunicării nu ar trebui să fie al niciunei culturi.

Prin „uriașul” din titlu, Melinescu definește doar Africa subsahariană, adică cele patruzeci și opt de țări plasate geografic la sudul fâșiei mediteraneene ce cuprinde Marocul, Algeria, Tunisia, Libia și Egiptul. Africa subsahariană este acceptată, în lucrare, ca termen unitar, fără a elimina diferențele pe care le cuprinde realitatea continentului, fiind privită de autor ca o regiune cu o tradiție și o istorie comună în care s-a dezvoltat și conștiința națională. Cu toate că am putea discuta despre Africa subsahariană în aceiași termeni unitari cum am putea vorbi despre Europa, totuși, nu trebuie să ignorăm faptul că gradul de coeziune al țărilor componente este diferit.

Pornind de la aceste diferențe recunoscute, Melinescu identifică punctual câteva discrepanțe între continente. Una dintre ele face referire la izvoarele istorice. Astfel, în timp ce europenii au fost adepții unei culturi scrise, dublate de surse istorice precum monumentele sau arhitectura, Africa și-a întemeiat tezaurul spiritual pe tradiția orală (dansurile inițiatice, ritmul tam-tamurilor, mituri), foarte bine încetățenit în mentalul colectiv.

O altă deosebire la care autorul face referire este filosofia vieții: în timp europenii au adoptat o viziune individualistă asupra vieții, africanii recunosc forța comunității și nu se pot rupe de aceasta. Dacă principiile africanilor despre supraviețuire și siguranță sunt generate de asocierea organică de tip familie, clan, trib, în cazul europenilor s-a trecut la asocierea de tip organizațional (grup, comunitate, populație, popor, națiune).

¹ Nicolae, Melinescu, *Uriașul care se trezește: Africa subsahariană în ultimele trei decenii*, Cluj-Napoca, CA Publishing, 2009, vol.1, p.12.

² *Ibidem*, p.12.

³ „Cu mulți ani în urmă, kafirii primeau mesaje de la mii de mile depărtare. Oamenii tam-tamurilor din fiecare așezare înțelegeau mesajele transmise de bătaia tobelor din satele învecinate. Și ei, la rândul lor, răspândeau același mesaj mai departe și așa veștile cele mai importante erau cunoscute în toată Africa în doar câteva zile. În mod straniu, până și mesaje pornite de la un trib cu o limbă complet necunoscută puteau fi interpretate corect de oamenii tam-tamurilor... Nici un alb nu a fost, vreodată, în stare să învețe limbajul tobelor africane”. Herman Charles Bosman, *A Bosman Treasury*, Human & Rousseau, Cape Town Johannesburg 1991, p.93, apud Nicolae Melinescu, *Uriașul care se trezește: Africa subsahariană în ultimele trei decenii*, Cluj-Napoca, CA Publishing, 2009, vol.1, p.9.

Unitatea asocierilor de tip African suferă însă o puternică lovitură în momentul în care puterile coloniale (Marea Britanie, Portugalia, Franța, Belgia, Germania, Italia și Spania) își împart, în 1885, „cu liniarul” teritoriul Africii, ignorând realitatea din teren și divizând același trib în noi formațiuni care acum aparțineau de teritorii administrative diferite sau înglobând comunități străine în spațiul aceleiași colonii. Demersul colonizării a impus pe de o parte limba oficială a coloniilor și religia creștină.

Deși perioada imediat următoare decolonizării a fost urmată de stagnare, în ultimii treizeci de ani Africa a devenit unul dintre actorii mondiali cei mai dinamici. Autorul analizează evenimentele care au marcat destinul istoric al țărilor africane, urmărind totodată evoluția acestora, atât la nivel socio-cultural, cât și economic și politic. De asemenea, în noul discurs politic, economic și social al Africii subsahariene cu lumea au apărut actorii non-statali: organizațiile umanitare,

corporațiile transnaționale, fundațiile de asistență sau asociațiile pentru respectarea drepturilor omului, care au perceput, fiecare în funcție de specificul activității sale, realitățile continentului, pe care le-au comunicat la nivel internațional. Avantajul oferit de acestea a fost creșterea fluxului informațional și ieșirea (în unele cazuri) de sub cenzura oficială.

Nu în ultimul rând, autorul urmărește, pe parcursul celor două volume, înțelegerea statutului și rolului media în societățile subsahariene. În re poziționarea Africii subsahariene în contextul internațional, un vector dinamic îl constituie comunicarea noilor mesaje ale Africii, inclusiv prin noile tehnologii media – internetul și telefonul mobil, într-o plină revoluție digitală, diversificarea surselor media (African Press Agency, InterPress Service – Africa, All Africa Global Media, Afrol News, Association of Christian Broadcasters, African Union of Broadcasters), cât și lupta pentru autonomia și independența media.

ANDRA CAMELIA CORDOȘ

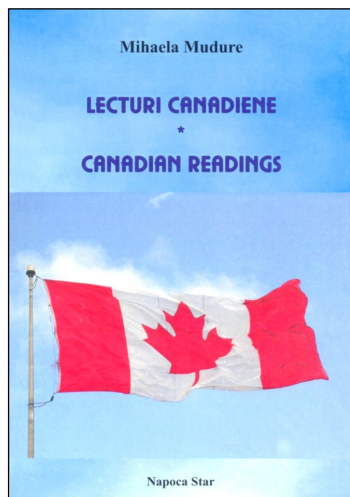
Mihaela Mudure, *Lecturi canadiene. Canadian Readings*,

Editura Napoca Star, 2009, Cluj-Napoca

Cartea este o culegere de eseuri dedicate literaturii canadiene în limba română și limba engleză realizată de către conf. Mihaela Mudure.

Autoarea s-a făcut remarcată prin mai multe publicații care au ca și teme literatura etnică, studiile de gen și multiculturalismul.

În acest volum, autoarea face accesibile cititorului, prin prezentarea unui număr de 15 eseuri, anumite elemente cu in-

fluente etnice prezente în cultura canadiană.

Eseurile sunt aranjate cronologic, raportat la secvența de istorie literară pe care o încorporează, scriitoarea prezentând în deschidere eseuri din literatura primelor națiuni canadiene. Autoarea continuă cu eseuri din literatura inspirată de imigranții scoțieni, caraibieni, indieni, români și srilankezi.

Primul eseu prezentat de autoare, *La început a fost*

coiotul, pune în evidență importanța simbolică pe care o are coiotul în literatura amerindiană prin analiza unei istorisiri scrise de Thomas King: *The one about the Coyote going West*.

Al doilea eseu, *Poveste despre identitate*, cu un coiot și o vulpe, prezintă câteva aspecte din structura societății amerindiene pornind de la povestirea *Coyote Learns a New Trick*, a cărei autoare este Beth E. Brant.

Mihaela Mudure explică modul în care a luat naștere literatura și literatura franceză cajun prin intermediul evenimentelor istorice din *Folclor cajun*, prezentând succint corelația care există între evenimentele istorice, evoluția lingvistică și influența pe care aceasta o are asupra literaturii.

Povestirea *Câinele, moarte* prezintă viața unei familii de pescari de origine scoțiană care au emigrat în Canada și a căror existență este influențată de câinele familiei în povestirea *As Birds Bring Forth the Sun and other Stories*.

Mihaela Mudure prezintă legătura dintre insulele Caraibe și Canada analizând unele repere istorice și literare în *Caraibele canadiene*. Nuvela intitulată *The Unreturnig (Ne-reîntoarcerea)*, scrisă de Arnold Itwaru, piesă centrală a acestui capitol prezintă experiența pe care o are un imigrant în încercarea lui de a se reintegra în mediul natal după întoarcerea sa din Canada.

The boy who loved Ice Cream, scrisă de Olive Marjorie Senior, prezentată de autoare în capitolul *Nostalgii*, surprinde viața unui băiat dintr-o familie rurală jamaicană, care este supus de la o vârstă fragedă constrângerilor financiare.

În povestirea *După 11 septembrie*, Mihaela Mudure abordează implicațiile terorismului în diferite culturi prin nuvela *The Management of Grief*, scrisă de Bharati Mukherjee. Nuvela prezintă impactul terorismului asupra comunităților de imigranți

și influența pe care o are în diferite zone având în vedere globalizarea.

Autoarea abordează și influențele autorilor români în *Comparații*, prin analiza ultimului volum a lui Florin Oncescu, *Ilustrate din America*, care în 1995 a părăsit România, publicând în Canada și Statele Unite. Autorul prezintă comparativ, în proze scurte, intelectualul român imigrant care trebuie să facă față mai multor culturi.

Maternitatea ca moarte analizează poezia *A mother is dying* scrisă de Monika Lee, abordând tema pierderii mamei, temă care se regăsește în mai multe culturi. Fiind o poezie a maternității, aceasta abordează relația mamă-fiică din perspectiva confruntării identitare prezentă în poezia *Coming out of my mother*, scrisă de Susan L. Helwig.

Povestind disperarea prezintă drama unei femei, *Prue*, care are o relație extra-maritală cu un bărbat căsătorit. Alice Munro, autoarea povestirii, prezintă cu multă atenție cele două personaje și relația dintre acestea.

Scriitoare canadiene ne introduce în literatura feminină canadiană prin prezentarea mai multor scriitoare: Nicole Brossard, Mavis Gallant, Joyce Marshall, Louky Bersianik, Madeline Gagnon și Frances Brooke.

În ultima parte a cărții, editată în limba engleză, autoarea prezintă: *Frances Brook and the Taste of Canada*, în care ne introduce în lucrările și viața autoarei canadiene, punând accent pe nuvela *The History of Emily Montague*, continuată de eseurile: *The Poetics of Margaret Atwood's Dystopia*, *The Handmaid's Tale* și de *The Canadian Connection*, scrisă de Katherine Mansfield.

RAMONA ONCIU

**Mihaela Mudure, Richard Proctor. *Proverbe românești / Romanian Proverbs*,
ediția a II-a revăzută, Editura Pro Vita, Cluj-Napoca, 2010**

După un secol de la încheierea ediției princeps, lucrarea lui Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, I-X (1895-1903), începe să fie reeditată, într-o ediție semnată de Mugur Vasiliu, cu o prefață de Nicolae Constantinescu, la Editura Scara, unde apăruseră în 2003 volumele I-II și volumul III în 2004.

Toți cei care au scris despre această lucrare au numit-o monumentală nu doar datorită proporțiilor ei impunătoare, ci și a muncii celui ce a realizat-o. În 1974 Ovidiu Bârlea făcea precizarea: „...e monumentală nu atât prin dimensiunile celor zece volume masive, cât prin efortul uriaș cheltuit în extragerea, colecționarea și clasificarea proverbelor și zicătorilor”. (Iordan Datcu, *România Literară* nr. 39/2004). A. Zanne a fost caracterizat de o modestie reală așa cum precizează Iordan Datcu în *România Literară*: „fiind sfătuit de către un academician să-și depună candidatura la Academie ca membru corespondent, nu face gestul, fiindcă era convins că lucrarea sa nu-i va putea «atrage» această onoare”.

Lucrarea lui A. Zanne „a impus ideea de *tezaur* și de *corpus*” (P. Ursache, *Convorbiri literare* nr. 12/2006). Ea a fost premiată încă de la primul volum de Academia Română.

La Editura Pro Vita au apărut mai multe ediții bilingve *Proverbe Românești* al căror conținut este selectat din lucrarea *Proverbele românilor* semnată Iuliu A. Zanne și tradus de Mihaela Mudure și Richard Proctor.

În 2001 în articolul *Un artizan al traducerii*, Mihaela Mudure afirma: „Traducerea este una dintre cele mai complexe activități de mânăuire a cuvântului. Pe de o parte, ea presupune dinamism, mișcare, existența legăturii, a conexiunii, pe de altă parte, ea își

asumă deschis ruptura dintre două sisteme de comunicare.” (M. Mudure, *România Literară* nr. 47/2001).

Mihaela Mudure, autoare a șapte cărți publicate, a opt traduceri și coordonatoare a două volume *mărturisește* în cuvântul traducătorilor ediției *Proverbelor românești* din 2003 că: „Orice traducere este perfecțiunea ratată”. Tot ea pune sub semnul întrebării riscul la care se supune traducătorul care a acceptat să dea un înțeles internațional înțelepciunii poporului român: „...poate duce traducătorul la sinucidere (de nu l-a și dus cumva).”

În limba română, cele mai multe proverbe (zicale, zicători, vorbe de duh sau cuvinte din bătrâni), sunt anonime, provenind din înțelepciunea multimilenară a poporului român. De multe ori, proverbele românești au rimă și ritm, fiind astfel ușor de memorat, reprodus și transmis. Se poate observa că intuitiv, dar și cognitiv, creatorii proverbelor românești au încorporat în forma

sintetică, sau chiar super-sintetică, a acestora elemente evidente de poezie.

Câteva exemple foarte cunoscute de înțelepciune populară românească (aranjate strict alfabetic după prima literă a primului lor cuvânt) ar putea fi următoarele proverbe:

Bine faci, bine găsești; Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face!; Cine se scoală de dimineață, departe ajunge; Dar din dar se face rai; Fiecare pasăre pre limba ei piere; În țara orbilor chiorul este împărat. Pentru unii mumă, pentru alții ciumă! sau *Spune-mi cu cine te însoțești, ca să-ți spun cine ești.*

În totalitatea creațiilor spirituale ale poporului, folclorul se evidențiază ca material de o valoare deosebită pentru definirea viziunii, a concepției românești despre lume și viață, a modului românesc propriu de a gândi. În centrul tematicii, folclorului românesc a stat dintotdeauna problematica vieții, cu legătura ei infinită de sensuri, cu adevărurile și realitățile ei.

Dincolo de aparențe, exigența morală a poporului a intuit și apreciat întotdeauna calitățile și virtuțile omului simplu, caracterul lui superior moral: cinstea sinceritatea, demnitatea, bunătatea, simțul dreptății, dragostea, vrednicia, destoinicia, cumpătarea, înțelepciunea sau tăria de caracter. Omul din popor are o morală simplă, pozitivă, virtuțile sunt practicate din convingere, iar păcatele sunt excepții condamnabile: *Omenia omenie cere și cinstea cinste* sau *Cine pe altul cinstește pe sine se omeneste.*

Alături de cinste și tot în sfera omeniei, poporul nostru prețuiește înțelepciunea: *Decât un car de frumusețe, mai bine un car de minte* sau *Omului cu-nvățătură îi curge miere din gură.* Dobândirea de înțelepciune este considerată de către popor, ca un proces continuu, în decursul căruia omul reușește să progreseze în înțelegerea lucrurilor, fără a putea ajunge în răstimpul vieții să înțeleagă totul. Înțelepciunea populară recunoaște că *omul cât trăiește*

învață și tot neînvațat moare. Cumpătarea, este apreciată direct sau indirect prin osândirea lăcomiei, beției, mâniei, păcate ce iau naștere din lipsa de dreaptă măsură: *Cumpătarea nepoate, e bună la toate.*

Proverbele exprimă realist și categoric prețuirea omului adevărat, a calităților omenesti: *Aurul și-n glod strălucește* sau arată diversitatea caracterelor: *Nu e om fără cusur nici grâu fără neghină.*

Concepția populară asupra posibilității educației este optimistă și exprimată de proverbul „Dintr-un lemn iese și cruce și măciucă”.

În contrast cu prețuirea omului care muncește, față de leneși este exprimată repulsia și animozitatea colectivității: *Parcă mi-e rușine mie / Că nu ți-e rușine ție, Cine-n lene se târăște. Dumnezeu îl părăsește.* Omul este apreciat pe măsura efortului constructiv și a calității acestuia, iar pentru omul din popor munca e sfântă și constituie un semn de noblețe. *Treaba de azi n-o lăsa pe mâine, De unde muncești de acolo trebuie să și mănânci.*

Reliefând valoarea morală a dreptății și legătura strânsă între drept și morală: *Ce ție nu-ți place, altuia nu face și Dreptatea niciodată nu piere.*

Căsătoria este considerată un act ce presupune obligații și responsabilități legate de înfăptuirile unei vieți întregi, de aceea perspectiva unui trai în lipsuri, fără siguranța și liniștea zilei de mâine, înăbușă dragostea: *Sărăcia intră pe ușă și dragostea iese pe fereastră.* Atitudinea soților unul față de altul este determinată de rolul și contribuția pe care o aduce fiecare pentru bunăstarea familiei: *Unde nu-i bărbat în casă, nici mămăligă pe masă, Bărbatul e stâlpul casei, Femeia vede acolo unde bărbatul abia zărește* sau *Femeia cinstită este coroana bărbatului.*

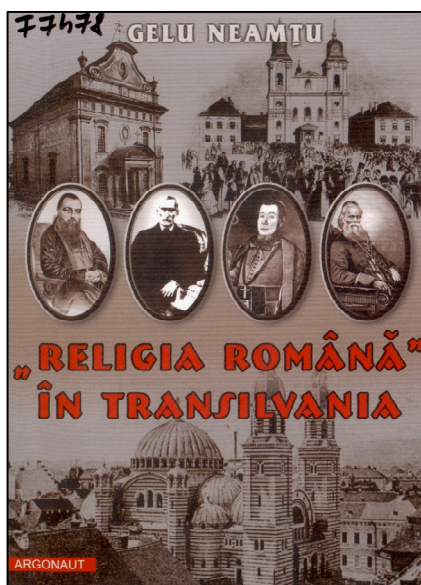
În concluzie, putem spune că gândirea populară se ridică la generalizări ce tind să cuprindă lumea într-o viziune unitară și organică.

Rolul traducătorului unor astfel de frânturi de înțelepciune este asemănător cu cel al creatorului așa cum susține Mihaela Mudure în *România Literară*, numărul 47/2001: „Traducerea este și creație căci croirea drumului de la o limbă la altă limbă necesită inovație, soluții neașteptate, înțele-

gere nuanțată și capacitate de a exprima această comprehensiune în variante unde ideal este ca traducătorul să se întâlnească cu autorul undeva pe la jumătatea hăului dintre original și traducere.”

ALINA NECHITA

**Gelu Neamțu, *Religia română din Transilvania, 1848-1918*,
Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2010**

Lucrarea supusă reflecției noastre (intitulată „*Religia română din Transilvania, 1848-1918*”, scrisă de istoricul Gelu Neamțu) reprezintă o culegere de 16 studii și articole – edite și inedite – acoperind un interval cronologic bine delimitat: 1847-1923.

Studiile selecționate de către autor pentru a fi publicate în cadrul acestei lucrări, glisează atenția publicului cititor de istorie, dinspre destinele individuale ale unor personalități de anvergură, spre destinele unor

comunități locale. Astfel, asistăm la analiza rolului jucat, în anumite momente-cheie, de personalități majore (precum Andrei Șaguna, Alexandru Sterca Șuluțiu, Simion Bărnuțiu, Alexandru Papiu-Ilarian, August Treboniu Laurean, George Barițiu sau Onisifor Ghibu), dar și acțiunilor unor personaje, mai puțin investigate până la această dată de istoriografia românească.

Scopul acestei culegeri de studii rezidă, după cum însuși autorul mărturisește, în sublinierea „momentelor semnificative de colaborare ale Bisericii Ortodoxe cu Biserica Greco-Catolică” (p.9), în intervalul cronologic mai sus menționat. Succesiunea articolelor cunoaște o ordine cronologică, ponderea articolelor vizând evenimentele petrecute între 1848-1849 fiind prevalentă, explicabilă în condițiile importanței momentului în cauză.

„Piesa Centrală” a întregii cărți se dovedește a fi studiul, sugestiv intitulat, „Unitatea religioasă numită în epocă «religia română» – aspirație majoră a românilor din Transilvania în timpul revoluției de la 1848”, pe parcursul căreia istoricul Gelu Neamțu analizează „aspirația românilor ortodocși și greco-catolici la unitate religioasă” (p.96). În această ordine de idei, de la bun început, autorul își fixează două concepte fundamentale de reflecție: „aspirația” [percepută ca parte inte-

grantă „în tendința generală a românilor spre unitate națională” (p.96)] și „unitatea” [ce „a însemnat întotdeauna forță” (p.96)]. Bunăoară, în opinia autorului, „aspirația spre unitate religioasă” fusese exprimată „cel mai clar și tranșant” de către August Treboniu Laurean, care în scrisoarea sa adresată, la 8 aprilie 1848, lui George Barițiu, afirma: „Românii să-și aibă religia lor română, fără deosebire de uniți și neuniți” (p.9).

Pe lângă cele mai sus menționate, lucrarea conține și articole referitoare la dificultățile cu care s-a confruntat Biserica Greco-Catolică și cea Ortodoxă pe parcursul desfășurării evenimentelor de la 1848, precum și un studiu referitor la situația precară a școlilor din Blaj, între 1849-1952. Comemorării din 1885 a execuției principalilor exponenți ai răscoalei de la 1784-1785 îi este dedicat un articol, evenimentul în cauză fiind catalogat de către autor drept „impresionantul moment de colaborare a celor două biserici” (p.10).

În economia lucrării, debutului secolului XX îi sunt dedicate două articole. Primul [intitulat „Începuturile Bisericii Greco-Catolice în Statele Unite ale Americii susținute de emigranții români ortodocși. Rolul lui Epaminonda Lucaciu (1905-1909)”] realizează o incursiune amplă în culisele

numirii fiului lui Vasile Lucaciu „ca misionar pentru românii greco-catolici din America” (p.206). În fine, ultimul articol [„Eforturile lui Onisifor Ghibu pentru Unirea confesională (1918-1923)”] aduce în circuitul istoriografic patru documente referitoare la strădaniile lui Onisifor Ghibu, Victor Moldovan și Vasile Goldiș, în direcția „unirii confesionale” (p.212). Astfel, autorul redă în paginile lucrării două dintre articolele semnate în anul 1923 de către Onisifor Ghibu („Ultima etapă a unirii românilor: Unitatea religioasă” și „Un pas înainte în chestia unirei religioase a tuturor românilor”), un articol elaborat, în cursul aceluiași an de către Victor Moldovan („Unirea religioasă prin plebiscit”) și un interviu cu Vasile Goldiș.

În chip de concluzie, putem afirma faptul că scopurile declarate ale autorului, încă din argumentul lucrării, au fost atinse, cele 16 articole fiind ordonate într-o manieră judicioasă și logică. De altfel, considerăm că lucrarea în cauză se adresează nu doar specialiștilor ce studiază fenomenul supus reflecției autorului, ci și publicului larg, consumator de istorie.

MIHAI CROITOR

Gelu Neamțu, *Documente pentru viitorime privind genocidul antiromânesc din Transilvania: 1848-1849*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009

Cartea *Documente pentru viitorime privind genocidul antiromânesc din Transilvania: 1848-1849*, al cărei autor este istoricul Gelu Neamțu, exprimă din multitudinea de fațete ale revoluției de la 1848-1849 dimensiunea violențelor dintre români și maghiari.

Lucrarea, apărută la Editura Argonaut din Cluj-Napoca, în anul 2009, are nu mai puțin de 300 de pagini. Trebuie remarcat

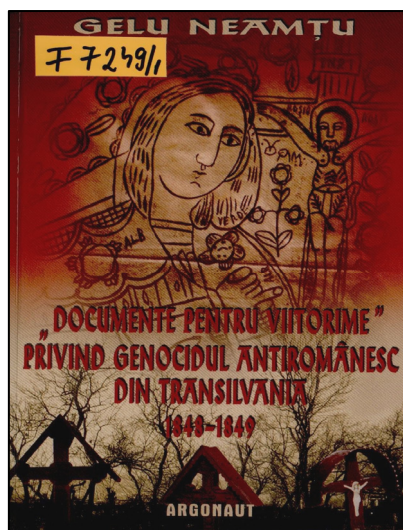
că, deloc întâmplător, ținând cont de menirea pe care autorul dorește să o confere cărții, aceasta a văzut lumina tiparului în cadrul Seriei „Istorie. Documente. Mărturii”, fiind structurată pe trei capitole sugestive din această perspectivă: capitolul I „Expediția de represiune a maiorului Gál împotriva revoluționarilor români din comitatul Arad și Zarand”; capitolul II „Eroii și martirii ro-

mâni din părțile Aradului și Bihorului la 1848” și ultimul capitol „Correspondența lui Artemiu Publiu Alexi cu George Barițiu și «Din pomelnicul martirilor români de la 1848-1849»”. Cele trei capitole fiind precedate de o parte construită ca „Argument” și de un consistent și bine-venit studiu introductiv.

Într-o manieră elegantă, autorul își prezintă lucrarea cititorilor ca fiind „o carte de știință și nu una de literatură” (p.

9). Avem de-a face, într-adevăr, cu o lucrare realizată prin apelul la documente, fie că vorbim de cele editate sau de cele inedite pe care istoricul Gelu Neamțu le utilizează pentru a-și susține punctul de vedere. Din această perspectivă, volumul *Documente pentru viitorime privind genocidul antiromânesc din Transilvania: 1848-1849*, ne apare ca fiind rezultatul unei documentări ce a presupus o analiză și selecție anevoioasă și de durată a materialului arhivistic existent.

Într-o lume tot mai puțin atentă la detaliile trecutului, preocupată mai degrabă de prezent și poate de viitor, se remarcă comparația metaforică și în același timp mărturisirea autorului referitoare la carte: „eu o văd totuși ca pe o ființă vie care pulsează de informații și care poartă în sine un mesaj, vrea să explice, să lămurească, să convingă” (p. 9). Prin urmare, motivația celui care a alcătuit acest volum a fost de a-i îndemna atât pe oamenii prezentului cât și pe cei ai viitorului să citească și să analizeze acele aspecte, mai puțin cunoscute, ale revoluției de la 1848-1849. În acest sens, capitolul I cuprinde o serie de documente referitoare la „expediția de represiune” (p. 63) - după

cum o numește autorul - a maiorului Gál László în comitatele Arad și Zaránd. Se pare o campanie dură și „una dintre grelele înfrângeri ale românilor” (p. 63). În capitolul al II-lea, cel mai vast de altfel, se dorește o conturare cât mai realistă și completă asupra situației „eroilor și martirilor români din părțile Aradului și Bihorului” (p. 135) la nivelul anului 1848 și în fine, ultimul capitol cuprinde republicarea „Pomelnicului” lui Artemiu

Publiu Alexi cu actualizarea, însă, a numelor de localități „ceea ce îi ridică substanțial valoarea”, după cum precizează autorul (p. 225), dar și corespondența acestuia cu George Barițiu, din intervalul cronologic 1870-1881.

După cum însuși autorul afirma la pagina 59: „Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania a fost pentru români și unguri o lecție severă cu multe învățăminte”, iar „toți cei care uită lecțiile istoriei sunt condamnați să le re trăiască”, lucrarea îndeamnă, fără îndoială, la o lectură atentă din partea cititorului a textelor documentelor prezente pe parcursul celor trei capitole, lectură facilitată însă, de explicațiile consistente oferite de istoricul Gelu Neamțu în deschiderea fiecărui capitol.

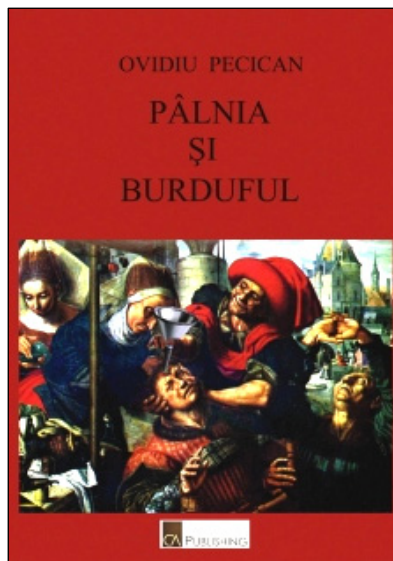
Volumul *Documente pentru viitorime privind genocidul antiromânesc din Transilvania: 1848-1849* vine astfel să completeze segmentul istoriografic dedicat revoluției de la 1848-1849, oferind publicului cititor o altă grilă de analiză asupra acțiunilor represive, mai puțin cunoscute, pe care această revoluție le-a declanșat.

SANDA BORȘA

Ovidiu Pecican, *Pâlnia și Burduful: teorie și practică în istoriografie: texte escortă, articole și polemici*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011

Într-o istoriografie românească spoliată, pe nedrept, de contribuții fundamentale referitoare la teoria și practica istoricului, lucrarea profesorului Ovidiu Pecican se constituie într-un demers științific, menit a umple un vid istoriografic. Răspunzând unei nevoi puternic resimțite în rândul istoricilor (dar nu numai!) *Pâlnia și Burduful: teorie și practică în istoriografie: texte escortă, articole și polemici* reprezintă o primă întreprindere istoriografică românească, ce realizează, atât pentru specialiști, cât și pentru publicul larg, o amplă incursiune în tainele meseriei de istoric.

Uzând de vasta sa experiență profesională, autorul ne propune un fascinant periplu printre metodele și modelele de abordare a tenebrelor trecutului (adesea absconse și greu de descifrat), încercând permanent realizarea unei familiarizări a cititorului cu meseria (sau poate vocația) de istoric. În această ordine de idei, nu considerăm drept hazardată recurgerea la un comparatism cu lucrările semnate de Marc Bloch (*The Historian's Craft*, Manchester University Press, Manchester, 1992) sau John Lewis Gaddis (*The Landscape of History: how historians map the past*, Oxford University Press, New York, 2002), ei înșiși uzând de vasta lor expertiză pentru a elabora lucrări menite a elucida avantajele, dar și condiționările istoricilor aflați „în exercițiul funcțiunii”.

Structurată judicios în două părți („Context, programe, receptare” și „Autoritatea istoricilor – foileton de critică istoriografică”), lucrarea este alcătuită dintr-o serie de articole publicate de autor pe parcursul ultimilor douăzeci de ani. Remarcăm acribia cu care profesorul Ovidiu Pecican a creat din multiplele sale luări de poziție din perioada post-decembristă, un tot unitar, în care diferitele reflecții pe marginea teoriei și practicii istoricului (incluse într-o

serie de articole, eseuri și prefețe) se îmbină armonios cu spiritul critic – prezent în articolele polemice – realizându-se, astfel, un sincretism, demn de invidiat, între teoria istoriei și practica istoriografică.

Peregrinările istoriografice îl poartă pe cititor de la elementele caracteristice producției istoriografice pașoptiste, la cele ulterioare anului 1918, acestea finalizându-se brusc la sfârșitul anului 1947, ce marchează debutul asaltului ideologic asupra istoriei. Astfel, dacă Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu au scris „cu măiestrie pagini remarcabile”, odată cu Bogdan P. Hasdeu și Nicolae Iorga „prestigiul scrisului istoric a fost ridicat la înălțimi considerabile” (p.13), pentru ca după 1919, pe fondul contestării sistemului de tratate de la Versailles – în ciuda diversității promovate de către Gheorghe Brătianu, Petre P. Panaitescu sau Constantin C. Giurescu – istoriografia românească să rămână tributară unor teme recu-

rente precum „lupta față de dominația străină, idealul unității naționale, romanitatea românilor ș.a.” (p.14). Anul 1948, însă, marchează sfârșitul inexorabil al vechii tradiții istoriografice, istoria fiind indisolubil legată de politic, răspunzând unor comandamente ideologice emise de centru. Achiesăm la opinia exprimată de autor vis-a-vis de recuperarea de către istoriografia comunistă – în cursul deceniului șase al secolului trecut – a vechiului „model interpretativ, cel interbelic: naționalist și paseist-conservator” (p.15), pe fondul divergențelor româno-sovietice, ce se conturează în această perioadă.

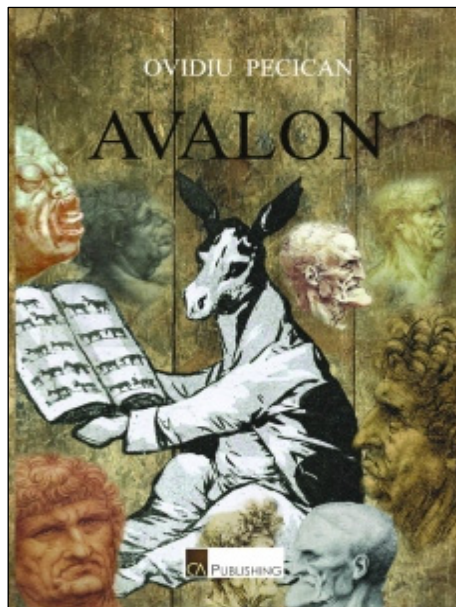
Autorul scrutează și istoriografia post-decembristă, caracterizată uneori de reminiscențe, obsesii, manifestate prin predicția pentru anumite teme sau modele de interpretare. Descrierea modului în care manualul de istorie (publicat în anul 1999 la editura Sigma) a fost receptat, îi prilejuește profesorului Ovidiu Pecican posibilitatea de a recurge la o amplă și atentă analiză a „publicului istoriografic” (p.24). Însă lucrarea ce face obiectul recenziei noastre, conține și valoroase contribuții cu privire la spinoasa problemă a obiectivității în istorie. Autorul nu acceptă „Adevărul”, ci „Adevărurile”, nu se lasă intimidat de pluralitatea de opinii, atât timp cât acestea sunt consecința firească a respectării deontologiei profesionale, a „onestității intelectuale și a moralității nemanipulative” (p.17). Astfel, este enunțată ideea abandonării maniheismului istoriografic, ce pune accentul pe distingerea între alb și negru, fără a lua în calcul faptul că între cele două extreme interpretative există mii și mii de nuanțe de gri. Încercarea de descifrare a menirii istoricului, constituie un alt aspect inovativ al lucrării, fiind aduse în discuție condiționările la care este supus acesta, de la infima sa existență „pe scara cronologiei universale” (p.16), la

propria sa educație și capacitate de cunoaștere. Or tocmai aceste condiționări umane au condus la constante redimensionări ale discursului istoriografic, exponențială din această perspectivă fiind analiza unor curente de gândire, ce și-au pus, invariabil, amprenta asupra scrisului istoric (bunăoară, romantismul sau pozitivismul). Secțiunea dedicată articolelor polemice ne oferă o mostră sugestivă a dezbaterilor istoriografice, ce jalonează dialogul istoricilor. Pe parcursul acestora asistăm la o construcție argumentativă (autorul ilustrând luările de poziție ale preopinienților săi), dar și la de-construcție argumentativă (menită a demonta argumentele invocate de către preopinenți).

În manieră concludivă, putem afirma, cu încredere, faptul că lucrarea *Pâlania și Burduful: teorie și practică în istoriografie: texte escortă, articole și polemici* se dovedește a fi o fascinantă incursiune într-o lume, nu mai puțin fascinantă, a istoricului și a istoriei.

MIHAI CROITOR

**Ovidiu Pecican, *Avalon: întâmpinări istoriografice*,
Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.**

Cartea *Avalon: întâmpinări istoriografice*, scrisă de cunoscutul profesor și istoric clujean Ovidiu Pecican, apare în peisajul istoriografic românesc ca o noutate, ca fiind „altceva”, este un alt mod de a scrie și în special de a scrie istorie, care atrage și impresionează numaidecât cititorul. Acest lucru poate fi observat încă din partea de început a lucrării, când autorul evită folosirea omniprezentelor formule „Introducere”, „Studiu introductiv”, „Argument”, astfel că lucrarea debutează cu așa-numita „Intrare”.

Scriitorul Ovidiu Pecican explică încă din debutul cărții motivația alegerii titlului: „Avalon”, fiind „o insulă din legenda arthuriană, faimoasă pentru merele ei frumoase”, menționată încă din 1136 în relatarea lui Geoffrey of Monmouth, *Historia Regum Britanniae*, ca locul unde regele Arthur „a fost luat” pentru a se reface de

pe urma bătăliei de la Camlann (p. 12). Prin urmare, lucrarea *Avalon: întâmpinări istoriografice*, poate fi pentru publicul cititor locul în care are posibilitatea să se retragă în vederea lecturării unor interesante și inovative judecăți de valoare, în care își poate reface starea spirituală și intelectuală.

Lucrarea, apărută în condiții grafice extraordinare în anul 2011 la Editura CA Publishing, are 277 pagini și este structurată în două părți: „Abordări” și „Acasă, altfel”. Faptul că Ovidiu Pecican face parte din tagma selectă și restrânsă a autorilor erudiți o dovedesc atât conținutul cât și titlurile prezente în cuprinsul lucrării. Pentru tipologia lor, redăm câteva exemple în acest sens: „Evaluarea civilizațiilor”, „Gnosticism și politică”, „Apologia istoriei recente”, „Ego-istoria ca aventură etică”, „Imaginar și actualitate”, „Zborul în timp al conceptelor”, „Liberalism și militantism”, „Amnezii sau atitudini istoriografice”, „Deceniile amnezice”, „Xiloglosia românească”, „Convertirea prestigiului personal în portretistică?” etc.

Pentru a desluși pe deplin tainele acestei cărți, e necesară o analiză de profunzime a mărturisirii autorului: „Nu este posibil să fii un bun istoric dacă nu îți exersezi capacitatea de înțelegere a trecutului pornind de la lecturi asidue, întreprinse cu spirit critic, în permanență” (p. 11). Bunăoară, considerăm că această frază ar trebui avută în vedere de orice individ care dorește să pătrundă pe teritoriul scrisului istoric.

Structura lucrării îi prilejuiește autorului, parafrazându-i pe Timothy Garton Ash (*Istoria prezentului: eseuri, schițe și relatări din Europa anilor '90*, Iași, Polirom,

2002) și Jean-François Soulet (*Istoria imediată*, București, Corint, 2000), reflecții pe marginea istoriei prezentului/imediate și nu numai. Astfel, profesorul Ovidiu Pecican realizează excelente analize pe seama unor lucrări scrise de autori români sau străini, asupra unor problematici complexe și foarte diverse ale istoriei și culturii locale (vezi în acest sens reflecțiile autorului asupra lucrărilor: Felician Pop, Robert Lászlo, *Istoria secretă a Sătmăruului*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2010; *Cartea comoră: Cluj*, Cluj, Ed. Projectograf, 2010 - lucrare apărută după un concept aparținând lui Balázs Zágoni, redactorul versiunii românești fiind Vlad Țoca), dar și naționale [a se vedea atenta analiză realizată asupra cărților: Lavinia Betea (coord.), *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*, Iași, Polirom, 2009; Vladimir Tismăneanu, Marc Morjé

Howard și Rudra Sil, *Ordinea mondială după leninism*, București, Ed. Curtea Veche, 2009] sau a altor popoare [vezi în acest sens aprecierile autorului asupra lucrărilor: Marius Jucan (coord.), *America, azi. Studii de americanistică*, Cluj-Napoca, Ed. Tribuna, 2010; Lucian Boia, *Tragedia Germaniei. 1914-1945*, București, Ed. Humanitas, 2010].

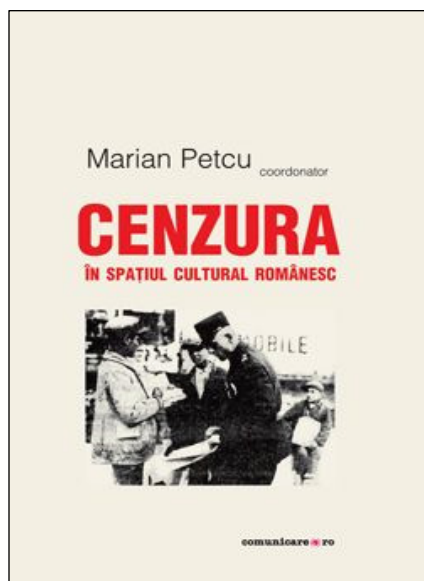
Scrisă cu măiestrie și rafinament, cartea *Avalon: întâmpinări istoriografice*, al cărei autor este Ovidiu Pecican aduce, fără îndoială, cititorului contemporan și celui din viitor, informații extrem de utile în vederea alegerii lecturilor sale, iar în același timp elaborează reperele unei analize pertinente și bine structurate asupra produselor istoriografice existente.

SANDA BORȘA

Marian Petcu (coordonator), *Cenzura în spațiul cultural românesc*, Editura Comunicare.ro, București, 2007

Cenzura în spațiul cultural românesc urmează linia preocupărilor științifice anterioare ale coordonatorului volumului, Marian Petcu. Acesta a reușit să adune în lucrarea de față analizele realizate de paisprezece cercetători consacrați, care cuprind aspecte ale cenzurii în provincia românești, în perioade istorice distincte.

Cartea reunește studiile care definesc aria diversă a preocupărilor autorilor: cenzura presei sau a fotografiei de presă, a cărților și editurilor, a cinematografului sau a corespondenței poștale. Unele texte își restrâng aria de analiză pe anumite teritorii istorice: cenzura pe întreg teritoriul României (Marian Petcu), în Basarabia (Maria Danilov și Ana-Maria Plămădeală), în Transilvania (Mircea Popa și Ion Zainea), în Dobrogea (Aurelia Lăpușan). Altele, abor-

dează perioade de timp dintre cele mai diversificate, care coboară până în zorii istoriei moderne și urcă pe firul timpului până în zilele noastre. Dincolo de aceste aspecte care țin de prezentarea sferelor de interes ale celor paisprezece co-autori, cartea cuprinde o veritabilă expunere sintetică a interdicțiilor impuse actului de creație de către autorități politice, religioase, civile sau militare, reușind creionarea unui veritabil portret al cenzurii în spațiul cultural românesc.

Volumul de față a fost lansat în 2005 la Editura Comunicare.ro din București și cuprinde un număr de 429 de pagini de texte și documente. Cartea este deschisă de două studii ale coordonatorului volumului, Marian Petcu, care propun sub formula „meta-morfozelor indezirabilului” o extindere a problematicii cenzurii în România.

Fără să abordeze subiecte identice, unele teme se completează cu altele de o manieră fericită. Este cazul textelor „Cenzura în Basarabia. Contextul imperial și specificul local (1812 – 1918)”, semnat de Maria Danilov, și „Arta și cenzura în Moldova sovietică”, al Anei-Maria Plămădeală. Prima analiză este structurată în două mari componente, cenzura sinodală și cenzura civilă, și surprinde influența Imperiului Rus și a Sinodului Bisericii Ortodoxe Ruse asupra producției de carte, bisericească sau laică. Cea de-a doua tratează cenzura de factură comunistă în Republica Socialistă Sovietică Moldova începând cu 1945 și până după jumătatea deceniului opt al secolului al XX-lea.

Într-un alt registru se înscrie textul lui Ilie Rad, „Aspecte ale cenzurii literare”, dedicat exclusiv controlului de factură comunistă. Ceea ce trebuie să rețină atenția cititorilor este culegerea de definiții ale cenzurii, de la unele de natură lexicologică, până la altele care țin de spectrul tehnic, care explică „fenomenul de interzicere sau de falsificare a liberei expresii

a gândului și a simțămintelor”, așa cum o face Ștefan Augustin Doinaș, citat de Ilie Rad. Cenzura poeziei este un alt aspect care merită consemnat, mai ales pentru calitatea analizei propuse de autor. Astfel, cititorul poate să descopere că limbajul poeziei aflat sub lupa cenzorilor s-a rafinat, metafora, simbolul și limbajul ambivalent căpătând forță de expresie. Autorul evocă prin mărturiile făcute după 1990 de Ștefan Augustin Doinaș sau Ana Blandiana, felul în care poeții și scriitorii reușeau să păcălească cenzorii, dar și complicitatea născută între ei.

Studiul Gabrielei Sandu, „Cenzura fotografiei de presă”, aduce în atenție o temă asupra căreia prea puțini cercetători și-au îndreptat atenția: controlul imaginilor în presă. După un scurt istoric al cenzurii de fotografie în lume, autoarea se referă pe larg la falsificarea adevărului din imagini în România comunistă. Aflăm că în presă, controlul a funcționat în două direcții: al fotografiilor tematice, care surprindeau aspecte pozitive ale vieții politice sau sociale, și al fotografiilor oficiale care surprindeau activitatea lui Nicolae Ceaușescu și a liderilor Partidului Comunist. Textul Gabrielei Sandu se bazează exclusiv pe experiența personală, rezultată dintr-o experiență de 18 ani ca jurnalist la agenția de presă Agerpres în perioada comunistă.

Cenzura în spațiul cultural românesc se dovedește a fi un volum de studii care pune mare preț pe substratul factual al cenzurii, corelat abil cu mărturiile documentariste, adunate din arhive civile sau militare din București, Viena, Moscova, Budapesta, Chișinău, Odessa, potrivit lui Marian Petcu.

Sub aspect teoretic, cartea oferă un excelent material documentar, util atât cercetătorilor, dar și jurnaliștilor sau pasionaților de istorie, literatură sau artă, propunând o perspectivă completă și complexă asupra unui fenomen care a preocupat și continuă să capteze atenția publicului.

EMILIA ȘERCAN

**Marian Petcu (coordonator), *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*,
prefață de Mihai Coman, Editura Polirom, Iași, 1999**

Puterea și cultura. O istorie a cenzurii, scrisă de Marian Petcu, este o carte care analizează cenzura ca atribut al Puterii, indiferent de forma de manifestare a entității de control: religioasă, politică, militară sau administrativă. Abordată din perspectivă istorică și culturală, lucrarea de față prezintă reglementările care au vizat sistemele de comunicare în masă în șapte țări din Europa (Anglia, Franța, Germania, Austria, Italia, Spania și Rusia), în Statele Unite ale Americii și în România.

Organizată în trei mari capitole, în care sunt prezentate aspecte generale ale cenzurii, modalitățile de manifestare ale controlului în opt țări și regimul cenzurii în România, cartea a apărut în 1999, la Editura Polirom din Iași, cu număr de 213 pagini.

În capitolul de deschidere, intitulat „Cenzori, cenzuri, cenzurați”, autorul schițează un cadru general al tipurilor de control care au acționat asupra sistemelor de comunicare, indiferent de forma luată de acestea în timp, de la cărți, la ziare, radio, cinematografie sau televiziune.

Marian Petcu propune și o definiție a cenzurii, una dintre cele mai complete oferite publicului de un scriitor român: „Cenzura este actul oricărei entități politice, religioase, militare ori administrative de a condiționa exprimarea/difuzarea de informații, opinii, idei, în sens mai larg, creații intelectuale, pe care publicul are dreptul să le cunoască, în funcție de valorile pe care aceasta înțelege să le protejeze la un moment dat”. În mod firesc,

procedul conceptual este urmat de o clasificare și o detaliere a formelor de cenzură: cenzura impusă de protejarea unor informații secrete, cenzura preventivă, cenzura a posteriori, cenzura externă, cenzura internă, cenzura economică, controlul accesului la profesie și cenzura „populară”.

Cel de-al doilea capitol, „Ipostaze ale cenzurii”, radiografiază cenzura din punct de vedere

istoric în diferite țări ale Europei și în Statele Unite ale Americii. Studiul prezentat de Marian Petcu arată că în Europa primele forme de verificare au fost de factură religioasă. Capii Bisericii au impus un control strict asupra scrierilor și învățământului, care, spre exemplu, pe teritoriul actualului regat britanic, al Franței sau al actualei Germanii, erau privilegiul exclusiv al teologilor. Evoluția formelor de organizare socială și diminuarea rolului Bisericii în controlul statelor, a prefigurat ascensiunea cenzurii politice și militare în Europa.

Ultimul capitol, „Regimul cenzurii în România”, reprezintă cea mai importantă dintre preocupările autorului în sfera științifică, și anume controlul sistemelor de comunicare în masă, în România. Diviziunea, căreia îi dedică mai bine de o jumătate din întreaga carte, se remarcă prin abundența de informații despre cenzură începând cu anul 1646 și până în zilele noastre. Ca și în alte țări din Europa, și în România sistemul de control a fost creat de Biserică și girat de Putere, cele două planuri contopindu-se sau distanțându-se în timp.

Valoarea lucrării este cu atât mai însemnată cu cât prezintă mai multe pasaje legislative care reglementau actul de cenzură în 1833, 1858 sau 1917, dar și alte dovezi arhivistice insolite. Având la bază o bogată bibliografie dedicată tematicii controlului exercitat de Putere asupra presei și literaturii și o documentare riguros structurată, capitolul reprezintă o adevărată incursiune în viața culturală a României. Dramele trăite de intelectualii români care și-au văzut creațiile interzise, străpung paginile cărții într-o prezentare cronologică, care analizează nu mai puțin de patru secole.

Cele mai captivante episoade sunt cele care surprind exercitarea cenzurii comuniste, modelele și tehnicile aplicate de aceasta. Mecanismele instituționale, sistemele procedurale și schemele metodologice prin care puterea comunistă și-a asigurat controlul conținutului informațiilor, atât cele de natură ideologică, cât și

cele din zona artistică, a faptului divers și chiar a divertismentului, sunt prezentate cu detașarea cercetătorului preocupat de analiza faptului istoric și mai puțin de judecarea lor. Un aspect care merită să rețină atenția cititorului se referă la instituirea controlului nu doar asupra presei, ci și a activității editoriale, ajuns la apogeu în anul 1948, când toate editurile, tipografiile și fabricile de hârtie au fost naționalizate. Informațiile prezintă maniera în care mii de titluri de carte au fost interzise, iar sute de autori au fost epurați.

Cartea lui Marian Petcu are marele merit de a reuni în interiorul aceluiași coșperți un excelent material documentar, atent structurat, care ne ajută să înțelegem originile controlului, evoluția acestuia și relația dintre putere și presă nu numai în România, ci și în diferite părți ale lumii.

EMILIA ȘERCAN

**Marta Petreu, *Cioran sau un trecut deocheat*,
ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Polirom, Iași, 2011**

Cu volumul Martei Petreu *Cioran sau un trecut deocheat* ne aflăm în fața unei re-re-editări și faptul trebuie subliniat ca atare. Dând curs unor preocupări stricte în epocă, cartea a apărut întâia dată în 1999 sub titlul *Un trecut deocheat* sau *Schimbarea la față a României*, beneficiind de o primă re-editare în 2004 și de o variantă în limba engleză, publicată în SUA, în 2005. Ediția de față, purtând un titlu ușor schimbat, are un statut privilegiat, deschizând, alături de alte două volume (antologia de poezie *Apocalipsa după Marta* și debutul în proză al autoarei, *Acasă, pe câmpia Armaghedonului*), seria de autor a Editurii Polirom dedicată Martei Petreu.

Fără putință de tăgadă, generația culturală interbelică s-a aflat în prim-planul atenției din primii ani '90 în presa și eseistica românească, producând emulație de idei și, nu de puține ori, fertile controverse. Un subiect precum trecutul „deocheat” al unui dintre „corifeii” culturali interbelici precum Emil Cioran nu putea trece neobservat și fără a lăsa urme. Apărută relativ târziu, spre sfârșitul deceniului, după un susținut și mărturisit efort de documentare, cartea Martei Petreu a intrat pieptiș și curajos în miezul unui subiect cu mare potențial exploziv. A rezultat un volum de ținută și acuratețe documentară care, fără a face „liniște” în agora, a devenit studiu de referință și a deschis principalele căi analitice asupra subiectului. Faptul de-a fi rămas în atenția editorială (și deci a publicului) chiar și după atâția ani dovedește atât inspirația în alegerea temei și justetea tratării ei, cât și reverberația unor atitudini intelectuale cu răsfrângeri până în zilele noastre. Odată cu asta, intră în discuție inevitabil actualitatea operei cioraniene, care a rămas nepuizabilă, în întregul ei, poate prin originalitatea meditației, prin cultivarea paradoxului sau prin contaminare stilistică. Cartea Martei Petreu despre implicarea politică vinovată a lui Cioran rămâne ea însăși actuală prin atingerea, în registru grav, a unei teme rămase nedelegate în societatea românească și anume aceea a angajării intelectualilor. Aici, cu siguranță, nu s-a spus ultimul cuvânt.

Studiul eseistei clujene nu poate fi comentat ca și cum ar fi apărut ieri, acesta având deja un traseu și o istorie a receptării. Însă nici nu poate fi ocolită, pornind de la întrebarea cum a fost posibil, sublinierea principalei forțe de atracție a cărții ce surprinde pe tânărul Cioran atașat activ extremei drepte, gravitând febril în jurul unor oameni și a unor idei infirmați de istorie. Este trecutul lui deocheat, cum îl numește autoarea, cu o durată relativ scurtă (opt

ani), așa cum este el reflectat în uimitorul volum *Schimbarea la față a României* (1936) și cum rezultă dintr-o serie de articole politice din presa vremii, din jurnale sau scrisori, o bucată de viață ca o experiență unică și irepetabilă, renegată dramatic de Cioran însuși. De asemenea, nu pot fi ignorate liniile de forță ale exegezei bine sesizate încă de la apariție, devenite adevărate mărci în analiza fascistoidului Cioran. Acestea privesc raportarea specială a filosofului român la Legiune și la ideologia legionară, analiza bine documentată a *Schimbării la față a României* (carte despre care autoarea spune că reprezintă filosofia istoriei, filosofia culturii și filosofia politică ale lui Cioran), influențele spengleriene și lovinesciene din această perioadă, amestecul de fascism și comunism din reflecțiile sale despre România, xenofobia particulară a gânditorului român, în sfârșit, considerațiile despre Cioran „profet” al totalitarismului românesc și despre Cioran „sofistul” de mai târziu, efect al „deochiului” blestemat din perioada analizată.

În pofida acestor merite incontestabile, de pionierat, ale autoarei, chiar recunoscându-se soliditatea documentării, cartea n-a fost scutită de întâmpinări potrivnice, unele bătându-se cap în cap. În principiu, unii, adepți exaltați ai generației intelectualiste interbelice, și-ar fi dorit un Cioran intangibil, cruțat pentru erorile tinereții, și obnubilarea, eventuală, a operei compromițătoare. Alții, dimpotrivă, au descoperit în abordarea abruptă, deschisă, lipsită de prejudecăți a acestei teme fierbinți un demers justificativ, de edulcorare, de îmblânzire a unui trecut blamabil, rușinos pentru autor. Învingător în această dispută pro sau contra cioraniană e numai autoarea care, aproape imperturbabil, cu un ochi în documente și cu unul vizionar, își continuă incursiunile exegetice dorite. De fapt, așa cum a subliniat și Marta Petreu, dar și unii comentatori, *Cioran sau un trecut deocheat* nu este o demonstrație de tip pro sau contra, cât mai degrabă un demers de

separare „chirurgicală” a unei părți a operei cioraniene, considerate malignă, de restul corpului creației pentru a asigura „puritatea filosofică” a acesteia și a evita suspiciunea contaminării cu „idei legionar-bolșevice, revoluționar-totalitare, colectivist-antidemocratice” a întregii opere. Întemeiat sau nu, autoarea reproșează a nu fi fost înțeleasă tocmai în intenția fundamentală a acestui demers, ceea ce ei i se părea limpede de la bun început. Mai mult de atât, ca un bruiaj continuu al receptării cărții, apar diverse note ale unui „subton de scuză” care ar circula prin carte.

Și pentru că socotesc că, indiferent de neutralitatea autorului și înălțimea științifică a unui studiu, e greu sau imposibil a nu găsi diverse „subtonuri” ale subiectivității auctoriale, voi încheia recenzia în acești termeni. Mi se pare mai mult decât evident că Marta Petreu n-a vrut să scuze nici legionarismul trecându-l prin filtrul Cioran, și nici pe Cioran trecut vremelnic prin filtrul extremismului. Dimpotrivă, acolo unde e cazul, delimitările sunt severe, neîndoielnice. Apoi, autoarea n-a încercat nici să salveze în vreun fel „opera politică” a lui Cioran, dar nici s-o îngroape definitiv, la întuneric, sub o pecete a blamului veșnic. Dimpotrivă, aceasta a fost pur

și simplu scoasă la lumină, analizată în premieră cu ochiul cunoscătorului și pusă la locul ei în concernul timpului și al generației sale. Cioran nu iese mai bun din această analiză, dar nici mai rău, poate unul mai specific și mai bine conturat, în cele bune și în cele rele. Autoarea crede cu sinceritate și tărie în ruptura existențială și ideatică a lui Cioran, în dreptul la căință și transfigurare, astfel încât își permite să fie necruțătoare sau mai blândă, în funcție de situație.

Dacă ar fi să găsim „subtonuri” în cartea Martei Petreu, acestea cred că ar fi altele. Unul ar fi de împărtășire a unui filon ardelenesc în gândirea lui Cioran, de justete a diagnosticării, în multe privințe, a stării României de ieri și dintotdeauna. Un alt subton este cel de compătimire pentru neliniște, boală, suferință și „greul de a fi om”, prezente în meditația cioraniană. Nu în ultimul rând, ar fi vorba despre compatibilitate și comprehensiune pentru formulare și stil.

Peste toate însă cred că este tonul, mărturisit, de iubire de Cioran al Martei Petreu.

VIOREL NISTOR

**Marta Petreu, *Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*,
Editura Polirom, București, 2011**

Nu se poate spune că n-a surprins apariția unui roman în dreptul numelui Marta Petreu. Adesea însă surpriza se însoțește cu darul, astfel încât, se poate spune, cel puțin, că Editura Polirom și scriitoarea în cauză și-au făcut, în acest an, cadouri reciproce de ținut minte. Pe de-o parte, cunoscuta editură a găsit de cuviință să deschidă seria de autor Marta Petreu, publicând compact trei cărți

ale acesteia, câtă vreme până acum poeta și eseista clujeană răspunde pe măsură printr-un roman parcă anume ticluit pentru un astfel de prilej. Până la urmă, pentru cititori contează mai puțin dac-a fost întâmplare, „potriveală” sau cadoriseală, cât apariția, cel puțin, a unui roman ce tinde să devină revelație, înscris solid în „bătălia” literară pentru acest an și pentru eternitate.

Prin ce a surprins romanul *Acasă, pe Câmpia Armaghedonului*? Așadar, la ce nu se aștepta lumea de la Marta Petreu? Cred că nu se așteptau, nici cunoscătorii, nici mai puțin cunoscătorii (exceptându-i desigur pe cei apropiați), la un roman din partea celei care profesa cu devotament filosofia (istoria filosofiei) ca și cadru didactic, se remarcase pregnant ca poet, o ocupație temporară abandonată, după spusele însăși autoarei, și excele-

lase, în ultimii ani, printr-o eseistică la cel mai înalt nivel într-o zonă încinsă a ideologiei politice. Inutil de spus, toate aceste ocupații, mari consumatoare de energie, de timp și nervi, dacă ținem cont că volumele politice au stârnit aprige controverse, beneficiind câteodată de receptări răuvoitoare sau partizane. A mai surprins, de asemenea, schimbarea bruscă de macaz, de la exaltată ideologie politică, la domol realism romanesc, de la îndărătnică buchiseală documentară, la memorie și autobiografie, în sfârșit, de la spiritualitate urbană, frizând uneori mondenul, la adâncă psihologie rurală, desprinsă din pământurile Ardealului.

Pe unii, nu i-a surprins atât romanul, cât tipul de tipul de proză ce a ieșit, mai ales dacă îl raportau la „opera critică și eseistică a autoarei, centrată raționalist” (Daniel Cristea-Enache), iar, pe de altă parte, romanul conturându-se „ca o lume autonomă față de proiecțiile și reducățiile intertextuale ale Martei Petreu”. În sfârșit, pentru alții, cu pretenții mai mari de profunzime, surpriza e și mai mică și anume „doar din punctul de vedere al dexterității în interiorul genului prozastic, nu și din

unghiul viziunii de fond” (Alex Goldiș), viziune ce consacrează un model chirurgical de analiză, auto-analiză și tratament.

Așteptat sau chiar surprinzător, a ieșit un roman în toată puterea cuvântului, trecut deja printr-o serie de filtre analitice sau de întâmpinare și care par a-i consolida destinul și a îndemna autoarea spre noi experiențe românești. Pornind de la premisa că nu este carte bună fără cititori, de menționat că aceasta își păstrează potențialul atât

pentru profesioniști, cât și pentru cei amatori sau ocazionali. Pentru cititorul obișnuit, romanul se citește dintr-o răsuflare, fără a-l lăsa din mână, ceea ce nu este lucrul puțin pentru aceste timpuri. Ceea ce-l face atrăgător și cu „lipici” nu cred că este tematica, epica, stilul, pitorescul, ineditul sau altele, cât un anume suspans lăuntric în evoluția și dezvăluirea personajelor principale. Pe de altă parte, formula romanească aleasă a părut de la bun început greu încadrabilă, dezvăluind, în condiții de valoare recunoscută, un potențial analitic de neignorat. Ceea ce frapază în roman sunt autenticitatea și prezența autobiograficului, acest din urmă aspect fiind de altfel asumat de autoare care își revendică însă formula de amalgamare, reasamblare și imersiune a biograficului în ficțional sau invers. Sunt, de asemenea, de sesizat, formula de roman realist, cu inserturi de realism magic, sau pur și simplu romanul rural, cu timp și loc bine definite. Nu mai puțin avem de-a face cu un roman de dragoste, ce-i drept filială, a copiilor față de irepetabilii părinți, așa imperfecti cum sunt ei. În aceeași măsură, ar fi vorba despre un roman al familiei, al genea-

logiei acesteia, sau un roman al Mamei, ce ocupă locul principal în desfășurarea de forțe. Nu lipsește nici perspectiva psihanalitică din povestirea Tabitei (afirmându-se că am avea aici de-a face aici cu Rebreanu plus Freud), dar nici cea religioasă, sugerată încă din titlu.

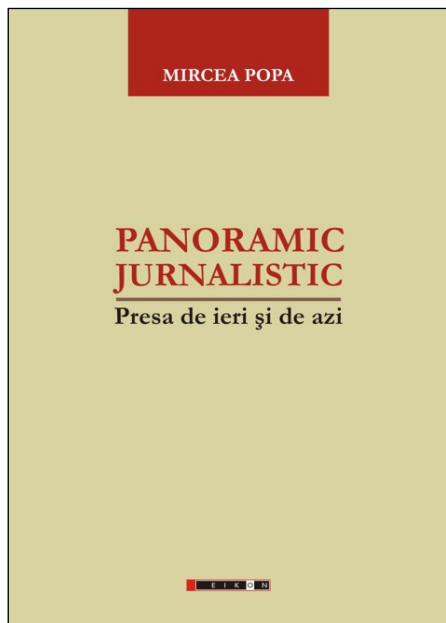
Până la urma, cartea Tabitei nu urmărește Armaghedonul propovăduit de „Strejerii lui Iehova”, a căror fantomă bânuie mai ales prin figura tatălui, ci Apocalipsa familiei, provocată de ne iubirea dintre părinți. Într-o narațiune rememorativă, pusă de la început sub spectrul morții, este evocată istoria de câteva generații a familiei, având în centrul figura emblematică a Mamei, țărâna ardeleană mândră, dar nefericită, revoltată, dar întoarsă în interior, ambi-

țioasă, dar resemnată, aflată în conflict cu bărbatul, dar și cu copiii. O fire controversată și „sucită” ce sugestionează vag o variantă de Moromete-femeie. Trebuie spus că și aici Marta Petreu mai rupe o convenție, aceea a mamei atotiubitoare și ocrotitoare, căci personajul memorabil întru chipat de Mica arată și fața unei anti-mame, care urăște și blestemă. Însă, pentru copii, un tată pradă propriilor slăbiciuni și o mamă prizonieră eșecului existențial, dar nici nimic altceva, nu trebuie să-i facă pe părinți mai puțini iubiți de către copii lor. E, cred, lecția principală de iubire omească dată aici de Marta Petreu.

VIOREL NISTOR

Mircea Popa, *Panoramic jurnalistic: presa de ieri și de azi*,

Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011

Istoria presei transilvănene are un itinerar încurcat, frumos și fascinant. Mircea Popa a reușit și de această dată să aprofundeze subiectul istoriei acestei zone, după publicarea *Istoriei presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, alături de Valentin Tașcu. Astfel, s-a obținut o continuitate a descoperirii faptelor istorice pe care le-a traversat presa din Transilvania.

Panoramic jurnalistic: presa de ieri și de azi a fost publicată la editura clujeană Eikon, reunind în paginile sale un bogat patrimoniu jurnalistic transilvănean. Autorul reușește să realizeze o prezentare amănunțită a publicațiilor din acea vreme, cu toate temele abordate de acestea: presa și naționalitatea, presa locală, presa regională, tipurile de presă, afirmările europene și americane: modul în care presa din România a relaționat cu media din alte state

ale lumii, și invers, încheind cu un istoric a ceea ce a fost Sindicatul presei române din Ardeal și Banat. Dacă este să ne amintim de cartea anterioară a lui Mircea Popa, în acest domeniu *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*, putem parcurge perioada de început a presei transilvănene, 1789-1827, atunci când o serie de publicații de renume precum: *Gazeta Transilvaniei*, *Tribuna*, *Familia*, *Luceafărul* au creat mediul general al presei politice și culturale din Transilvania.

Panoramic jurnalistic: presa de ieri și de azi este structurată pe cinci capitole și ne propune o paletă largă a presei scrise, atât cea națională cât și internațională. Toate capitolele au subtilitatea pe care autorul dorește să o evidențieze, și anume rolul pe care presa l-a avut, și îl are în a răspândi progresul politic, social și național.

Presă și naționalitate este titlul primului capitol și evidențiază susținerea cauzei nobile pe care o aveau jurnaliștii din acea perioadă, dezvoltarea unui sentiment pur de naționalitate. Dorința presei transilvănene era înlocuirea naționalismului sentimental cu unul doctrinar. Cel mai bun exemplu în acest sens este Radu Dragnea, care spunea că opera de artă nu articulează superficialitatea, ci esența. Pentru a putea duce la bun sfârșit dorința acestora, au avut o serie de obiective printre care: formarea unei limbi comune, susținerea masivă a culturii unitare și în final activismul politic. Toate acestea s-au realizat în paginile ziarelor, și revistelor din perioada respectivă. De exemplu, în anul 1876, datorită revistelor *Archivu pentru limbă și filologie*, *Foișoarei Telegrafului român*, T. Cipariu a reușit să adopte un alfabet fonetic pe care Junimea l-a promovat intens în publicația *Convorbiri literare* iar mai apoi a fost preluat de *Tribuna* și *Familia*. A doua jumătate a secolului al XIX-lea a adus cu el progresul unei națiuni care s-a concre-

tizat, în percepția jurnaliștilor literați prin intensificarea nivelului cultural în mediul urban și rural, cu alte cuvinte în toată țara. Dacă *Tribuna din Sibiu* milita pentru combaterea șovinismului printr-o unitate a culturii majoritare cu cea minoritare, personalitățile luminate ale vremii precum: Ioan Slavici, Brote, Diamandi Manole, Iosif Vulcan, G. Barițiu, T. Cipariu doreau limitarea luptei etnice și stoparea tuturor disensiunilor, tocmai pentru a progresul națiunii. Slavici dorea nu numai o unitate interetnică din punct de vedere cultural, ci și una prin care românii să fie interesați de a pune în valoare folclorul și literatura junimistă. Așa ia naștere *Biblioteca populară* care reușește să tipărească o serie de cărți în speranța dirijării și creșterii gustului pentru lectură a românilor și nu numai.

Politica joacă un rol important în fiecare stat, în fiecare comunitate, astfel că după războiul de independență 1877-1878, a luat naștere Partidul Național Român care avea de partea lui ziare precum: *Drapelul*, *Familia*, *Dreptatea* și altele. În timpurile grele prin care a trecut România, intelectualii acestei țări au ripostat pentru orice formă de totalitarism și doreau libertate și egalitate pentru oameni. În ciuda faptului că politica acelei perioadă era mult maghiarizată, ziarele Transilvaniei propunea în paginile lor interesul politic și social al maselor prin introducerea votului secret și egal. Nu putem trece cu vederea o serie de editoriale fascinante ale țărâniștilor Corneliu Coposu, Constantin Hagea ori Victor Iancu din ziarele *Dreptatea*, *România Mare* sau *Ardealul*. Aceștia atacau regimul totalitar fascist și mai târziu pe cel comunist.

Capitolul al doilea, cel cu *Presa regională* evidențiază importanța presei locale din zonele țării: Sălaj, Maramureș, Valea Jiului, Alba Iulia, Bihor, Cluj sau Turda. Nu este omisă nici presa regională care merge pe un drum bine stabilit, acela de a combate anal-

fabetismul și de a educa poporul. Trecând peste acestea, misiunea presei mai consta și în soluționarea problemelor specifice zonelor din care proveneau. Ca și exemplu, regăsim în publicația *Revista catolică* din Maramureș o invitație adresată populației pentru a dezbate diverse probleme culturale, religioase ori politice. Cum zonele erau diferite, și problemele oamenilor erau diferite, așa regăsim în paginile ziarelor din Valea Jiului, *Graiul muncitorimii*, *Gazeta Jiului*, *Montanistică și Metalurgie* un interes pentru muncitorii din mine. Chiar dacă ziarele mai sus menționate au apărut în perioada interbelică, pe lângă informațiile de ordin cultural, mai ofereau cititorului și diverse alte informații.

Un alt capitol al cărții, cel care cuprinde *Categoriile de presă* ne dezvăluie și alte domenii abordate de gazetari: sportul, cinematografia, teatrul, manipularea presei, satira și umorul. Sportul, ca și astăzi a ocupat un rol important în paginile gazetelor, astfel că exemplele în acest sens sunt foarte multe. Camil Petrescu a fost cel care a reușit să redacteze pentru prima dată o revistă de *Football*, în 1937. Ca și colaboratori la alte reviste sportive au fost și binecunoscuții Ionel Teodoreanu, Neagu Rădulescu, Camil Petrescu, Tudor Arghezi și Liviu Rebreanu. Feminismul și-a regăsit și el locul în paginile ziarelor *Dochia*, *Drepturile femeii* cu susținere din partea Elenei Ghica, Adelei Xenopol ori Eugeniei Ianculescu. Cinefilii au putut citi articole despre cinematografie dar și despre teatru, iar persoanele cu simțul umorului mai dezvoltat au putut zâmbi răsfoind paginile din *Priculiciu*, *Tutti-frutti* sau *Strigoii*.

Deschideri europene și americane este titlul unui alt capitol al cărții, unde regăsim o fuziune între cultura română și cea a altor state precum: Franța, Spania, Germania,

Italia, Japonia sau Statele Unite ale Americii. Printre publicațiile care s-au bucurat de un real succes amintesc: *La Roumanie*, *Gallia*, *Blätter für Geist*, *Revista Hispanica*, *Românul*, *Revista româno-americană*.

Ultimul capitol, dar nu cel din urmă este cel al „*Sindicatului presei române din Ardeal și Banat*”. Din punct de vedere legal, acest s-a înființat la Arad, în 1909, sub conducerea lui Octavian Goga ca și președinte, Sever Bocu – vicepreședinte și Iosif Șchiopu ca secretar. Înființarea acestui sindicat s-a datorat necesității unei relații mai bune între presa românească cu cea străină și o mai mare independență a presei față de politică. Ca și repere foarte importante în activitatea acestui sindicat amintesc redactarea și publicarea a două almanahuri, în 1926 și 1928, puncte de referință în cercetarea istoriei presei.

Așadar munca titanică a istoricului și criticului literar Mircea Popa nu este dată la o parte, ci dimpotrivă, este amplasată pe un piedestal datorită documentării minuoase de care a dat dovadă, datorită materialului bogat care se regăsește în paginile acestei cărți. Fără a emite judecăți de valoare sau alte analize obiective, Mircea Popa lasă gazetarii perioadei respective și toate evenimentele de atunci să curgă frumos prin lumea istoriei.

CORNEL CRIȘAN

**Mircea Popa, *Prezențe literare. Oameni și cărți*,
Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2011**

Cartea⁴ profesorului Mircea Popa, apărută în 2011, la Casa Cărții de Știință din Cluj reunește sub îndrumarea autorului o serie de medalioane și cronici literare care au apărut de-a lungul timpului în diverse publicații. În mod programatic criticul se apleacă, deopotrivă, asupra unor nume sonore din peisajul literar românesc și asupra unor nume care își așteaptă consacrarea.

Textele incluse în acest volum se înscriu în aria (vastă) a preocupărilor lui Mircea Popa. Lucrări precum *Presa și ideea națională* (2000), *Incursiuni în presa românească* (2009), *Cărți, manuscrise, biblioteci* (2010) ori *Lucian Blaga și contemporanii* (2007) săi sunt doar câteva dintre titlurile alese aproape la întâmplare dintre numeroasele publicații ale autorului. Aceeași preocupare pentru subiecte dintre cele mai diverse, precum și efortul critic de reinterpretare a unor opere, care marchează întreaga carieră a lui Mircea Popa o regăsim și în acest volum.

Curiozitatea intelectuală, spiritul foarte mobil al autorului îl îndrumă înspre profiluri literare și culturale foarte diferite. În consecință îi vom regăsi în acest volum pe Ion Pop și pe Valeriu Anania, pe Nicolae Balotă și pe Marta Petreu, Adrian Marino și Romulus Cojocare, pe Cornel Ungureanu și pe Vasile Fanache sau Ioan Alexandru. În ce-l privește pe acesta din urmă, pentru a-i defini formula lirică, criticul îl raportează la nume sonore din poezia europeană: „Asemeni lui Dante, Rilke, Claudel și a altor poeți moderni străbătuți de viziuni mistice, Ioan Alexandru aduce cu sine fiorul unei religiozități profunde, manifestată într-un mod atât de deschis, atașant, cât și

printr-o răspândire difuză în întreg corpul edificiului său liric a unei trăiri creștine cu valoare de crez poetic.” (p. 9).

Alături de poezia mistică a lui Ioan Alexandru, își găsește loc în volumul lui Mircea Popa lirica tumultuoasă a lui Adrian Păunescu. Opera lui Păunescu, aflată undeva între „popularitate și valoare” este marcată de o forță lirică ce „vine din războiul declarat cu orice formă de înșelăciune, traducând în versuri o indignare și o încrâncenare organică.” (p. 194).

Autorul nu se mulțumește să reinterpreteze opere consacrate, critica sa de întâmpinare vizează și poeți mai puțin cunoscuți publicului larg. Cu aceeași putere de pătrundere în miezul lucrurilor și al sensurilor, Mircea Popa spune despre lirica lui Octavian Doclin (un poet a cărui operă „continuă să rămână într-un con de um-

⁴ Mircea Popa. *Prezențe literare. Oameni și cărți*. Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2011

bră prelungit” – p.82) următoarele: „Analizând etapă cu etapă devenirea poetului, putem afirma că rostirea lui a câștigat mult în expresivitate, că metafora e funcțională și gestul faustic și irațional din *Neliniștea purpurei* (1979) s-a estompat vizibil, așezându-se în albia unei mature lucidități.” (p. 85).

Un segment consistent al volumului este dedicat contribuției unor critici importanți în literatura română. Obiectivitatea și interpretarea minuțioasă se fac remarcate mereu pe parcursul volumului. Mircea Popa reușește, de exemplu, să surprindă și să puncteze clar aspectele esențiale ale demersului critic al profesorului Ion Pop: „1) recuperarea și reabilitarea literaturii de avangardă; 2) o mai exactă circumscriere a poeziei interbelice în integralitatea sa, dar, mai ales a „vociilor” ei originale; 3) impunerea în circuitul național de valori a poeziei generației 60, cea dintâi generație desprinsă total de proletcultism și afișând un program estetic de rafinată construcție, prin care s-a operat, de fapt, racordul cu marea poezie românească interbelică.” (p. 220).

Interpretarea operei lui Adrian Marino își găsește, la rândul său, locul între paginile acestui volum. În acest sens, Mircea Popa

este de părere că „acest militantism organic, adânc, are în vedere în mod permanent situarea literaturii române în fluxul european de valori, una din preocupările de bază ale cărților sale. Peste tot, acolo unde vorbește de tendințe și curente literare, comparatismul român stăruie și asupra modului în care s-au născut și configurat aceste curente în plan național țesând, de fiecare dată, o adâncă rețea de întrepătrunderi, influențe, similitudini, convergențe, între marile literaturi ale lumii și literatura noastră.” (p.126).

Desigur, spațiul limitat nu ne permite să discutăm în parte fiecare dintre textele care apar în volumul *Prezențe literare*. În final, trebuie să remarcăm faptul că titlul volumului este *Oameni și cărți*. Prin această autorul sugerează cele două direcții în care s-a îndreptat interesul său: este vorba, în primul rând, de *cărți* pentru că acestea sunt materialul primordial de lucru al oricărui critic; este vorba însă și de *oameni* pentru că Mircea Popa este un intelectual implicat în viața culturală, fapt pe care acest volum îl probează cu asupra de măsură.

FLAVIA TOPAN

Doina Rad, *Viața ca rescriere. Cella Serghi*,

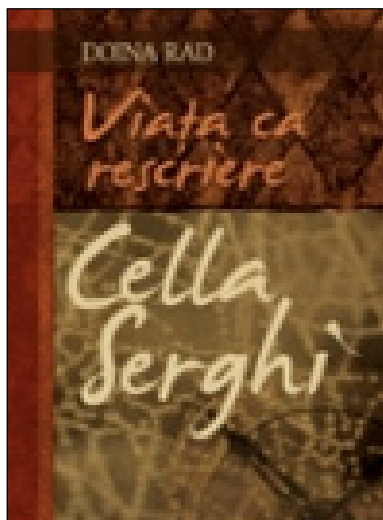
Editura Accent, Cluj-Napoca, 2010

Volumul Doinei Rad, apărut în 2010, *Viața ca rescriere. Cella Serghi* vine să umple un gol poate prea mare existent în peisajul literar românesc. Viața și opera Cellei Serghi au fost trecute pe nedrept într-un colț de umbră, din motive care nu sunt pe deplin lămurite. Pentru a înțelege mai bine viața și creația Cellei Serghi, Doina Rad își adună toate resursele pentru a crea prima

și totodată ampla monografie dedicată autoarei care a debutat cu romanul *Pânza de păianjen*, în 1938. Cartea investighează, deopotrivă, viața unei personalități (importante) a literaturii române și opera pune în evidență evenimente, întâmplări care au marcat copilăria, adolescența și maturitatea Cellei Serghi și care își vor găsi ecoul în creațiile literare ale prozatoarei.

În al doilea rând, și aici este meritul esențial al volumului Doinei Rad, opera Cellei Serghi este recuperată, așezată la locul ei alături de creațiile celor care i-au fost „colegi” de generație, dar și prieteni – Camil Petrescu, Mihail Sebastian ori Liviu Rebreanu. Nu în ultimul rând, întreaga creație literară a Cellei Serghi are o valoare intrinsecă, ce nu ține de anturajul scriitoarei ori de perioada istorică ce a marcat-o, ci se referă la expresivitatea și fluența scrierii, valoare care trebuie recuperată și cu care publicul trebuie familiarizat, astfel încât *Viața ca rescriere* devine un prilej sau mai bine zis o modalitate de a pune în lumină activitatea scriitoarei.

Un prim nivel de lectură este cel dedicat aspectelor biografice, sugestia Doinei Rad fiind aceea că viața acestei scriitoare a fost atât de tumultuoasă, încât ar putea constitui, la limită, un material pentru un roman biografic. Volumul de față ne invită la o incursiune în viața Rașelei Marcoff, născută în 4 noiembrie (22 octombrie, stil vechi) 1907, în Constanța, cea care mai târziu avea să devină Cella Serghi (Serghi este numele bunicului din partea mamei). Copilăria îi este marcată de viața pe malul mării, dar și de ruptura pe care o cauzează izbucnirea Primului Război Mondial, când familia sa este nevoită să fugă din calea forțelor germano-bulgare. Marea și războiul, alături de copilărie și iubire, vor reveni mai târziu sub forma unor leitmotive în proza Cellei Serghi. Maturitatea autoarei și debutul său literar sunt marcate de prietenia cu Camil Petrescu și Mihail Sebastian. Relația sa, mai ales cu primul, Camil Petrescu, i-a mirat pe mulți și au fost căutate adesea influențele

acestui în operele Cellei Serghi. Alte două evenimente istorice majore vor marca viața autoarei: al Doilea Război Mondial și, mai apoi, instaurarea regimului comunist. Prin urmare, volumul Doinei Rad schițează, în această dimensiune a sa, printre altele, povestea unei personalități care a trăit într-una dintre cele mai zbuciumate perioade din istorie, astfel că substanța acestei cărți este îmbogățită de vasta experiență de viață a Cellei Serghi.

Atenția Doinei Rad nu se oprește la viața Cellei Serghi din perioada interbelică. Un capitol aparte al acestui volum îl constituie „Cella Serghi în arhiva CNSAS”, care surprinde modalitățile prin care regimul comunist se infiltra în viața privată a celor suspectați de spionaj ori de colaborare cu străinii: „cu toate acestea, Securitatea (în cazul de față un agent cu numele conspirativ «Leonard») o considera periculoasă, fiind «cunoscută că poartă corespondență cu persoane din Italia, Franța și Danemarca», încadrând-o în evidențe ca «suspect de spionaj». E foarte interesant acest caz și pentru a vedea stilul și metodele de lucru ale Securității, în cazul de față modul cum a început urmărirea ei.” (p. 248).

Regimul comunist, însă, i-a afectat creația, impunându-i o tematică pentru scrierile viitoare și, de cele mai multe ori, scriitoarea s-a văzut nevoită să își rescrie romanele, pentru a deservi intereselor noului regim. Acuzată de multă lume că a făcut poate prea multe concesii regimului, Cella Serghi s-a pierdut într-un con de umbră, mai ales după 1989. Celor care o acuză le este probabil greu să înțeleagă drama acestei generații, care a trăit trauma

a două conflagrații mondiale și care a fost apoi nevoită să trăiască sub presiunile unui regim totalitar. Doina Rad punctează în capitolul „Sub zodia proletcultismului” lucrările „de cea mai curată factură proletcultistă, cu puternice accente staliniste” ale Cellei Serghi, cum ar fi *S-a dormit și Moș Ilie*, *Cântecul uzinei*, *Surorile* ori romanele *Cad zidurile*, *Cantemiriștii* și *Fetele lui Balotă*. Dincolo de sacrificiile și compromisiunile făcute în fața regimului comunist, operele Cellei Serghi au însemnătate în cultura română, deoarece „sinceritatea și naturalețea frazării, mai mult decât modernitatea tehnicii narative, chiar, au făcut ca romanele Cellei Serghi să reziste probei timpului.” (p. 146)

O altă idee de forță a volumului, poate cea mai importantă, este dedicată operei. Doina Rad comentează pe larg și prin aceasta valorifică o operă care a fost pe nedrept neglijată de critica literară românească. Cella Serghi a fost deopotrivă privilegiată, dar împovărată, de faptul că opera sa stă sub semnul unei perioade în care Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Mihail Sebastian ori Hortensia Papadat Bengescu aveau să își consolideze în mod definitiv locul în peisajul literar românesc și, odată cu aceasta, aveau să schimbe decisiv cursul literaturii române. Formulă narativă al Cellei Serghi a fost modelată, așa cum demonstrează Doina Rad, în această perioadă deosebit de productivă în istoria literaturii noastre, astfel încât locul său în rândul generației interbelice este confirmat și legitimat de acest fapt. În privința influențelor camilpetresciene în opera Cellei Serghi, Doina Rad operează o cuvenită corecție: chiar dacă numeroși critici au subliniat numeroase influențe, autoarea monografiei lămurește acest aspect apelând la o afirmație tranșantă a romancierei însăși: „În opera lui Camil, niciun cuvânt despre copilărie și adolescență. Eroi lui Camil apar deodată maturi. Copilăria, în toate cărțile

mele, are o importanță esențială [...] Și apoi, Camil vedea idei. Eu vedeam fapte.” (p. 52)

Originalitatea și talentul i-au fost recunoscute și confirmate prin faptul că trei mari scriitori, contemporani ai săi, au girat cu numele lor (Liviu Rebreanu, Camil Petrescu și Mihail Sebastian) apariția romanului de debut al Cellei Serghi, *Pânza de păianjen*. Legăturile cu peisajul literar interbelic nu se opresc doar la relațiile de prietenie cu acești autori ori la conflictul mai mult sau mai puțin deschis cu George Călinescu. Dincolo de acestea, mai putem menționa faptul cu atât mai mult cu cât autoarea a fost invitată de Eugen Lovinescu, mentorul generației interbelice, să participe la cenaclul „Sburătorul.”

Doina Rad ne propune o incursiune în universul creației acestei autoare prea puțin cunoscute. Paginile dedicate universului prozei și artei narative construiesc portretul unei scriitoare care depășește prin opera ei barierele categoriei în care a fost adesea inclusă – „literatura feminină”. Modalitățile particulare de construcție a narațiunii și a personajelor, fluxul proustian al memoriei involuntare și fixarea lucidă a trăirilor sunt doar câteva argumente care susțin modernitatea, dar și valoarea operelor Cellei Serghi: „Romanele Cellei Serghi se încheagă din planuri narative paralele, a căror alternanță le conferă modernitate. Caracteristica lor este structura mozaică a textului, uneori chiar a personajelor. Imaginile se conturează adesea din frânturi aparent disparate.” (p. 126).

Pânza de păianjen, *Cad zidurile* (*Cartea Mironei*, *Mirona*), *Gențiane*, *Această dulce povară*, *tinerețea* ori *Pe firul de păianjen al memoriei* sunt lucrările care o legitimează pe Cella Serghi ca fiind o voce bine conturată în literatura română: „Curajul autoarei a constatat în a numi adevărurile simple și în a le transforma în artă. În felul acesta, eroinele ei rămân tinere prin pasiunea cu care își re trăiesc pasiunile.” (p. 110)

O a treia linie pe care o putem identifica în volumul Doinei Rad urmărește activitatea publicistică (ce a marcat de fapt debutul autoarei), traducerile unor romane ca *Vă place Brahms?*, *Casa de hârtie* ori *Celălalt*, precum și scrisorile Cellei Serghi către prieteni. Toate acestea întregesc portretul autoarei care, „dintr-o nevoie viscerală de a cizela, de a perfecționa textul” (p. 181), și-a rescris și și-a refăcut romanele de câte ori s-au retipărit.

Cella Serghi. Viața ca rescriere oferă o imagine convingătoare și este o lucrare în care oricine interesat poate găsi o in-

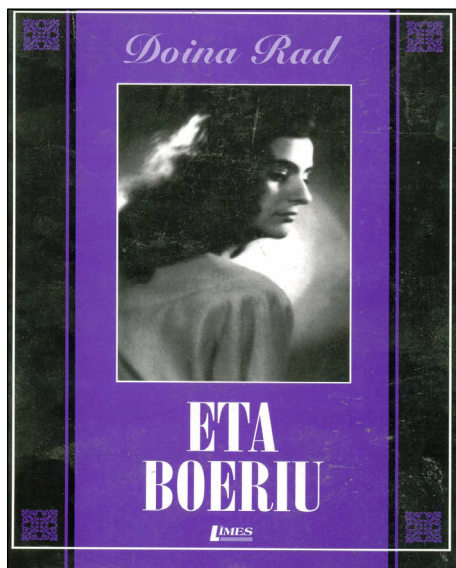
formație inedită – de la cititorul care caută detalii despre o epocă trecută, la criticul literar care caută resurse pentru cercetarea operei autoarei. Dincolo de toate acestea, volumul este un prim pas (important) în recuperarea moștenirii literare a unei autoare care mărturisea despre sine, într-o scrisoare adresată profesorului Ilie Rad: „Eu nu doream altceva decât să scriu o singură carte, numai una și atât. Ca să rămână ceva în urma mea.” (p. 343).

FLAVIA TOPAN

Doina Rad, *Eta Boeriu*,
Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005

Prin publicarea volumului *Eta Boeriu*, apărut la editura Limes în 2005, Doina Rad reușește să redea culturii românești un portret integral al poetei și traducătoarei Eta Boeriu (Margareta Boeriu), surprinzând cu finețe toate etapele importante din viața scriitoarei, accentuând totodată elementele care i-au marcat devenirea și, prin urmare, opera. Cercetarea monografică prezintă, în capitole bine structurate, viața Etei Boeriu – anii copilăriei, parcursul educațional, etapa sibiană și cea clujeană, cât și opera sa, influențată de formarea sa clasică și marcată de etapa proletcultismului.

Monografia este construită de Doina Rad folosindu-se de o serie de manuscrise ale scriitoarei și fotografii personale din arhiva familiei, de interviurile (puține la număr) pe care Eta Boeriu le-a acordat de-a lungul timpului, iar acel spirit viu, cât și misterul ce a înconjurat viața Etei Boeriu au putut fi cunoscute din relatările soțului poetei, prof. univ. dr. Iuliu Nicolae Boeriu.

Cercetarea corectează câteva erori pe care studiile precedente le-au perpetuat. Astfel, aflăm că a existat o confuzie în ceea ce privește data nașterii poetei – 25 februarie, și nu 23 februarie, iar anul este 1923,

nu 1925 (p. 13). Aflăm apoi că anul debutului în presă al Etei Boeriu, în *Tribuna* clujeană, s-a petrecut în 10 aprilie 1969, nu la data care fusese speculată înainte, în diferite articole și lucrări de referință. Cercetarea aduce noi informații cu privire la parcursul educațional al poetei, necunoscute de publicul larg până la publicarea monografiei.

Monografia prezintă, pe larg, cele două direcții ale creației Etei Boeriu: traducerile și poezia originală, dar ne înfățișează, de asemenea, preocupările ei complementare – fabulele scrise pentru copii sau paginile de jurnal. Prin activitatea de traducătoare, Eta Boeriu a redat culturii române douăzeci și trei de volume, asumându-și, încă de la început, riscul traducerii unor opere de mare valoare din literatura italiană (ea urmând studiile de italiană, și secundar, română la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității „Regele Ferdinand”, Cluj-Sibiu, între 1941-1945, și pasionată fiind de cursurile profesorului Umberto Cianciolo, titularul seminarului de „Lectura Dantis”, și care devine, pentru scurt timp, soțul acesteia). Etei Boeriu i se datorează, printre altele, singura traducere integrală a *Divinei Comedii* a lui Dante Alighieri și a poeziilor lui Leopardi, traducerea povestirilor din *Decameronul* lui Boccaccio și a sonetelor lui Petrarca. Aceasta practica o traducere „infidelă” a textelor, uimind prin crearea echivalențelor sale lexicale sau sintactice, care reușeau să surprindă esența textului original. Transpunerea în românește a acestor lucrări constituie nu doar un exercițiu de voință, ci și de cizelare a talentului poetic al Etei Boeriu. Din solidaritate și mândrie, Eta Boeriu a tradus, de asemenea, și în italiană, o serie de poezii românești de Șt. Aug. Doinaș, Eugen Jebeleanu și Al. Philippide, publicate în *Steaua* și *Secolul 20*, altele rămânând, din păcate, doar în stadiul de proiecte.

Primele apariții publice ale traducătoarei sunt legate de ședințele Cercului Literar de la Sibiu, unde tânăra studentă citea uneori din lucrările sale. Tot aici va cunoaște nonconformismul cerchiștilor și dialogul de mare clasă intelectuală, fiind totodată încurajată în munca de traducere de către Lucian Blaga.

După remarcarea sa în domeniul traducerilor, poezia originală a Etei Boeriu va fi privită cu suspiciune de către critici. Încă de la debutul cu volumul *Ce vânt crâng* (la Editura Dacia, din Cluj), în 1971, discursul poetic original denota maturitate și unitate. Cele patru volume antume și cele două antologii postume înfățișează o operă foarte bine conturată, coroborând simțul lingvistic fin cu talentul poetic.

Anii frământați ai celui de-al Doilea Război Mondial și-au lăsat amprenta și asupra activității cerchiștilor de la Sibiu și, de asemenea, asupra creației Etei Boeriu. Împotrivirea și refuzul non-valorii, cât și neacceptarea concesiilor politice impuse de anii proletcultismului i-au făcut, pe mulți dintre foștii membri ai Cercului de la Sibiu, să se refugieze în domenii de activități culturale, care le permiteau integritatea conștiinței. Nici Eta Boeriu nu a făcut excepție, aceasta alegând traducerile ca un univers oarecum neutru, iar creațiile originale și le-a păstrat ca „literatură de sertar”. După cum spune și Doina Rad, autoarea cercetării, în epoca proletcultistă, „panorama culturală românească, sărăcită în mod brutal (mai ales după o perioadă de mare fluentă și valoare, cum era cea interbelică), a determinat refuzul aproape programatic al majorității scriitorilor de a-și lega numele de un surogat cultural” (p. 81). Doar deschiderea culturală de scurtă durată din anii '60 a făcut posibilă traducerea și publicarea unor texte considerate înainte reacționare sau licențioase.

Poeta descrie adesea, în poeziile sale, lumea în care era obligată să trăiască: „un loc umil ca printre resturi / de vară și pu-bele răsturnate [...] / ca printre resturi / de bucurii și ape curgătoare” (*Era un loc* – vol. *Ce vânat crâng*). Starea de frustrare intelectuală reiese din versurile volumului *Ce vânat crâng* (1971): „Subzist într-o durabilă candoare / fierbinte ținută de piroane” (*Durabila candoare*), „crâng înăbușit de ceață / și vineți spori înăbușind pământul (*Ce vânat crâng*), „din vânat spre vânat descrește, / culorile mute prind ceață / iubirea e toată în urmă, / o singură noapte e-n față” (*Iubirea e toată în urmă*). De asemenea, sentimentele sunt împărtășite în volumul *Dezordine de umbre* (1973): „Ochiul cusut cu sârmă ghimpată / e totuși al nostru

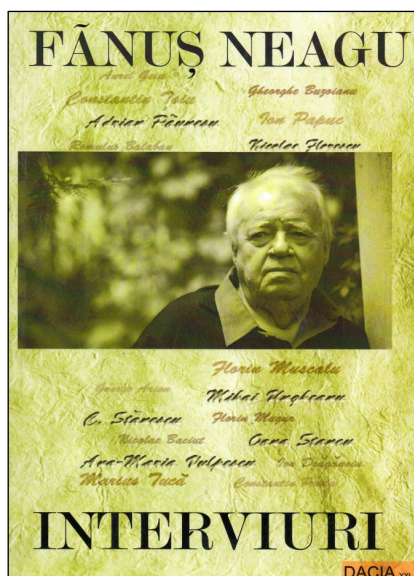
și vede-năuntru” (*Ochiul*), „o vârstă cu verigi ne strânge noaptea / până la gât (*O vârstă cu verigi*), „Sînt ochii mei multiplicați pădure, / sînt gratii” (*Perechea aleasă*).

Poeta se stinge din viață la data de 12 noiembrie 1984, lăsând în urma ei proiecte nefinalizate și creații inedite nepublicate. În 1999, după 14 ani de la apariția precedentei antologii din poemele Etei Boeriu, va fi publicat, sub îngrijirea soțului ei, dr. I.N. Boeriu, un nou volum, *Din pragul frigului statornic*.

Monografia Doinei Rad dedicată Etei Boeriu constituie prima abordare integrală a vieții și operei unei autoare importante din literatura română.

ANDRA CAMELIA CORDOȘ

Fănuș Neagu, *Interviuri*, ediție îngrijită, prefață și notă asupra ediției de Ilie Rad și colaboratorii săi, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2011

Volumul Fănuș Neagu, *Interviuri*, a cărei lecturi, mărturisesc, mi-a trezit sentimente și amintiri, a apărut grație unui cuprinzător proiect științific, realizat la Departamentul de Jurnalism al Universității „Babeș-Bolyai” – o inițiativă nobilă, călăuzită de menirea de a pune în valoare activitatea publicistică a marilor scriitori și artiști români. Cu un plan editorial care include peste 100 de nume, acest proiect este unic în România, iar următoarele două volume de profil îi vor avea ca autori pe Marin Sorescu și Florin Piersic. La rândul meu am condus, împreună cu profesorul Ilie Rad, un demers asemănător, în aceeași colecție, având ca rezultat publicarea volumului Constantin Ciopraga, *Interviuri*.

Cartea de față a apărut la începutul acestui an, la Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, în colecția „Personalități românești în interviuri”, fiind îngrijită de Ilie Rad și colaboratorii săi, nouă studenți ai Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării: Iulia Becheș, Elena Bulea, Andrei Candrea, Cezar Candrea, Daniela Cilibiu, Emilia Filipoiu, Alexandra Furnea, Andrea Nagy și Nicoleta Șincan. Colaborarea cu studenții Departamentului de Jurnalism a avut ca miză o extraordinară ocazie de implicare într-un proiect palpabil și, cu atât mai mult, unul valorificat prin publicare la o editură de prestigiu. Prin acțiunile lor, studenții au contribuit, în decursul mai multor luni, la realizarea ediției, odată cu identificarea interviurilor, transcrierea riguroasă a acestora, verificarea citatelor, compararea variantelor, elaborarea notelor și a comentariilor, corectura materialelor etc. – un veritabil exercițiu de cercetare și documentare.

Alături de „inevitabilele” convorbiri cu personalități politice, cu oamenii de afaceri ori cu celebriți din lumea sportului, în publicistica noastră remarcăm o direcție semnificativă, asupra căreia se cuvine să ne aplecăm atenția: numeroasele și consistente interviuri în sfera culturalului, o ramură încă insuficient explorată și care merita să fie valorificată.

„Fănuș Neagu, cel veșnic burzului și rău de gură, dar gata oricând să se puple zgomotos pe obraji cu adversarii”, după cum îl portretiza Alex. Ștefănescu, scriitor și publicist, ne este dezvăluit prin prisma a 37 de interviuri reprezentative, din perioada 1965-2011. Începând cu primul interviu acordat lui Constantin Țoiu, până la cel din urmă, luat de Ana-Maria Vulpescu (*Jurnalul național*), în ianuarie 2011, acestea au fost preluate exclusiv din presa scrisă, având o importantă însemnătate în spațiul cultural românesc. După cum însuși editorul cărții spune, „această ediție vine în sprijinul viitorilor editori ai seriei de opere

complete Fănuș Neagu”.

Colecția de interviuri dedicată lui Fănuș Neagu nu doar îmbogățește informațiile deja disponibile despre scriitorul și omul de presă, ci oferă cititorilor volumului ocazia de a regăsi, într-o singură sursă, o largă paletă de interviuri (apărute în diverse publicații din două contexte politice și ortografice distincte – foarte corect luate în calcul odată cu transcrierea textelor), multe dintre ele portretizări și descrieri ale personalității celui interviuat. Se spune că orice scriitor se autodefineste prin opera sa și că, odată citite cărțile sale, ajungi să cunoști și *omul*. Interviul și, implicit, o colecție de interviuri precum aceasta, vin să completeze personalitatea scriitorului cu informații obținute printr-o modalitate modernă de comunicare, mult mai deschisă, o ocazie deosebită oferită interviuatului să se deschidă și să-și împărtășească gânduri și opinii, alături de profesiunea lor de credință, starea de spirit, mărturiile de creație, definind o personalitate remarcabilă.

Interviurile reunite în această carte dezvăluie amintiri pline de nostalgia copilăriei și a tinereții, povestite în stilul „fănușian” inconfundabil despre care vorbea Eugen Simion. Ele dezvăluie generozitatea și sinceritatea autorului, spiritul său ludic, așa cum acestea transpar nu doar din scrierile sale, ci, iată, și prin prisma acestei colecții spectaculoase.

Ineditul cărții este subliniat de reușirea interviurilor relevante nu doar pentru consacrată artă a acestui scriitor și publicist, ci și pentru oglindirea situației politice din vremea interviurilor, subiect abordat cu precădere în convorbirile de după 1989. Mai mult decât atât, originalitatea volumului constă în cele 9 fotografii de la finalul lucrării, la care se adaugă două pagini de manuscris, redactate în facsimil, și un portret grafic realizat de Silvan. Un lucru care rămâne cu ușurință întipărit în minte este excepționala caligrafie a lui Fănuș Neagu.

Intervievatorii reprezintă o galerie de nume cunoscute: Adrian Păunescu, Florin Mugur, Mircea Vaida, George Arion, Mihai Ungheanu, Ilie Purcaru, Ion Drăgănoiu, Leo Butnaru, C. Stănescu, Nicolae Băciut, Marius Tucă ș.a. Este interesant de observat cum un interviu ne poate da indicii și despre persoana reporterului, nu doar despre cel interviuat, prin întrebările formulate și stilul de adresare. Unii dintre aceștia și-au adresat întrebările *pertu*: „De ce faci gazetărie, Fănuș Neagu?”, pe când alții, mai formal, au folosit persoana a III-a plural: „Ați avut foarte mult curaj în ceea ce ați scris”.

Severitatea cenzurii din perioada comunistă – sugerată prin diferențe între versiunile din volumele autorilor și publicațiile originale, cum este cazul interviului despre moartea lui Stalin – este evidențiată în această colecție prin modificarea titlurilor, excluderea unor paragrafe întregi etc. De asemenea, absurditățile perioadei proletcultiste sunt aduse în discuție în lu-

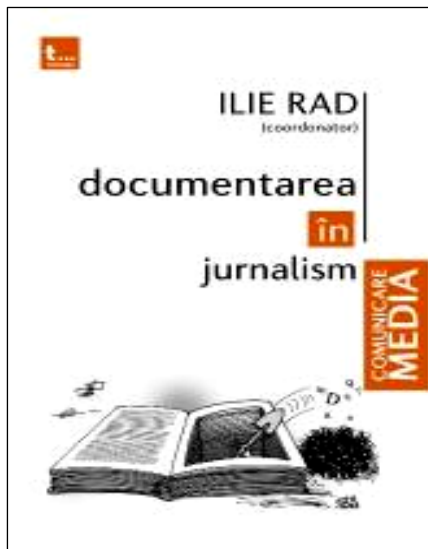
mina interviurilor, acuzând amestecul cenzurii neiertătoare, care nu l-a cruțat nici măcar pe un scriitor ca Fănuș Neagu, care spunea: „Împins de foame în tinerețe, și din lașitate mai târziu, am făcut concesii”.

Așa cum însuși editorul cărții spune în Prefață, „Lectura integrală a acestor interviuri mi-a provocat, pe lângă inerentele satisfacții, și serioase nemulțumiri. Dacă în timpul cenzurii comuniste nu se putea întreba orice [...], nu același lucru se întâmpla după 1989. Multe din interviurile realizate după 1989 și-au atins doar parțial obiectivul, prin prisma lipsei de profesionalism a celor care întrebau, respectiv prin documentarea jalnică a acestora”. Dar, continuă prefătorul, „alături de romane, povestiri, cronică sportive și portrete, interviurile de față [...] întregesc profilul unui mare scriitor – un clasic al literaturii române”.

RALUCA-SIMONA DEAC

Ilie Rad (coord.), *Documentarea în jurnalism*,

Tritonic Publishing, București, 2011

Volumul *Documentarea în jurnalism* a apărut ca rezultat al celei de-a noua ediții a Simpozionului național de jurnalism, cu participare internațională, organizat la Cluj-Napoca de către Departamentul de Jurnalism al Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Universitatea „Babeș-Bolyai”, în perioada 22-23 octombrie 2010. Cartea a ieșit de sub tiparul Editurii Tritonic în luna ianuarie, 2011, în colecția Comunicare-Media, sub coordonarea prof. univ. dr. Ilie Rad, fiind „prima din România dedicată problemei complexe a documentării în jurnalism”.

Cea de-a IX-a ediție a simpozionului (2010) a continuat inițiativa Departamentului de Jurnalism și a completat deja importanta și tradiționala colecție coordona-

tă de prof. Ilie Rad, care în 2011 a ajuns la jubileul de 10 ani. Această colecție include următoarele volume de lucrări ale simpoziunilor: *Jurnalismul românesc în exil și diasporă*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Tritonic, București, 2009; *Limba de lemn în presă – ieri și azi*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Tritonic, București, 2008; *Forme ale manipulării opiniei publice*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2007; *Stil și limbaj în mass-media din România*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Polirom, Iași, 2006; *Presa scrisă românească – trecut, prezent, perspective*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2005; *Jurnalismul cultural în actualitate*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2004; *Schimbări în Europa, schimbări în mass-media*. Coordonator: Ilie Rad, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2003; *Curenți și tendințe în jurnalismul contemporan*. Ediție îngrijită de Ruxandra Cesereanu. Prefață de Ilie Rad, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

Necesitatea existenței unui volum dedicat subiectului documentării în jurnalism s-a născut, după cum însuși coordonatorul acestuia spune, datorită faptului că „documentarea, mai bine zis *absența unei documentări serioase*, constituie una din marile carențe ale «unei anumite părți a presei» postdecembriste”. Acest subiect, atât de actual pentru situația presei din România și nu numai, a reprezentat un panou alb de liberă exprimare pentru autori – unii mai acizi, categorici, alții mai conformați cu tendințele actuale din presă (lupta continuă între viteză și acuratețe) –, panou care, în urma simpoziunilor, a luat forma unui volum ce se dorește a fi un reper de formare nu doar pentru studenții facultăților de jurnalism, ci și pentru jurnaliștii „interesați de atingerea celei mai înalte performanțe în meseria pe care o practică” (Ilie Rad).

Volumul ne introduce în temă prin intermediul a trei conferințe deosebit de

importante: Lucia Hossu-Longin, *Documentare și jurnalism în „Memorialul Durerii” – o istorie care nu se învață la școală*; Renate Nimtz-Köster, *Cercetarea și examinarea cercetării: documentarea la revista „Der Spiegel”*, și Peter Gross, *Exigențele și practicile unui bun reportaj*. Acestui panel i se adaugă o secțiune de *Experiențe și opinii*, la care au contribuit cu puncte de vedere autori precum Nicolae Manolescu, Alex Ștefănescu, Matei Vișniec, Cristian Tudor Popescu, Robert Turcescu, Nestor Rateș ș.a.

Studiul acestui fenomen jurnalistic continuă cu comunicările susținute în cadrul simpoziunilor, grupate în două secțiuni: *Documentarea în presa scrisă și Documentarea în audiovizual*, între ai căror autori se regăsesc Nicolae Melinescu, Andrei Păunescu, Marta Petreu, Ștefan Borbély, Ion Dur, Ilie Rad, Constantin Trofin, Michael Shafir, Dan Culcer, Dona Tudor ș.a.

În peisajul media al zilelor noastre, erorile, datorate în cele mai multe cazuri unei documentări insuficiente, se răspândesc mai rapid și mai departe decât oricând. Responsabilitatea unui material jurnalistic, fie el din presa scrisă, audiovizual sau online, cade în sarcina jurnalistului, care, datorită presiunilor economice, rareori poate beneficia de luxul unui departament de documentare (precum cel al revistei *Der Spiegel*, alcătuit din 70 de specialiști în documentare). Urmările unui material lipsit de acuratețe, însă, se extind asupra reputației și imaginii întregului brand al ziarului/postului/site-ului și implicit asupra aspectului financiar. Craig Silverman scria pentru *Columbia Journalism Review*⁵: „hardly anyone remembers who got it first, but they rarely forget who got it wrong”⁶. Una dintre regulile de aur ale jurnalismului și

⁵ Craig Silverman, *Speed Demons*, <http://tinyurl.com/CraigSilverman>, accesat la 25.10.2011.

⁶ Cu greu cineva își aduce aminte cine a spus-o, primul însă rareori se uită cine a spus-o greșit.

în special ale documentării, după același Silverman, este: „If your mother tells you she loves you, check it out!”⁷, îndemn pe care însuși Peter Gross îl făcea în cadrul conferinței susținute la Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării.

Fie că vorbim despre marcanta poveste a „Memorialului Durerii”, redată cu atâta emoție de realizatorul TVR, Lucia Hossu-Longin, opiniile lui Nicolae Manolescu sub titlul *Telefonul fără fir* și Robert Turcescu, *Tot ce știu e că nu știu nimic*, sau studii precum *Informarea „pe surse” în mediul jurnalistic românesc* (Viorel Nistor), *Documentarea la Eminescu: fără laptop, wireless și celular* (Ion Dur), *Verificarea informațiilor – inima vie a jurnalismului* (Nicolae

Melinescu), *Documentarea jurnalismului TV în zone de conflict și război* (Dona Tudor), volumul *Documentarea în jurnalism* se dovedește a fi o analiză profundă a fenomenului, redată prin prisma unor cercetări pertinente realizate de jurnaliști, scriitori și cadre didactice specializate deopotrivă, iar momentul de apariție a unei asemenea lucrări este cum nu se poate mai oportun.

RALUCA-SIMONA DEAC

⁷ Dacă mama ta îți spune că te iubește, verifică acest lucru!

Romulus Rusan, *România în timpul războiului rece. Scurtă cronologie a evenimentelor, instituțiilor și mentalităților (1945-1989)*, Fundația Academia Civică, București, 2008

Cartea apărută în 2008 sub direcția lui Romulus Rusan în 2008 la „Fundația Academia Civică” poate părea la o primă vedere o simplă înșiruire de date istorice, o cronologie a evenimentelor care au marcat istoria României în perioada de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial până la revoluția din 1989. Titlul proiectului, *România în timpul războiului rece. Scurtă cronologie a evenimentelor, instituțiilor și mentalităților (1945-1989)*,

însă pune în lumină faptul că această cronologie nu vizează doar faptele istorice petrecute în această perioadă ci aduce în prim plan mentalitățile care au stat la baza mecanismelor ce au pus în mișcare toate evenimentele.

Romulus Rusan și colaboratorii săi își asumă prin acest proiect misiunea dificilă de a puncta și de a identifica date importante care au marcat istoria României de la instaurarea regimului comunist până la eliberarea de sub regim de la finele anului

1989. Acest demers face parte dintr-o orientare destul de pronunțată în cultura română postdecembristă de a (ne) recupera în mod obiectiv istoria și de a înțelege mai bine maniera în care comunismul a reușit să se infiltreze în cele mai ascunse și mai tainice mecanisme sociale. Recuperarea aceastei obiectivă a istoriei se reflectă cel mai bine în această lucrare, deoarece prezentarea simplă și nemijlocită a faptelor și a evenimentelor îi permite fiecărui cititor să își formeze singur o opinie despre tot ceea ce s-a întâmplat. Prin urmare, cel care citește trebuie să își asume misiunea de a interpreta, de a face legături și de a înțelege mai bine, în fond, o perioadă care a marcat semnificativ istoria și devenirea unui popor.

Plasarea României la „răscruce de civilizații”, așa cum o numește Lucian Boia, a făcut ca acest spațiu să fie unul de tranziție. În acest sens, această cronologie situată în contextul războiului rece, și deci în contextul înclăștării dintre două superputeri, Statele Unite ale Americii și U.R.S.S., pune în lumină acest rol de teritoriu de frontieră pe care țara noastră l-a avut și pe care încă îl are. Dacă în perioada războiului rece România era la frontiera blocului comunist, în prezent, este tot o frontieră – de această dată a NATO și a Uniunii Europene. Astfel, se poate explica politica oscilatorie a României, chiar și în timpul regimului comunist între Vest și Est.

Volumul de față prezintă evenimentele în ordine cronologică, pe ani, însă pot fi identificate două planuri majore: unul vizează politicile interne și cuprinde cronologia instalării regimului comunist în România, iar celălalt vizează politicile externe ale țării și relațiile cu actorii politici internaționali, fie că fac parte din blocul comunist, fie că aparțin lumii occidentale.

Astfel, primul plan de care vorbeam, planul intern urmărește traiectoria instalării regimului comunist și infiltrarea acestuia în toate ariile societății. Anul 1945

marchează începutul unui lung și dureros proces de instaurare a regimului comunist. În același an, în data de 16 iulie „se introduce sistemul cotelor obligatorii din produsele agricole. România trece printr-o secetă devastatoare, trebuind să plătească despăgubirile de război și să întrețină armata sovietică de ocupație, în condițiile în care U.R.S.S. nu eliberează prizonierii, majoritatea țărani.” (p. 10). Următorul pas în infiltrarea regimului comunist a fost crearea instrumentelor coercitive de care comuniștii s-au folosit pe tot parcursul acestei perioade: „La 19 iulie sunt create primele detașamente de muncă forțată, destinate persoanelor date afară din serviciu. După o declarație a premierului Groza, în numai două luni ale guvernării sale au fost arestate 90000 persoane.” (p. 10). Evident, aceste două date sunt doar începutul unei serii lungi de evenimente nefaste, în fond, pentru poporul român. O altă linie pe care o putem identifica în această cronologie internă este cea care urmărește opresiunile și actele de violență ale comuniștilor împotriva tuturor celor care au curajul de a înfrunta ori de a critica regimul sau partidul; în acest sens în 6 decembrie 1949 „la Penitenciarul Pitești începe așa-zisa *reeducare*, inițiată și aplicată de Eugen Țurcanu, cu acordul autorităților comuniste.” (p. 28). Evident, acestea sunt doar câteva exemple care ilustrează aceste direcții mari pe care le-am identificat în această înșiruire cronologică. Volumul oferă o imagine completă asupra anvergurii represiunilor comuniste.

O altă linie pe care o putem urmări în această cronologie este dată de politicile externe ale României în această perioadă și relațiile sale cu actorii de pe scena internațională. În acest sens trebuie notată prima vizită a unui președinte american în România: „2-3 august (1969) – președintele SUA, Richard Nixon efectuează prima vizită a unui șef de stat american în România.” De asemenea, sunt cartografiate relațiile cu U.R.S.S.

și sunt punctate momentele de cotitură în desfășurarea acestor relații. Cronologia urmărește evenimentele pe plan internațional care au avut într-un fel sau altul impact asupra României, de exemplu: „4-11 februarie (1945) – la Yalta, în Crimeea, prima conferință de vârf a Celor Trei Mari adoptă „Declarația asupra Europei eliberate”, o poliță în alb dată sovieticilor pentru ocuparea Europei de Est.” (p. 8).

Este interesant de urmărit în acest volum dezvoltarea organelor de cenzură și amplificarea eforturilor partidului comunist de a controla și de a supune ideologic populația. Sunt interzise filme, sunt puși pe lista neagră autori și sunt cenzurate cărți. În 1948 are loc, bunăoară, între „5-10 ianuarie – desființarea întregii opere a lui Tudor Arghezi într-un foileton publicat în mai multe numere din *Scânteia: Poezia putrefacției sau putrefacția poeziei* de Sorin Toma.” Evident, așa

cum am precizat anterior, acestea sunt câteva exemple alese aproape aleatoriu, însă susțin pe deplin direcțiile pe care le-am putut identifica în mod clar în această cronologie.

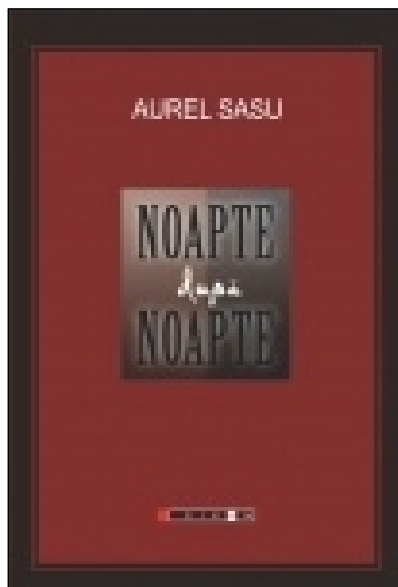
Volumul se înscrie în aria preocupărilor autorului, care a mai publicat lucrări abordând problematica ridicată de regimul comunist din România: *Cronologia și geografia represiunii comuniste în România, recensământul populației concentraționare 1945-1989* (2007), *Cei care au spus NU: oponenți și disidenți în anii '70 și '80* (2005). Meritul acestei lucrări este însă acela că expune, într-o manieră succintă, aproape 50 de ani de istorie, dar în același timp această expunere este obiectivă și îl lasă pe cititor să interpreteze, să facă legături și să își alcătuiască o atitudine față de faptele istorice prezentate.

FLAVIA TOPAN

**Aurel Sasu, *Noapte după noapte*,
Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2010**

„Calitățile criticului literar clujean, Aurel Sasu, sunt recunoscute în revistele culturale: „Antologiile excepționale, în roman și teatru, pe care le avem grație eforturilor a doi cercetători clujeni nicio dată lăudați îndeajuns – Mariana Vartic și Aurel Sasu – merită din plin să stimuleze o cercetare cronologică, tipologică și comparativă, mă rog: o sinteză pe măsură” (Dan C. Mihăilescu, *Dilema Veche*, nr. 400/2011).

Cunoscut și apreciat pentru activitatea sa de critic literar, Aurel Sasu este omul care a contribuit semnificativ la realizarea a cel puțin cinci dicționare în literatura românească: *Dicționarul Scriitorilor Români (1995-2002)*, *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români (2000)*, *Dicționarul Cronologic al Romanului Românesc (2004)*,

Dicționarul Cronologic al Romanului Tradus în România de la origini până în 1989 (2005) și Dicționarul Biografic al Literaturii Române. Și nu e puțin lucru să ai o contribuție atât de însemnată după cum spune și Tania Radu în Revista 22: „A fi autor la dicționar era o școală și o academie deopotrivă, un titlu neoficial, dar nu mai puțin influent în breaslă.”

Debutul publicistic al profesorului clujean Aurel Sasu a fost înregistrat în anul 1968 la revista *Tribuna*, iar cel editorial în 1972 cu volumul de eseuri *Progresii* care prefigurează câteva din direcțiile în care se va dezvolta critica lui Sasu: probleme de retorică și teorie a criticii, de istorie a retoricii și hermeneuticii, publicistica secolului al XX-lea, scriitori clasici (Liviu Rebreanu, I. Agârbiceanu etc.). Activitatea sa publicistică a continuat cu studii, articole și cronici pe teme de literatură română modernă și contemporană nu doar la *Tribuna*, ci și la principalele reviste literare din țară.

La vârsta de 68 de ani, Aurel Sasu se poate mândri cu cel puțin un război (dur și lung) câștigat și anume apariția celor patru volume ale *Dicționarului Scriitorilor Români*, realizat în perioada 1995-2002 în colaborare cu profesorii Mircea Zăciu și Marian Papahagi, ambii trecuți în neființă înainte de a vedea împlinit visul celor aproximativ 60 de cercetători și care a necesitat atâta efort și atâtea dezbateri.

Povestea *Dicționarului Scriitorilor Români* o știm astăzi mai ales datorită volumului *Noapte după noapte* apărut la Editura Eikon, Cluj-Napoca în 2010.

Început în a doua jumătate a anilor '70, DSR a ieșit de la tipar doar în 1995 și s-a încheiat, ca editare, la doi ani după moartea lui Mircea Zăciu (coordonatorul principal, dispărut dintre noi în martie 2000) și la patru ani după moartea profesorului Marian Papahagi.

Structurat în patru mari capitole: *Umbra și Lumina*, *Un urât al Literei*, *Deschideri și Unsprezece interviuri cu...*, volumul *Noapte după noapte* transformă cititorul în martor la procesul *facerii* unei opere literare, a cărei mare valoare nu este îndeajuns recunoscută, la realitatea crudă pe care o trăim și în care fostul informator este pus la loc de cinste (Gabriel Gafița), dar și la descoperirea personalităților Anei Blandiana, a lui Camil Petrescu sau a lui Mircea Zăciu.

Noapte după noapte a lui Aurel Sasu conține o poveste care urmărește două linii mari: truda istovitoare a coordonatorilor și lupta aparent interminabilă cu mentalitatea momentului. În prima parte, cei care și-au dorit realizarea *Dicționarului Scriitorilor Români* pornesc un război cu mizeria cenzurii ceaușiste care a distrus monumentul reprezentat de DSR. Cartea a apărut prima oară în '78 pentru ca, în '85, după munca a aproximativ 60 de istorici și critici literari să fie date la topit zeci de mii de exemplare realizate la Editura Științifică și Enciclopedică. Un ultim și unic manuscris a fost salvat de la distrugere și păstrat în biblioteca profesorului Sasu. Lungul „război” ce avea ca scop final editarea celor patru volume ale *Dicționarului* a început.

Abia prin '93, '94 primul volum al cărții este acceptat de Augustin Buzura, la Fundația Culturală Română unde are parte de neșanse: se pierd corecturile, printul și i se dă o atenție invers proporțională cu importanța ce o reprezenta pentru literatura română. Una dintre întâmplările care dovedesc atenția *specială* care a fost dată *Dicționarului* a fost organizarea în 1999 de către Augustin Buzura a Zilelor României la Smithsonian Institution în Washington. Cu această ocazie au fost livrate cu vaporul din țara noastră „un milion două sute de mii de sarmale și șase sute mii de mititei

(cu vaporul au fost transportate din țară câteva zeci de butoaie cu varză murată)... la șase luni de la apariția volumului doi al DSR la Centrul Cultural din New York nu fusese trimis nici un exemplar... pentru cei peste zece mii de membri ai comunității românești". Cum bine zice tot Sasu: „Vom fi probabil (românii) buni olari, cioplitori, blănari, împletitori și cojocari. Dar suntem mai ales făuritori de măști grotești, purtătoare în lume ale unui chip ce nu există" (p.18).

Noaptea întregi nedormite a gândit autorul o strategie pe care să o aplice victorios la Fundația Culturală Română, însă drumuri fără rezultat străbătute cu trenul între Cluj și București i-au năruit de prea multe ori așteptările. Colaboratorii *Dicționarului Scriitorilor Români* din Iași, Timișoara, Târgu Mureș, București, Oradea, Statele Unite, Franța și Canada au renunțat unul după altul la munca depusă în articolele de zeci de pagini mai ales din cauza refuzului repetat venit din partea Fundației Culturale Române de a plăti drepturile de autor la o valoare care să nu fie considerată o jignire a personalității și a muncii de cercetare depusă de fiecare dintre cei implicați în proiect.

Listele de scriitori și criteriile de redactare au fost de mai multe ori bulversate. Faptul că autorii articolelor se dezbinaseră: unii au murit, alții erau nemulțumiți, iar câțiva au ales drumul străinătății, „totul adus la dimensiuni de-a dreptul tragice de incredibilă odisee editoria-lă" (Tania Radu, *Revista 22*, nr.987/2009).

DSR a reprezentat un mare proiect realizat în condiții de mare uzură psihică și afectivă, a generat neînțelegeri, dispute și irascibilități.

„Biografia unui mare proiect are șansa de a deveni pilduitoare, așa așezată pe masă, cu (uneori) ambarasante probe la vedere. Scoaterea ei din angrenajul dis-

trugător al colportajului valorează enorm, iar de această dată meritul îi revine lui Aurel Sasu" (Tania Radu, *Revista 22*).

Munca și efortul formidabil pe care le-au presupus realizarea volumelor acestui amplu dicționar nu au fost îndeajuns răsplătite. Pe lângă dificultatea inerentă cauzată de lupta împotriva cenzurii, cei care s-au angajat în procesul de *facere* a DSR, un volum foarte mare de muncă, au avut drept adversari mentalitatea vremii (noi orizonturi de așteptare după 15 ani de la Revoluție) și obtuzitatea instituțiilor, care, într-o democrație sănătoasă, bazată și pe promovarea valorilor culturale, ar fi trebuit să fie responsabile de crearea unor astfel de lucrări importante.

Chiar dacă trecute, obstacolele care au generat un efort foarte mare din partea coordonatorilor, la care se adaugă, după apariție, o recunoaștere neadecvat recepțată, par a fi fost ne semnificative în raport cu ecourile generate în sfera literară românească.

Istoria apariției *Dicționarului cronic al romanului românesc*, ținut un deceniu în captivitate, a fost și ea una plină de zbucium trăit de colectivul Secției de istorie literară al Academiei Române (Filiala Cluj) până la publicarea lui în 2004, „Un *moment solemn*, amânat... cu cinism și un incalificabil dispreț..." (p.81).

De asemenea, cartea conține pagini excelente care fac referire la psihologia lui Mircea Zăciu și Camil Petrescu: niciun regim prin virtuțile lui structurale nu poate mântui neamul românesc. Românii fiind corupți, aplicarea aberantă a oricărei dispoziții administrative le unifică pe toate în același rezultat demoralizant. „Căci gravitatea e că, individual luat, nici un român nu are interesul ca statul românesc să meargă bine... Apa tulbure convine tuturor românilor..." (Camil Petrescu, 1975, citat de autor).

Ultimele două părți ale volumului *Noapte după noapte* conțin articole ce fac referire la publicații, texte și interviuri din *Echinoul* anilor '70. În subcapitolul *O ediție de consum politic* este descris chiar procesul de cenzurare și, totodată de mutilare a lucrării lui Ioan Petru Culianu, *Păcatul împotriva spiritului*. Cenzura politică „pervertirea informației” (cum spune însuși autorul) nu este singura răspunzătoare de alterarea atâtor texte valoroase din perioada interbelică, ci au contribuit, în egală măsură autocenzura și modificările „fără complexe” ale vechiului material tipărit pentru a se încadra în „bizarele norme ale unor revizui de circumstanță cu efect nefast asupra actului în sine de valorificare literară” (p.142).

Într-o serie de articole cu tentă religioasă, Aurel Sasu ne invită și la trăiri spirituale: iubirea pentru Dumnezeu, pen-

tru aproapele nostru, la Adevăr și la Credință, sentimente care ne pot vindeca de închinarea la idoli, de orbirea care ne înconjoară, de... „întunericul și putregaiul din sufletul nostru” (p. 182).

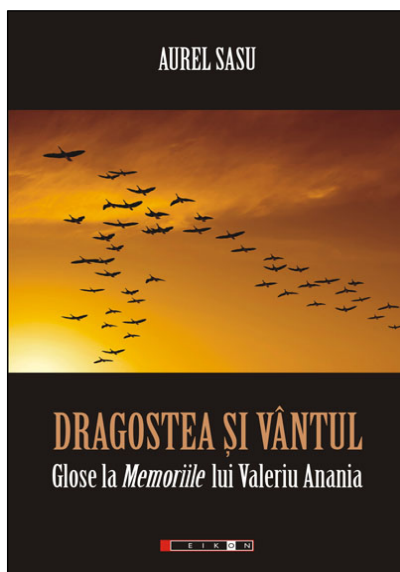
...Și așa cum spunea Camil Petrescu, amplu menționat de Aurel Sasu în lucrarea *Noapte după noapte*, „...nu adevărul comediei jucate este important, ci *fierberea interioară* a autorului”.

Un alt lucru care atestă valoarea omului de cultură clujean, autorul cărții, este decizia Înaltpreasfinției Sale, Mitropolitul Bartolomeu Anania, menționată în testamentul Domniei Sale și care i-a lăsat lui Aurel Sasu, prin testament, scrierile și colecția sa de acte, scrisori și fotografii.

ALINA NECHITA

Aurel Sasu, *Dragostea și vântul. Glose la Memoriile lui Valeriu Anania*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011

Încă din primele rânduri ale cărții „*Dragostea și vântul*” înțelegi de ce Aurel Sasu a așternut pe hârtie gânduri despre Memoriile scrise de Valeriu Anania: „întâlnirile noastre de-a lungul anilor, deveniseră un fel de conspirație împotriva timpului și a trecerii lui”. Sigur că Aurel Sasu nici n-ar fi putut face altfel, n-ar fi putut să se împotrivescă îndemnului de a aduce omagiu scrierii unui mare om. Așa cum povestea sufletului lui Valeriu Anania trebuia scrisă, re-

cunoașterea acestuia la ceasul ce n-are ore sau minute, ci numai tic-tacul adevărului și prieteniei, trebuia și ea scrisă. E în cartea autorului o mare mulțumire că Valeriu Anania a existat, că amărâciunea, iubirea, lumina acestuia au putut să fie cunoscute. Adevărurile spuse aici par să fie pietre prețioase aduse din călătoria călugărului și peste care trece limpezimea cu vântului venit din gând și din suflet cu marea misiune de a le releva, nu atât strălucirea, cât forța.

Citind cartea lui Aurel Sasu, faci ceea ce făcea autorul la citirea memoriilor: citești cu sufletul tresărind a emoție și curiozitate apoi închizi cartea și privești prin sticla ferestrei. Lumea de afară o simți înlăuntrul tău. Mă duce gândul la poezia eminesciană numai că acum și aici e „amestecat totul, ca într-o rugăciune”. Savurezi cartea și odată cu ea, viața. Vrei să citești grăbit ca să descoperi gânduri, dar parcă vrei ca misterul înțelegerii să se dezvelească încet. Pe firul lecturării întrezărești parcă chipul lui Valeriu Anania: „omul sobru... discret, lăsându-se citit în părerea unui zâmbet, amestec orgolios de cetate nebirită”, ca mai apoi să vezi cu ochiul autorului: „un gol între ochiul îngropat în sine și oglinda ghicită în demonia timpului”.

Citești despre citirea lui Aurel Sasu și te apropii de simțirea cu care a făcut citirea; aluneci în lumea mirifică a povestirii ce a înțeles și trăit povestirea. Ești într-o călătorie în care ai călăuză pe cel ce a descifrat cu sufletul o altă călătorie. Cuvântul te captivează pentru că poartă în el încărcătura măreției omului ce și-a scris memoriile și pe care: „nici deplinătatea răului nu l-a schimbat, nici intimidarea durerii nu l-a dezlegat de el însuși”. Există o frământare a autorului care ne aduce propria frământare – vrei să știi ceea ce autorul vrea să știe: „Cum aș putea să intru pe neștiute în povestea unei nopți de lacrimi? Și cum aș putea, în conturul de ceață al unei biserici, să ghicesc exilul de fiecare zi al unei inimi?” sau „Doamne, cum să înțeleg chinul adevărat al închisorii, cum să înțeleg trădarea aproapelui, cum să înțeleg cât de fără de hotar este infernul conștiinței noastre?”. Printre cuvinte simțim sudoarea autorului, acea sudoare pe care doar coșmarul unei nopți negre și de neînțeles îl poate

trezi. Autorul pare să ne spună că e atât de aproape de coșmar încât mai că se identifică cu el; și totuși e un ceva care îi împiedică trăirea completă. Brusc înțelegi că noi oamenii avem o mare neputință, aceea de-a trăi cu adevărat trăirea celuiilalt, chiar dacă este vorba despre omul pe care-l iubim și cu care am vrea să împărțim durerea. Există senzația că la așezarea rândurilor pe hârtie Aurel Sasu nu s-a mai simțit un om liber, ci unul prins în pânza de păianjen a misterului unei alte vieți, a unei vieți ce făcuse pactul cu moartea.

Sunt amintite în carte momente importante ce poartă amprenta unor oameni deosebiți despre care Valeriu Anania a scris. Citate ale unor oameni celebri susțin problematica trăirii în lumină și noapte, chiar dacă aceștia n-au fost mărturie a abisului cu care s-a confruntat Valeriu Anania. Se pare că Aurel Sasu a simțit nevoia trecerii printr-o adevărată filozofie de viață care să implice atât biograficul, cât și culoarea artistului.

Întreaga lectură te simți urmărit de dorința că vrei să ți se spună cât mai mult despre cum să înțelegi memoriile lui Valeriu Anania. Ultima pagină e ca lacrima ce a rămas între gene pentru că nu are puțința de-a se rostogoli: „prietenui lui e tot acolo, înalt și drept, ca un paznic de far. Se ridicase doar în semn de omagiu adus depărtării celuiilalt”. Se pare că omagiul adus de un mare om de litere lui Valeriu Anania se identifică cu omagiul nerostit și de final a lui Aurel Sasu. Aș spune că autorul a reușit nu numai să scrie rânduri, ci și să ne ducă într-o lume a imaginii: de undeva, de la un capăt de alee, Valeriu Anania „își întoarce discret, privirile” spre noi timp în care cerul de seară se răsfrîă peste omul în sutană și peste tăcerea grăitoare a omagiului pe care îl aducem „depărtării celuiilalt”.

Există cărți pe care le citești și apoi le pui în raftul bibliotecii fără dorința de a-ți mai aminti de ele; există cărți pe care vrei să le recitești și există cărți care îți rămân în minte și suflet. *Dragoste și vânt* e cartea ce face parte din ultima categorie;

e cartea ale cărei cuvinte înlănțuie cititorul dând naștere unei „conspirații împotriva timpului și trecerii lui”.

RAMONA ONCIU

**Adriana Săftoiu, *Vocile puterii. De vorbă cu purtătorii de cuvânt*,
postfață de Emil Hurezeanu, Editura Trei, București, 2007**

Volumul *Vocile puterii. De vorbă cu purtătorii de cuvânt* este o carte extraordinară prin modul în care îl face să trăiască pe cititor alături de purtătorii de cuvânt ai Președinției sau ai Guvernului niște perioade tulburi în istoria românească și anume perioada de după comunism, vremurile de după anul 1989, când democrația încerca să se „așeze” în România. Așa cum mărturisește, ea însăși, în volumul pe care l-a scris, Adriana Săftoiu a renunțat de cel puțin patru ori să publice interviurile cu oamenii care au fost imaginea Guvernului sau a Președinției într-o perioadă atât de crâncenă în care, încă, nu se știa cum trebuie să funcționeze un birou de presă sau un compartiment

de comunicare. Adriana Săftoiu a interviuat în volumul publicat în anul 2007 de Editura Trei personalități ilustre precum Bogdan Baltazar, Alexandru Mironov, Mihnea Constantinescu, Iolanda Stăniloiu, Traian Chebeleu, Virginia Gheorghiu, Doina Jalea, Ioan Mihai Roșca, Eugen Șerbănescu, Răsvan Popescu, Radu Vasile (fost premier în perioada 1998-1999), Ionuț Popescu, Gabriela Vrânceanu Firea, Corina Crețu, Claudiu Lucaci și Despina Neagoe, oameni politici sau oameni cu o mare experiență în presă.

Cartea *Vocile puterii. De vorbă cu purtătorii de cuvânt* încearcă să afle răspunsul la o serie de întrebări fundamentale. Ce este purtătorul de cuvânt? Cine sunt purtătorii de cuvânt? Care este rolul lor, sunt doar cititori de comunicate sau au un rol important? Prin interviurile sale, Adriana Săftoiu, la rândul ei, fost purtător de cuvânt al Guvernului României în perioada 1998-2000 și purtător de cuvânt al Președintelui României, Traian Băsescu, în perioada 2004-2007, a încercat să afle și cine este cel mai potrivit pentru a fi purtător de cuvânt – un ziarist sau un om politic. În primele pagini ale volumului său Adriana Săftoiu ne mărturisește un lucru, care poate părea greu de crezut și anume „Bătălia lui (a purtătorului de cuvânt) se duce, deși nu s-ar crede, mai degrabă cu cel pe care îl reprezintă decât cu presa”. Totodată, scriitoarea se întreabă „De ce purtătorii de cuvânt intră într-un anonim la final de drum și de ce sunt

percepuți ca niște purtători de vorbe sterile, o piedică în relația dintre presă și instituția pe care o reprezintă? De ce funcția în sine a căpătat mult prea puțină credibilitate în 16 ani chinuită de democrația, de ce unii dintre ei poartă urmele funcției ca pe o povară?”

Scrisul Adrianei Săftoiu este unul simplu, ușor de citit și de înțeles pentru toți cei care vor să înțeleagă puțin din culisele vieții unui purtător de cuvânt. Adriana Săftoiu introduce cititorii, prin mărturisirile de la începutul fiecărui interviu, în atmosfera întâlnirii cu respectivul purtător de cuvânt și, prezintă, puțin câte puțin o parte din experiența sa ca purtător de cuvânt. Înaintea interviului cu fostul prim-ministru Radu Vasile, Adriana Săftoiu mărturisește cum a ajuns să fie purtător al Guvernului, pentru ca apoi în interviul cu cel care i-a urmat în funcție, Ionuț Popescu, să mărturisească, cu un strop de tristețe, cum a aflat că nu mai deține funcția de purtător de cuvânt. „Mi-am dat seama că e ultima mea zi la Palatul Victoria când, ieșind din casă, obișnuita mașină de servi-

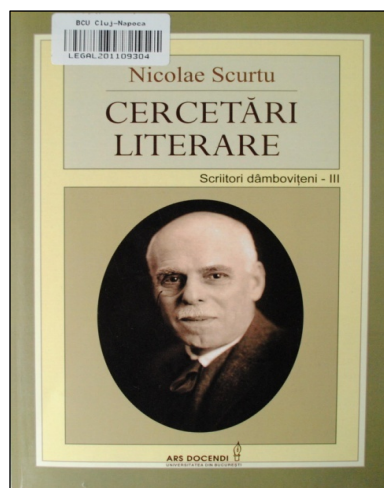
ciu nu era în parcare. Am așteptat un sfert de oră și am sunat la birou să văd ce se întâmplase. Mi s-a răspuns laconic că nu mai aveam dreptul la mașină de serviciu. Mi s-a părut o metodă neinspirată de a fi se anunța sfârșitul. Aș fi preferat să știu de cu seară ca să nu ajung târziu, în ultima zi de serviciu, la ceea ce mâine urma să fie fostul loc de muncă. Dar am văzut lucruri mult mai triste la plecarea lui Radu Vasile din Guvern”, a scris Adriana Săftoiu.

În ceea ce privește rolul purtătorilor de cuvânt, părerile sunt împărțite: unii dintre cei intervievați și-au depășit rolul – spre exemplu, Bogdan Baltazar, iar alții au fost percepuți ca „cititori de comunicate”. Totuși, este de remarcat că majoritatea celor intervievați în volumul *Vocile Puterii. De vorbă cu purtătorii de cuvânt* nu s-au simțit bine în funcția pe care au deținut-o. Din contră, cum spunea Ionuț Popescu: „Eu nu noi mai fi purtător de cuvânt niciodată. M-am simțit foarte încorsetat”.

CRISTINA PÎRVU

**Nicolae Scurtu, *Cercetări literare: scriitori dâmbovițeni*,
Vol. 3, Editura Ars Docendi, București, 2009**

Cartea, *Cercetări literare: scriitori dâmbovițeni*, pune în evidență munca unui cercetător riguros care s-a afirmat în istoria literaturii românești. Educat și format în spiritul filologic al mediului bucureștean, profesorul Nicolae Scurtu a fost și este implicat în multiple programe, proiecte și colaborări. Membru în colegiu de redacție al revistelor; *Litere* (Târgoviște), *Lumea militară* (București), colaborator permanent la revista *România literară*, el s-a dedicat în mare parte, cercetărilor de istorie locală alcătuind excelente tomuri (*Cercetări literare – Scriitori nemțeni* [2000-2005], volumele 1-15; *Cercetări literare* –

Scriitori dâmbovițeni [2005-2010], volumele 1-10, ce cuprind corespondențe, materiale scriptice și iconografice.

Importanța și necesitatea acestui volum este subliniată de autorul ei în introducerea cărții, unde își propune să îndrepte, să completeze anumite momente și aspecte „mai puțin cunoscute din bibliografia și biobibliografia unor scriitori din zona Dâmboviței, un spațiu bogat în istorie, tradiție și mirific”. Metoda aplicată de autor pentru îndeplinirea acestui obiectiv constă în transcrierea unor corespondențe și epistole de ale căror originale el însuși beneficiază. În galeria autorilor dâmbovițeni, remarcabilă este prezența unor nume sonore din spațiul românesc ca: Elena Văcărescu, Ioan Al. Brătescu Voinești, Alexandru Ciorănescu, Mircea Horia Simionescu, Șerban Cioculescu, Constantin Noica, dar și nume mai puțin cunoscute ca: Donar Munteanu, Radu Cosmin, Marin Bucur și Toma Biolan. Lipsiți de privilegiul unei corespondențe electronice, scrisoarea reprezintă pentru scriitori mijlocul prolific al dialogării. Oscilația sentimentelor de tristețe, la cele de bucurie, modificarea atitudinilor combatante în cele de resemnare, atestă solidaritatea artiștilor români. Conținutul scrisorilor sau a misivelor, cum îi place autorului să le numească, relevă câteva aspect importante legate de țară, artiști, cenzură din perioada interbelică și comunistă a României.

Prezentarea imaginii României în străinătate este o preocupare prioritară în viziunea scriitoarele care au activat în Franța; Elena Văcărescu și Anna Brâncoveanu Noailles. Nu ipostaza politică, diplomatică și cea culturală este promovată. Conținutul misivelor poetei, prozatoarei, memorialistei Elena Văcărescu trimise istoricului Barbu Brezoiu dezvăluie interesul poetei Anna Brâncoveanu Noailles față de istoriile și vechile cronici ale Țării Ro-

mânești pe care le dezbate în saloanele literare franceze, inspirând-o în conceperea unui poem consacrat României, *Amintirea străbunilor*, publicat în revista de prestigiu *L'Illustration*. Străinătatea în viziunea acestor scriitoare nu reprezintă abandonarea, ci afirmarea perseverenței a identității culturale.

Cenzura este lipsită de subtilități, acționând violent și instituțional față de efortul protestatar al lui Ioan Al. Brătescu Voinești și Alexandru Ciorănescu. Nici unuia nu i se permite publicarea cărților; *În slujba păcii* și *Istoria literaturilor romanice* de către Academia Română și Institutul Național de Istorie conduse de sociologul Dimitrie Gusti și Gheorghe I. Brătianu. Relația scriitorului cu puterea este viciată. Politica de partid marchează profund destinul intelectualului prin suspendarea condiției sale profesionale și obstrucționarea libertății de exprimare. Ioan Al. Brătescu Voinești este arestat la domiciliu, ofensat și jignit, i se interzice dreptul de-a mai publica. Similară este și soarta poetului, prozatorului, dramaturgului și jurnalistului Toma Biolan îndepărtat brutal din redacția revistei *Argeș* de poezii Gheorghe Tomozei și Florin Mugar.

Prin intermediul corespondenței, Constantin Noica și Marian Bucur descriu preocupări memorabile în istoria literaturii române, manifestându-și unitar interesul față de traducerile scrierilor lui Eminescu din limba germană. Cele 800 de file cu însemnări ale lui Mihai Eminescu prezente în Muzeul Literaturii sunt preluate și prelucrate de către cei doi cercetători. Exprimarea liberă și profundă a artiștilor dirijată atât de sentimente de bucurie, cât și de tristețe, repun într-un raport de superioritate valoarea afectivă a mesajului transmis prin intermediul scrisorii, față de mijloacele electronice contemporane.

În partea finală a cărții, autorul ne oferă un bogat material compus din note

și câteva precizări din istoria literară a revistei *Pleiada*, noi completări privitoare la revista *Steluța*, însemnări despre revista *Muguri literari* și facsimile cu epistole, fragmente, articole ale unor scriitori români secondate de copertile revistelor enunțate. Revista *Pleiada*, considerată o efemeridă din constelația *Literatorului*, este preponderant lirică, focalizată pe publicarea poe-

ziei care respect exigențele estetice ale cenaclului condus de Alexandru Macedonski. Nicolae Scurtu a conturat indicele bibliografic al celor trei reviste în care selectează tematica, autorii și creațiile lor, așa cum au fost ele publicate, pentru a pune la dispoziție tinerilor cercetători un auxiliar prețios unui demers științific.

LUCIAN CIUPEI

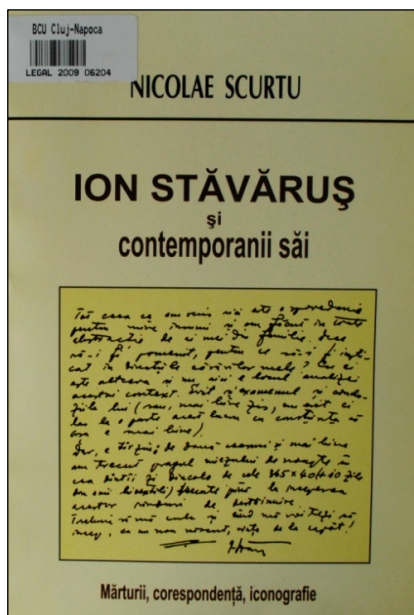
Nicolae Scurtu, *Ion Stăvăruș și contemporanii săi: mărturii, corespondențe iconografie*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2008

Cartea lui Nicolae Scurtu, *Ion Stăvăruș și contemporanii săi: mărturii, corespondențe iconografie*, reprezintă un omagiu adus profesorului și istoricului literar, Ion Stăvăruș. Recunoscut prin amplele cercetări literare focalizate pe cele două personalități care s-au impus în istoria literară națională, Elena Văcărescu și Vlad Țepeș, Ion Stăvăruș rămâne o prezență memorabilă și prin implicarea directă a sa în publicarea revistei bilingve *Columna*, scoasă în cadrul lectoratului de română pe care îl conducea la Turku. Tot aici a editat o antologie de poezie românească tradusă în limba finlandeză, *Valikoima romanian runoja*.

În prima parte a cărții este evocată personalitatea devotată a lui Ion Stăvăruș de poeta Ana Blandiana și profesorul Dumitru Micu. Mesajul lor este unul laudativ la adresa harnicului cercetător de istorie literară, care a lămurit în mare parte contribuția scriitoa-

re franceze de origine română, Elena Văcărescu și a confirmat imagine de ambasador al literaturii române în Finlanda.

Scrisoarea intitulată *O incendiară confesiune* redactată în 18 octombrie, la București reprezintă pentru Ion Stăvăruș un bilanț personal al unei etăți ajunse la 40 de ani. Supus unei riguroase introspecții, autorul nu se lasă pradă lamentației, ci împăcat cu evoluția științifică și profesională ale vieții sale, neagă unilateral posibilitatea repetării altei vieți de teamă unei experiențe mai sărăcăcioase. Confesiunea are rol de definire a persoanei Ion Stăvăruș, care se situează într-un permanent conflict cu adaptarea la sistem. Trece-rea de la o etapă profesională la alta; poet, prozator, diplomat și dascăl, nu atestă intenția unui inadap- tat care își abandonează propriul ego pentru regăsirea unui alter ego, ci a unui om cerebral ce nu poate accepta fuzionarea cu nimeni și nimic ce ar putea

compromite consensul gândirii sale; „Din cauza asta, poate, nu m-am putut adapta... deseori, degustat am dat înapoi, nu mi-am putut schimba armele cu altele, chipul cu altul, ci, demn m-am închis în mine, refuzând să mă «adaptez». Unii cred că asta e o sfântă naivitate. Eu cred, dimpotrivă că e o sfântă demnitate”.

În următorul capitol al cărții, Nicolae Scurtu aduce câteva însemnări despre unii dintre confrății lui Ion Stăvăruș din România și străinătate. Conturarea unui portret responsabil de deciziile personale se putea realiza prin intermediul scrisorilor cu mulți scriitori români dintre care amintesc pe Alexandru Bolintineanu, Leon Negruzzi, Dinu Giurescu și cu oameni de cultură străini; André Ainel, Miguel Angel, Jacques Gouldet, Jean Picart le Doux, Raymond Queneau, Jean Roche. Întreaga sa corespondență transmite o nota de optimism și compasiune față de prieteni și proiectele comune. Ipostazele iconografice dedicate profesorului Ion Stăvăruș, dezvăluie un om permanent îndrăgostit de meleagurile natale, o prietenie admirabilă cu scriitorul român Tudor Arghezi, o personalitate filofranceză și filofinlandeză. Profilul omagial prin dedicație este reconstruit de Nicolae Scurtu prin facsimile ce întrunesc autografe de la autori români, istorici și critici literari, scriitori străini printre care sunt prezente nume ca; Marin Sorescu, Ana Blandiana, Denisa Comănescu, Florin Iaru, Monica Pillat, Mihai Beniuc, Leon Negruzzi, Zaharia Stancu, Eugen Barbu, Dumitru Micu, Eugen Simon, Rafael Alberti, Alain Bosquet, Elena Văcărescu și alții.

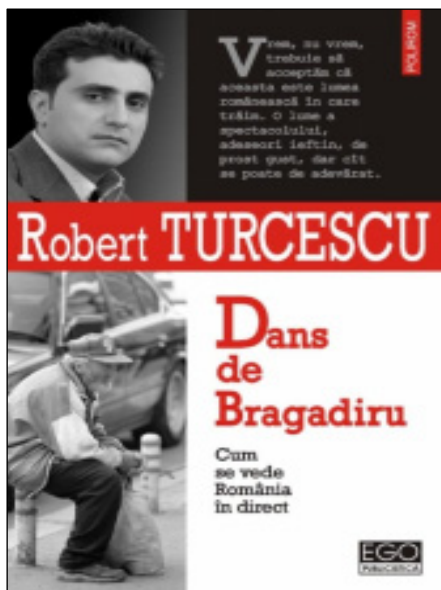
Cartea se încheie cu omagiul pe care îl aduce Nicole Scurtu, numelui universitarului și istoricului literar Ion Stăvăruș în capitolul intitulat; *Însemnări despre cărturarul Ion Stăvăruș*. Absolvent al facultății de Limba și Literatura Română din București, Ion Stăvăruș si-a dedicat aproape jumătate din existența sa carierei didactice universitare. Recunoscut ca cel mai prolific cunos-

cător al operei scriitoarei franceze de origine română Elena Văcărescu, pe care a studiat-o în urma unui stagiului de cinci ani în Paris (1963-1967), el a mai activat și ca reporter, între anii 1954-1961, la ziarul *Scânteia*.

Prin urmare, privind, în mod evident, prezența și actualitatea persoanei lui Ion Stăvăruș în istoria noastră literară, se poate oricine întrebarea de ce este importantă cunoașterea sa. Cel puțin două motive sunt semnificative în urma lecturării acestei cărți oferite de istoricul literar Nicolae Scurtu. Primul se referă la misiunea scriitorului în spațiul vest european. De obicei, migrația intelectualilor români înspre spațiul vestic coincide cu o integrare culturală renunțându-se prea ușor la identitatea originară, ceea ce nu se poate aplica și în cazul profesorului Stăvăruș. Prezent într-un spațiu străin, asemenea unui pelerin promovează imaginea țării sale, devenind un veritabil ambasador cultural. Această preocupare a fost o obsesie constantă. De la monografia lui Elena Văcărescu până la predarea limbii, literaturii și a civilizației române la universitățile din Helsinki și Turku (1982-1986), unde a editat o interesantă și inspirată revistă, *Columna. Publicație a studenților și cursanților Lectoratului românesc din Finlanda*, Ion Stăvăruș a persistat în evocarea literaturii române și a redactării numeroaselor însemnări privitoare la confluentele româno-finlandeze în decursul veacurilor. Al doilea motiv pentru care Ion Stăvăruș merită atenția istoricilor literari, vizează persoana sa. Intelectual cerebral, demn „concentrându-se cu rigoare științifică asupra îndatoririi de a construi și de a fi util”, nu a admis, așa cum mărturisisea domnia sa în confesiunea de la început, „credința adesea înșelată de ipocrizie, lașitate, ticăloșie și câte mucegaiuri de care s-a rănit sufletul meu în contact cu «lumea civilizată»”.

LUCIAN CIUPEI

Robert Turcescu, *Dans de Bragadiru. Cum se vede România în direct*, Editura Polirom, Iași, 2004

Când auzi numele lui Robert Turcescu îți vin în minte numeroase emisiuni pe care le-a realizat la radio sau la televizor, te gândești la emisiunea „România în direct” pe care ani la rând ai ascultat-o la Europa FM. Când spui Robert Turcescu te gândești la textele pe care le-a semnat în cadrul publicației *Dilema/Dilema veche*. Spui Robert Turcescu și te gândești la definiția cuvântului jurnalist. Volumul *Dans de Bragadiru. Cum se vede România în direct* a fost publicat în anul 2004 de editura Polirom și cuprinde o serie de texte care au apărut de-a lungul anilor 2003-2004 în *Dilema/Dilema veche*. În volumul său, Robert Turcescu pare a se confesa. Ne scrie gândurile sale, amintirile și sentimentele provocate în viața de zi cu zi, dar și în cadrul emisiunii radio „România în direct”.

Prin cartea lui Turcescu ajungem să îl cunoaștem pe naratorul-personaj, dar și pe cei care intră în contact cu el. Aflăm ce nu îi

place lui Robert Turcescu, așa cum el mărturisește în „Raport incomplet, dar adevărat, despre cine și ce mă enervează”. Jurnalistul și omul ne enumeră câteva dintre lucrurile care îl exasperează și anume: sms-urile, virușii din calculator, Minodora la Maxim (de care cu toții ne amintim câte puțin, deși au trecut anii), telecomenzile, amenzi, musculițele, vedetele de televiziune care vorbesc prea mult despre viața lor (și, din păcate, avem parte de asta din ce în ce mai des), bip-urile de la numere necunoscute, discuțiile despre Dumnezeu la șpriț. Sunt lucruri care pe fiecare din noi ne enervează. Robert Turcescu este critic și spune ceea ce crede.

În „Cimitirul de carton”, Robert Turcescu face o mărturisire pe care mulți și-o închipuiau, cred eu, pentru că jurnalistul trebuie să facă o selecție între cei care i se adresează. O dată cu notorietatea ca jurnalist, ca om de televiziune, începe să ți se ceară, din ce în ce mai des, ajutorul. Primești zeci, sute de scrisori. Le așezi pe toate într-o cutie. La început le citești, una câte una, apoi numărul lor crește și nu mai poți face față. Poveștile sunt asemănătoare: pensionari, părinți cu copii bolnavi care îți cer ajutorul, abuzuri, cazuri de discriminare rasială, de hărțuire sexuală. Robert Turcescu scrie: „Cimitirul de carton e plin, am îngropat în el sute de scrisori și, probabil, următoarea speranță o voi uide chiar mâine. Mă simt neputincios și vinovat, dar eliberat ca un criminal după spovedanie.” Într-un alt text al său – „Război în pace” – Robert Turcescu ne scrie despre oamenii care sună la „România în direct”, oameni care își exprimă părerea despre orice, despre război, despre americani, despre ce știu românii să facă, despre cum sunt românii. Răspunsurile ascultătorilor săi, redade de Turcescu în carte, sunt din cele mai spumoase, însă ironia face ca acestea să ne creeze și o anumită tristețe pentru

că felul în care se văd românii unii pe alții este de-a dreptul dezolant. „Ce știe să facă românul cel mai bine? Păi, în primul rând, să se descurce cât să nu moară. Apoi, vin celelalte: să se umfle în pene, să-i pese de capra vecinului, să se facă frate cu dracu' până trece puntea, să umble cu jalba-n proțap pe unde poate oricât de umilitor și de păgubos ar fi, să se îmbete cu vorbe și șprițuri, să înjure de lucruri sfinte abia ieșit de la slujba de duminică, să se ascundă după deget, să găsească mereu țapi ispășitori, să distrugă cu...simț de răspundere tot ceea ce ar avea o cât de mică să iasă într-adevăr bine!” – acest fragment redă tocmai sentimentul pe care jurnalistul și omul Robert Turcescu îl are ca urmare a

discuțiilor cu ascultătorii emisiunii „România în direct”. În textul intitulat „Dans de Bragadiru” care, de fapt, este și titlul volumului, Robert Turcescu ne vorbește despre alegeri, despre vot și, în special, despre lipsa votanților sau ușurința cu care aceștia se lasă convinși să meargă la vot cu așa numitele „pomeni electorale”. Dezamăgit, autorul scrie: „Vrem, nu vrem, trebuie să acceptăm că aceasta este lumea românească în care trăim. O lume a spectacolului, adeseori ieftin, de prost-gust, dar cât se poate de adevărat. N-avem decât să ne îmbătăm cu ideea că, în cele din urmă, românii vor învăța lecția democrației și importanța votului, fără a fi nevoie pentru asta de caze cu fasole și cârnați”.

CRISTINA PÎRVU

Ion Zainea, *Istoriografia română și cenzura comunistă (1966-1977)*,

Editura Universității din Oradea, Oradea, 2011

Volumele istoricului și profesorului universitar Ion Zainea, publicate în 2006 și 2010 la Editura Universității din Oradea, vin în contextul cercetărilor tot mai intense asupra comunismului din Europa răsăriteană, cercetări stimulate de deschiderea arhivelor în ultimul deceniu. *Cenzura istoriei, istoria cenzurată. Documente (1966-1972)* și *Istoriografia română și cenzura comunistă (1966-1977)* sunt două contribuții semnificative la decriptarea „dosarului istoriei cenzurate”.

Autorul își propune, așa cum declară deschis în *Cuvântul înainte* la volumul

din 2006, să pătrundă în „lumea subterană” a cenzurii comuniste (Zainea, 2006, p.5). Domeniul specific ales pentru exemplificare

nu putea fi altul decât istoriografia, dată fiind atât formația sa intelectuală, cât mai ales faptul că scrierea istoriei a fost atent controlată în timpul regimurilor totalitare. Segmentul cronologic la care se oprește autorul este, fapt subliniat în volumul din 2010 (Zainea, 2010, p.5), perioada de „puseu liberatar” de după 1965 până la momentul desființării formale a instituției cenzurii, anul 1977. Mai exact perioada 1966-1977, una

dintre cele mai controversate din istoria românilor.

Având în vedere titlul și structura primului volum, ne permitem să afirmăm că intenția inițială a autorului nu a fost decât editarea unor documente privind cenzura istoriei în România, în perioada 1966-1972. Cu ajutorul acestora a încercat să răspundă argumentat la două întrebări importante:

1. Cum a funcționat cenzura? și
2. Istoriografia română a fost obedientă?

(Zainea, 2006, pp. 9-30).

A reușit acest lucru atât prin studiul introductiv bine articulat cât și prin corpusul de documente. Nu mai puțin de 155 de documente au fost adunate în acest volum, mărturii inedite asupra modului extrem de riguros în care cenzorii eliminau pasajele considerate nepotrivite din punct de vedere ideologic. Note de sesizări sau note de observații, referate referitoare la scrisul istoric trimise pentru documentare de instituția centrală, Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor, către unitățile județene, au fost selectate astfel încât cititorul să poată reface, pe cât posibil, „forma, conținutul și dimensiunile actului cenzural”. În același timp, acestea au fost ordonate pe criteriul cronologic pentru a da posibilitatea surprinderii evoluției în timp a acestui act.

Pentru a răspunde la prima întrebare, istoricul Ion Zainea a adus în prim plan: „verigile cenzurii” (autocenzura, cenzura editorului, cenzura centrală – Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor); procedura de lucru și specificul activității cenzorilor din Serviciul Ideologic, „laboratorul în care s-a plămădit și direcționat scrisul istoric” după cum este caracterizat acest serviciu.

Cât privește cea de a doua întrebare, credem că autorul a încercat, de fapt, să aducă argumente noi în fața celor care susțin fără rezerve ideea liberalizării scrisului istoric din perioada 1965-1971. Cenzura a devenit în această perioadă mai abilă, subliniază auto-

rul. În domeniul istoriografiei „liberalizarea scrisului s-a făcut pe segmente utile regimului și în termenii doriți de noua conducere de la București”, afirmă istoricul, trecând în revistă problemele principale semnalate de cenzori.

Cercetarea s-a oprit la anul 1972 din rațiuni pur subiective: atât i-au permis documentele aflate în fondurile Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri – Unitatea Oradea și respectiv Centrul Presei și Tipăriturilor Satu Mare, din Arhivele Naționale Direcțiile Județene Bihor și Satu Mare. Având sentimentul unui lucru neterminat, istoricul a continuat cercetările în cadrul Arhivelor Naționale Istorie Centrale, astfel luând naștere cea de a doua carte: *Istoriografia română și cenzura comunistă (1966-1977)*.

Acest volum vine în completarea și în continuarea celui din 2006, fiind mai mult decât un volum de documente editate. De altfel în economia lucrării din 2010, ponderea anexelor este mai mică decât cea a studiului introductiv. Cele 85 de documente editate ocupă doar 171 de pagini din cele 366, fiind doar un suport pentru judecățile de valoare emise de autor în prima parte a lucrării. Anexele sunt selectate din materialul documentar emanat de Serviciul Ideologic din cadrul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor/Comitetului Presei și Tipăriturilor, pe care istoricul nu le-a regăsit în arhivele județene: note de aviz sau de informare și sinteze asupra scrisului istoric din perioada 1973-1977, ordonate cronologic.

Intenția autorului, declarată în *Cuvântul înainte*, a fost de a relua și de a extinde argumentarea pe marginea acelorași probleme: structura instituției cenzurii și obedienta istoriografiei române. În prima parte a studiului introductiv intitulată *Instituția cenzurii* (Zainea, 2010, pp. 9-35), autorul aduce informații suplimentare privitoare la Serviciul ideologic, la cenzori și activitatea

lor sau la procedura de lucru, extinzând analiza până la momentul desființării Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor.

Cea de a doua parte este structurată la rândul ei în două subcapitole: *Cenzura și istoriografia anilor 1966-1972* (p. 36-115) și, respectiv, *Cenzura și istoriografia anilor 1973-1977* (p. 115-180). Făcând distincție între perioade autorul evidențiază procedura de lucru în domeniul istoriografiei, problemele semnalate, directivele cenzurii și modificările apărute în actul cenzural în funcție de schimbările din planul politic. În acest volum autorul nu ezită să dea un răspuns clar: „DA istoriografia română a fost obedientă” (Zainea, 2010, p. 6). În continuare însă îndeamnă la prudență și la necesitatea nuanțării: „vorbim de forme și grade diferite de obedientă” (p. 7).

Din perspectiva abordării instituționale a cenzurii, cele două volume ale istoricului Ion Zainea contribuie la definirea mecanis-

mului și a modului său de funcționare, noutatea stând și în caracterul inedit al surselor folosite. Concluziile la care ajunge în privința atitudinii istoricilor în raport cu organul de control sunt foarte bine argumentate, dar este invocată și „necesitatea unei priviri mai nuanțate asupra creatorilor de discurs istoric sub comunism” (Zainea, 2006, p. 30). Volumele istoricului orădean vin să confirme faptul că cenzura și controlul asupra scrierii istoriei au fost o preocupare constantă a regimurilor politice totalitare. Argumentele autorului și documentele editate sunt relevante din acest punct de vedere, evidențiind faptul că în România scrisul istoric a fost permanent și atent cenzurat în întreaga perioadă comunistă.

MIHAELA TEODOR